

TOMMI HELMINEN

**“FASCISTEJA EMME OLLEET,
TULIKO MEISTÄ KOMMUNISTEJA ?”**

Kokoomuksen uudelleen organisoituminen Tampereella 1944-45

Suomen historian Pro gradu - tutkielma

Historian laitos

Jyväskylän Yliopisto

SISÄLTÖ

1. Johdanto	1
1.1 “Tämä maa ei koskaan sortua saa”	1
1.2 Aikaisempi tutkimus, tutkimustehtävä sekä käytetyt lähteet	5
2. Järjestö herää henkiin	9
2.1 Toiminta sodan aikana	9
2.2 Rivit järjestykseen	11
3. “Tukimies, kaikki riippuu sinusta”	17
3.1 Tukimiespäälliköt	18
3.2 Tukimies ja tukimiestyö	20
4. Kohti vaaleja	22
4.1 “Itsenäisen isänmaan ja suomalaisen kansanvallan puolesta”	22
4.2 Porvarien rahat	26
4.3 Uusi ohjelma	31
5. Porvarit riisutaan aseista ?	39
5.1 Aseveliliitto tiensä päähän	39
5.2 Suomi-Neuvostoliitto-Seura	44
6. Maalisvaalien vinha itätuuli	49
6.1 Vaalipropagandan kohteet	49
6.2 Propagandavälineet	63
6.3 Vaalit Tampereella	77
7. “Tunnustaen tosiasiajn rautaisen pakon...”	88
Lähteet	92
Liitteet	

1. JOHDANTO

1.1 “Tämä maa ei koskaan sortua saa”

Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa Moskovassa 19.9.1944 jatkosodan päättäneen välirauhan. Tästä tapauksesta alkanut yhteiskunnallinen kehitys muutti tuntuvasti Suomen sisä- ja ulkopoliittista asemaa. Ulkopoliitiikan suunta ja tavoite oli hyvinkin selkeä, kuten rehtori Jussi Saukkonen¹ sen itsenäisyyspäivän puheessaan 6.12.1944 puki sanoiksi:

Sota on päättynyt. Rauhan toimet alkavat. Todellisuuden tajuavana kansana ryhdymme rakentamaan suomalaisella tyyneydellä ja rauhallisuudella ja sisulla pinta-alaltaan pienentyntä isänmaatamme. Tyydymme siihen, koska se on meidän omaa vapaata maatamme. Me tahdomme puolestamme sodan kauhut ja kärsimykset läpikäyneinä tehdä entisen vastustajamme kanssa pysyvän rauhan ja luoda molemminpuoliseen kunnioitukseen ja arvonantoon perustuvat hyvät suhteet maittemme välille.²

Sisäpolitiikassa tilanne oli monimutkaisempi, jos kohta myös siinä näytti Suomen suuntaus olevan sotia edeltäneeseen aikaan verrattuna selkeästi vasemmalle. Tämän suuntaisen kehityksen “varmimmaksi vakuudeksi” näytti muodostuvan Suomeen asetettu Liittoutuneiden valvontakomissio, joka saapui Suomeen jo syyskuun loppupäivinä ja jonka puheenjohtajana toimi pelätty Andrei Zhdanov.³ Zhdanovin asemaa kuvaa erinomaisesti Paasikiven puuskahdus: “*Olemme voitettu maa ja Zhdanov on nyt täällä korkein käskijä.*”⁴

---

¹ Jussi Saukkonen toimi Kokoomuksen Nuorten Liiton (KNL) puheenjohtajana vuosina 1945-53 ja myöhemmin myös Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtajana vuosina 1955-64. Lisäksi hän hoiti varapuhemiehen ja opetusministerin toimia 1960-luvun alussa.

² Saukkonen, Jussi, Vastuun sukupolvi, Vaasa 1973, s. 193.

³ Andrei Zhdanov oli Suomessa tunnettu lähinnä uhkailuistaan valloittaa Suomen sekä Viron sovjetisoinnista vuodelta 1940. Katso tarkemmin esim. Jussila, Osmo, Suomen tie 1944-48. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa, Juva 1990, s. 49.

⁴ Suomi, Juhani, Vonkamies Urho Kekkonen 1944-50, Keuruu 1988, s. 28.

Toinen kehitykseen huomattavasti vaikuttanut tekijä oli kommunistisen puolueen toiminnan salliminen ja toisaalta äärioikeistolaisiksi katsottujen järjestöjen, kuten IKL, Lotta-Svärd ja Aseveliliitto, toiminnan kieltäminen. Kommunistien ilmestyminen jälleen Suomen poliittiselle areenalle 14 vuoden tauon jälkeen aiheutti heidän vastustajissaan pelonsekaisia tuntemuksia, kun Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) rekisteröitiin 31.10.1944.¹

Vaikka sodanjälkeisen Suomen kehityksen suunta vaikutti selvältä, niin poliittisesti ratkaisevaa oli se, kuinka suuren kannatuksen kommunistit saisivat tulevissa eduskuntavaaleissa, maaliskuussa 1945. Kannatuksen määrästä olisi paljolti kiinni se uudistusten voimakkuus, mihin kommunistit olisivat vaalien tuloksen perusteella oikeutettuja. Näin ollen oikeiston piirissä² pelättiin vasemmiston “liian suurta” voittoa vaaleissa, mikä saattaisi mahdollistaa Suomen liittymisen Itä-Euroopan sosialististen kansandemokratioiden rintamaan. Suomen vaaleilla oli tavallista suurempi kansainvälinenkin merkitys. Ne olivat ensimmäiset sotaan osallistuneen maan vaalit ja niiden tulos merkitsi tiettyä signaalia maamme rajojen ulkopuolelle: Neuvostoliittoa kiinnosti tietää, oliko Suomi valmis poliittiseen suunnanmuutokseen ja jos oli niin minkä asteiseen; länsivaltoja kiinnosti lähinnä Suomen kyvykyys järjestää sodan jälkeisissä vaikeissa olosuhteissa vapaat ja demokraattiset vaalit.

Valmistautuminen “Suomen tulevaisuuden kannalta ratkaiseviin” vaaleihin jouduttiin suorittamaan monella tapaa hyvin arvaamattomissa olosuhteissa. Epävarmuutta herätti paitsi yleinen sisäpoliittinen tilanne, niin myös useat muutokset verrattuna edellisiin, vuonna 1939, suoritettuihin vaaleihin. Suurta arvaamattomuutta vaalien tuloksen suhteen aiheutti äänestysikärajan laskeminen 24 vuodesta 21 vuoteen, mikä tarkoitti yhdeksän uuden ikäluokan ilmaantumista ensi kertaa vaaliuurnille. Toinen paljon sekaannusta aiheuttanut tekijä oli kommunistien vaaleja varten perustama

---

¹ Suomen Kansanedustuslaitoksen historia VIII, Helsinki 1980, s. 153-154.

² Oikeiston pelko vasemmiston murskavoitosta henkilöityi muutamiin kokoomuksen johtohenkilöihin, jotka olivat parhaiten selvillä tilanteen vakavuudesta. Eräs heistä oli sota-ajan pääministeri Edwin Linkomies, joka pelkäsi Suomen tulevaisuuden olevan vaaleissa vaakalaudalla. Katso Linkomies, Edwin, Vaikea aika, Helsinki 1970, s. 417.

kattojärjestö Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL), jonka tarkoituksena oli koota vasemmisto kansanrintamaan, samalla tavoin kuin oli käynyt Itä-Euroopan maissa. Hanke nähtiin oikeiston puolella vain kommunismin peittely-yrityksenä, jossa oli tarkoitus harhauttaa äänestäjiä mm. käyttämällä sanaa "demokraattinen" vastoin liikkeen todellisia pyrkimyksiä. Oikeistolainen Aamulehti kuvaa osuvasti asetelmaa kirjoituksessaan 9.12.1944 :

Kuvaavaa on, että kommunistit ilmoittavat menevänsä vaaleihin, ei omin tunnuksin, vaan tuon valejärjestönsä siipien suojassa, mikä sekin ilmentää näitä hämäämisaikeita. Toisaalta taas osoittaa puolestaan, että samaa maata ovat maalarin housut - nämä molemmat poliittiset yrittäjät. Demokratiaa käytetään vain jonkinlaisena suojapukuna, joka riisutaan tarpeettomana kun todelliset tarkoitukset on saavutettu.¹

Puolueille vaalit merkitsivät keskeistä osaa niiden toiminnassa. Vaalien lähestyessä puolueiden toiminta kiihtyy ja organisoitumisen aste kasvaa, saavuttaen huippunsa äänestyspäivinä. Tällöin mitataan puolueiden suosio kansalaisten keskuudessa ja määritellään puolueiden väliset poliittiset voimasuhteet. Nämä voimasuhteet määrittävät sitten koko seuraavan vaalikauden toiminnan, joten vaalien voittamista on pidettävä puolueiden tärkeimpänä yksittäisenä päämääränä. Vaalien yhteydessä myös ideologinen keskustelu puolueiden välillä kasvaa, joka lisää mielenkiintoa puolueiden noudattelemissa periaatteissa kohtaan. Nämä periaatteet on yleensä esitelty puolueohjelmassa, joten ajanmukaisen ohjelman esitleminen äänestäjille on puolueille eräs tärkeimmistä keinoista menestyä vaaleissa. Tämä lisää puolueiden kiinnostusta ohjelmatyöhön aina vaalien lähetessä. Ohjelmillaan puolueet profiloivat omaa aatesuuntaansa ja korostavat itseään poliittisena vaihtoehtona, mikä puoli järjestötyössä jää vaalien välisenä aikana väkisinkin vähemmälle.²

---

¹ Aamulehti 9.12.1944 "Nykyhetken virtauksista".

² Rantala, Onni, Suomen puolueiden muuttuminen 1945-80, Helsinki 1982, s. 136-139.

Tampereen poliittinen ilmapiiri oli koko maan tilanteeseen verrattuna vielä kireämpi. Tampere oli vanhastaan vasemmistokeskus, missä sosiaalidemokraateilla oli vahva valta kunnallispolitiikassa. Asetelmasta puhuu selvää kieltä vuoden 1939 eduskuntavaalien tulokset, missä sosiaalidemokraatit olivat yksinään saaneet 19231 ääntä, mikä merkitsi 66,8 % kaikista äänistä.¹ Tätä äänipottia jakamaan oli suunnattu kommunistien vaalikampanja, missä sosiaalidemokraatit luettiin oikeistoon kuuluviksi ja sotapolitiikkaan syyllisiksi, ja missä täten ei ollut kuin yksi vasemmistolaista politiikkaa harjoittava ryhmittymä eli SKDL.

Oikeiston ja vasemmiston välistä vastakkainasettelua oli omiaan kärjistämään myös Tampereella voimakkaasti toiminut aseveliyhdistys, missä sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen nuoret rintamalla yhdessä toimimaan tottuneet miehet jatkoivat tätä yhteistyötään myös rauhanaikana. Tämä yhteistoiminta oli suunnattu selkeästi kommunismia vastaan ja tästä yhteistyöstä alettiin käyttämään nimitystä “Aseveliaksi”, mikä hallitsi Tampereen kunnallispolitiikkaa suvereenisti aina 1980-luvun alkuun saakka.²

Sosiaalidemokraatit toimivat Tampereella täten eräänlaisina “vedenjakajina” hylätessään tammikuussa 1945 SKDL:n vaaliliittotarjouksen ja täten asettuivat avoimeen kilpailuun kommunistien kanssa työväestön äänistä. Kokoomuksen rooliksi tässä taistelussa jäi kommunistien “liian suuren” vaalivoiton estäminen, mikä tarkoitti tehokasta omien äänestäjien saamista vaaliuurnille. Tähän tavoitteeseen pääseminen edellytti kokoomuksen järjestöorganisaation uudelleen organisointia sekä tehokasta vaalityötä, jossa keskeistä roolia näytteli “tukimiesorganisaatio”.³

---

¹ Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1939, Helsinki 1940.

² Tässä yhteydessä käytetään monissa tapauksissa väärin nimitystä “aseveliaksi”, kun puhutaan sodanjälkeisestä sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen välisestä yhteistyöstä. Yhteistyön pohjalla saattaa olla mitä moninaisempia tekijöitä, joilla ei ole mitään yhteistä aseveliliikkeen kanssa. Tampereen tapauksessa kyseessä on nimenomaan yhteistyö aseveliliikkeen puitteissa ja näin on oikeutettua, ja oikein, käyttää yhteistyöstä nimitystä “aseveliaksi”. Katso esim. Parkkali, Esa, Aseveliliikkeen merkitys Kokoomuksessa ja SDP:ssä vuosina 1944-48, Pro gradu, Tampere 1983, s. 100-101.

³ Tukimiesverkoston idea “varastettiin” Maalaisliitolta, jonka organisoitumismuotona se oli saavuttanut maanlaajuisuutta.

1.2 Aikaisempi tutkimus, tutkimustehtävä sekä käytetyt lähteet

Tutkimukseni ajoittuu “Vaaran vuosien”¹ aikakauteen ja siitä on kirjoitettu “rannaton joukko” yleisesityksiä. Nämä tutkimukset ovat koskeneet kuitenkin suurimmalta osaltaan vasemmistoa, eikä oikeiston toimintaan kyseisenä aikakautena ole kiinnitetty läheskään yhtä suurta kiinnostusta. Esimerkkeinä tästä vasemmistoon suuntauneesta tutkimuksesta voisi mainita *Hermann Beyer-Thoman “Vasemmisto ja vaaran vuodet”* teoksen, joka keskittyy puhtaasti kommunistien ja sosiaalidemokraattien väliseen välien selvittelyyn. Toinen tyypillinen aikakautta koskeva tutkimuksen kohde on ollut Liittoutuneiden valvontakomission vaikutukset Suomen sisäpolitiikkaan ja sen suuntaan. Eräs tunnetuimpia tämän teeman tutkimuksia on *Aulis Blinnikan “Valvontakomission aika”*, jonka näkökulmana on peilata Suomen toisen maailmansodan jälkeiset tapahtumat valvontakomission toimintojen kautta.

Oikeistoa käsittelevä tutkimus on keskittynyt muutaman aihealueen ympärille, eikä esimerkiksi kattavaa yleisteosta kyseiseltä aikakaudelta ole julkaistu. Jotain aihealueen tutkimuksen tilanteesta kertoo se, ettei esimerkiksi Kansallisen Kokoomuksen historiaa ole kirjoitettu kuin sodan alkamisvuoteen 1939 saakka. Jonkinlainen historiikki myös sodan jälkeisistä vaiheista on kirjoitettu, mutta sen antama näkökulma on kovin heppoinen, sillä se on kirjoitettu jo vuonna 1949. Kyseessä on *Akseli Routavaaran “Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918-48”*, jonka kirjoittaja toimi sodan jälkeen mm. kokoomuksen lehdistösihteerinä. Samaan historiikkien sarjaan kuuluu myös Tampereen paikallista kokoomustoimintaa kuvailevat *Kaarlo Pitkäsen “Tampereen parhaaksi”* ja *“Tampereen Kokoomuksen Nuoret 1926-76”*. Kyseiset teokset ovat lähinnä historialliseen muotoon kirjoitettuja kuvauksia vuosien varrella tapahtuneista tärkeimmistä tapahtumista, eikä niiden kirjoittaja ole nähnyt tarpeelliseksi selvittää tapahtumien taustoja tai niihin johtaneita syy-seuraus-suhteita.

---

¹ “Vaaran vuosilla” tarkoitetaan vuosia 1944–48, joidenka aikana Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet eivät vielä olleet vakiintuneet nk. Paasikiven-Kekkonen-linjan vakaille urille, ja jolloin Suomen sisäpolitiikassa kommunistien “painoarvo” oli käymistilassa. Käsite “vaaran vuodet” on alkuaan peräisin Lauri Hyvämäen teoksesta “Vaaran vuodet 1944-48”, Helsinki 1957.

Tutkimukseni kannalta merkittäviä tutkimuksia ovat muutamit omaa aihealuetta sivuavat Pro gradu- työt. *Juha Toropaisen "Kokoomuspuolueen uudelleen organisoituminen vuosina 1943-45"* Pro gradu-työ on otsikoltaan lähes vastaava oman työni kanssa, mutta tutkimuskohteessa on selkeä ero. Toropainen keskittyy kokoomuksen organisoitumiseen maanlaajuisesti ja lähinnä keskusorganisaation näkökulmasta, kun taas oma tutkimukseni käsittelee organisoitumista paikallistasolla. Lisäksi Toropainen on työssään kiinnostunut kokoomuksen sisäisen päätäntävällän määräytymisestä, kun tämä näkökulma peilaantuu omaan työhöni vain piirijärjestön ja puolueen katto-organisaation välisenä suhteena. Toinen aiheeni kannalta merkittävä tutkimus on jo aikaisemmin mainittu *Esa Parkkalin "Aseveliliikkeen merkitys Kokoomuksessa ja SDP:ssä vuosina 1944-48"*. Tämän työn tekee merkittäväksi aseveliliikkeen voimakas asema Tampereella ja sen vaikutus Tampereelle sodan jälkeen muodostuneeseen selkeään vasemmistopuolueiden vastakkainasetteluun.

Aikaisemman tutkimuksen valossa kokoomuksen valmistautuminen ja organisoituminen kohti maalivaaleja oli tarkkaa "kieli keskellä suuta"- politiikkaa, missä edes puolueen voimakkaana pidetty lehdistö ei uskaltanut käydä vaalikamppailua avoimesti.¹ Tämä on kuitenkin vain osa totuutta, sillä ainakin Tampereen tapauksessa puolueen paikallinen pää-äänenkannattaja Aamulehti kävi vaalitaistelua lehdistölle puolueen johdossa määritellyn tehtävän mukaisesti. Kokoomuksen uudelleen organisoituminen sodan jälkeen taas tapahtui huomattavan nopeasti, sillä puolue omaksui uuden tukimiesverkostolle perustuvan tavan valmistautua tehokkaammin vaaleihin. Aikaisemman lähinnä vasemmistoon painottuvan tutkimuksen perusteella kokoomuksen järjestöorganisaatio oli vaipunut täydelliseen toivottomuuteen ja lamaannukseen, eikä todellista vaalikamppailua kommunisteja vastaan pystynyt käymään kuin sosiaalidemokraatit.²

---

¹ Katso esim. Salminen, Esko, Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja itesesensuuri Suomen lehdistössä 1944-48, Keuruu 1979, s. 101.

² Katso esim. Beyer-Thoma, Hermann, Vasemmisto ja vaaran vuodet, Jyväskylä 1990, s. 50.

Ajallisesti tutkimukseni sijoittuu jatkosodan päättäneen välirauhan 19.9. 1944 ja maaliskuun 17.-18. päivänä 1945 pidettyjen eduskuntavaalien välille. Aloituspäivämäärä määräytyy sodasta rauhaan siirtymisen mukaan, sillä sota-aikana järjestötoiminta oli melkein pysähdyksissä ja sen elpyminen alkoi vasta yhteiskunnan vähitellen palaillessa normaaliin päiväjärjestykseen. Tutkimukseni päättyy maaliskaaleihin, jolloin sodanjälkeisen organisoitumisen onnistuminen joutui ensimmäistä kertaa todelliseen puntariin ja jossa Suomen suunta pitkälti määriteltiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen nimenomaan kokoomuksen järjestön uudelleen organisoitumista sodan jälkeen. Olen rajannut työni käsittelemään pelkästään Tamperetta, joka vasemmistokeskuksena ja voimakkaana aseveliliiton kaupunkina muodostaa mielenkiintoisen vastakkainasettelun vasemmiston ja oikeiston välille. Tutkimukseni pääkysymyksenä on, miten Tampereen kokoomus uudelleen organisoitui kansakunnan kohtaloita varsin pitkälle määränneisiin maaliskaaleihin? Tutkimuksessani pyrin peilaamaan organisoitumista kokoomuksen Tampereen piirijärjestön eli Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toiminnan kautta, sillä juuri Kansallisliiton toiminta oli keskeisenä osana puolueen paikallista toimintaa. Pääkysymystä voidaan selventää seuraavilla alakysymyksillä:

Miten puolueen paikallinen toiminta saatiin käyntiin sodan jälkeen? Mitkä olivat toiminnan lähtökohdat ja ketkä keskeiset toimijat?

Miten keskeiseksi toimintamuodoksi noussut tukimiesverkosto organisoitiin?

Mitä puolueen organisoitumiseen vaikutti maaliskaalien läheisyys ja miten vaaleihin valmistauduttiin?

Miten sosiaalidemokraattien ja kommunistien vaalivalmistelut vaikuttivat kokoomukseen ja miten ne poikkesivat kokoomuksen valmisteluista?

Tutkimukseni tärkeimpinä lähteinä ovat Pohjois-Hämeen Kansallisliiton pöytäkirjat ja Kansallisen Kokoomuksen asiakirjat kyseiseltä ajalta. Tämä materiaali on keskeisiltä

osin Porvarillisen työn arkistossa (PTA), mutta arkistoista löytyvän materiaalin vähyys mm.kirjeenvaihdon osalta antaa aihetta epäillä, ettei kaikki aineisto suinkaan ole löytänyt tietään kyseiseen arkistoon vaan lienee joidenkin yksityishenkilöiden hallussa.

Toinen tutkimukseni kannalta keskeinen lähde on Aamulehti. Aamulehti on tutkittavan aikakauden johtava porvarillinen lehti Tampereella ja sen lähiympäristössä. Lehti peilaa varsin hyvin tuon ajan yhteiskunnallisia tunteja nimenomaan oikeiston näkökulmasta katsoen ja siinä pureudutaan läheisesti myös paikallisiin tapahtumiin, vaikka lehdessä onkin valtaosa maanlaajuista uutisointia. Aamulehden vastapainoksi olen käynyt läpi myös paikallisen sosiaalidemokraattisen julkaisun Kansan Lehden numeroita, jotta tarkasteltaviin asioihin tulisi myös vasemmistolaista näkökulmaa .

Aamulehden lisäksi Tamperetta koskevista paikalliskysymyksissä olen käyttänyt Tampereen kaupungin arkiston (TKA) kokoelmia. Kaupunginvaltuuston ja kaupunginhallituksen pöytäkirjoista on selvitettävissä Tampereen erityiskysymykset vaaleihin liittyen. Näitä erityiskysymyksiä ei kuitenkaan maalivaalien propagandassa ja yleisessä uutisoinnissa päässyt pinnalle, koska valtakunnalliset asiat veivät kaiken huomion. Tästä syystä olen jättänyt ne varsin vähälle tarkastelulle myös varsinaisessa tutkimuksessani, mutta niiden antama yleisnäkemys kaupungin poliittiseen elämään on varmastikin vaikuttanut tutkimukseni johtopäätöksiin.

Kansallisarkistossa (KA) sijaitsevan Puntilan vaalipalvelun arkistoja olen käyttänyt saadakseni paremman käsityksen sodanjälkeisen vaalikamppailun luonteesta ja siinä käsitellyistä teemoista. Puntilan arkiston hyöty on tullut lisäksi näkyviin erityisesti pohtiessani vaaliliittoihin liittyviä kysymyksiä sekä yleensäkin selvittäessäni porvari puolueiden keskinäisiä sidonnaisuuksia ja eroja.

Tutkimukseni lähdeaineistoon kuuluu myös kaksi haastattelua: paikallisten kokoomusvaikuttajien Eero Kivelän ja Lauri Santamäen haastattelut, joista on ollut suuri hyöty hahmottaessani Kansallisliiton sodanjälkeistä toimintaa ja ilmapiiriä.

2. JÄRJESTÖ HERÄÄ HENKIIN

2.1 Toiminta sodan aikana

Heinäkuussa 1939 pidettiin Suomessa eduskuntavaalit, joiden tulos osoitti kokoomuksen menestyneen loistavasti. Se sai viisi uutta kansanedustajaa ja ääniosuus kohosi 2,7 %. Toisaalta Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä - johon Tamperekin kuuluu- kokoomus hivenen hävisi eli 1,5 %, mutta tarkasteltaessa Tamperetta yksinään, säilytti kokoomus vuoden 1936 eduskuntavaalien kannatuksensa 20,5 %. Tämä kannatus oikeutti kahteen kansanedustajaan, joista Matti Heikkilä oli kotoisin Tampereen lähipaikkakunnalta Pälkäneeltä ja Toivo Horelli Tampereelta.¹

Vain muutamia kuukausia näiden vaalien jälkeen puhkesi toinen maailmansota ja Suomikin joutui mukaan tähän suursotaan, kun Suomen ja Neuvostoliiton välinen talvisota puhkesi 30.11.1939. Kansallisen Kokoomuksen Tampereen piirijärjestön, Pohjois-Hämeen Kansallisliiton, toiminta jatkui lokakuun puoliväliin 1939 saakka ja viimeinen virallinen piiritoimikunnan kokous pidettiin 3.10.1939. Tässä kokouksessa käsiteltiin vielä kyseisen vuoden eduskuntavaalien hyvää tulosta sekä kyseisistä vaaleista aiheutuneiden kulujen maksamista. Puheenjohtaja K.A.Lehtisen johdolla päätettiin ottaa 30.000 markan suuruinen laina, jotta pystyttäisiin kunnolla valmistautumaan läheneviin kunnallisvaaleihin, jotka oli tarkoitus järjestää joulukuussa 1939. Kunnallisvaalivalmistelut olivat jo varsin hyvässä käynnissä ja piirisihteeri Paavo Korkeila selvittikin suunnitelmia vaaleja varten, ja kokoukseen kutsuttu kokoomuksen puoluesihteeri Yrjö Leiwo käsitteli luottavaisena puolueen tulevaisuuden näkymiä.²

Talvisodan puhkeaminen hiljensi varsin totaalisesti koko järjestökentän ja joulukuun kunnallisvaalit siirrettiin myöhäisempään ajankohtaan. Pohjois-Hämeen Kansallisliiton

---

¹ Halme,Laila, Härkäpäiset, Pohjois-Hämeen Kokoomus ry 1919-1989, Tampere 1989, s. 63-64.

² Pohjois-Hämeen Kansallisliiton piiritoimikunnan pöytäkirja 3.10.1939.

toiminta oli täysin pysähdyksissä aina kevääseen 1940 saakka, koska käytännöllisesti katsoen *“kaikki seuran jäsenet olivat siellä, missä miestä tarvittiin”*.¹ Edes vuoden 1940 vuosikokousta ei ehditty pitää ja piiritoimikunnan seuraava kokous ajoittuikin vasta talvisodan päättymisen jälkeen 20.5.1940. Kyseisen kokouksen aiheena oli piirisihteeri Korkeilan siirtyminen muihin tehtäviin ja uuden valitseminen. Käytännössä uutta piirisihteeriä ei vielä valittu, vaan kokouksen kulusta huolehti Aamulehden päätoimittaja Jaakko Tuomikoski, joka oli kuulunut piiritoimikunta aina vuodesta 1931 lähtien. Koska järjestötoiminta eli vankkaa hiljaiseloaan, niin piirisihteerin toimen täytämässä ei turhaan kiirehditty, vaan vasta vuoden 1941 alusta aloitti piirisihteerinä toimittaja Olavi Vesterdahl.²

Vuodesta 1941 lähtien Kansallisliiton toimintaan kuuluivat lähinnä ainoastaan vuosikokoukset. Vuosien 1941-1944 välisenä aikana näihin vuosikokouksiin osallistui vain hyvin pieni osa paikallisseurojen jäsenistä. Edustajia oli keskimäärin 25 ja he edustivat vain murto-osaa piirijärjestön toiminta-alueen paikallisjärjestöistä. Tilanne kuvaa hyvin järjestötoiminnan sammumista, sillä piirijärjestön vuosikokous on normaaleissa olosuhteissa vuoden *“päätapahduma”*, mihin kaikki vähänkin kynnelle kykenevät paikallisseurat lähettävät edustajansa. Monissa paikallisseuroissa ei enää tiedetty ketkä toimivat seuran toimihenkilöinä, eikä ollut täyttä varmuutta edes seuran toimimisesta, saati siitä, kenellä paikallisseuran paperit ja muut asiakirjat ovat. Näissä oloissa oli täysin mahdotonta järjestää paikallisseurojen vuosikokouksia tai muita tilaisuuksia, sillä yleinen mielenkiinto ei kohdistunut poliittiseen järjestötoimintaan vaan isänmaan puolustamiseen.³

---

¹ Pitkänen, Kaarlo, Tampereen parhaaksi, Tampeereen Kokoomus ry:n toimintaa 1919-1989, Tampere 1989, s. 14.

² Signeeraamaton käsikirjoitus vuodelta 1948, s. 48-49. Käsikirjoitus on ilmeisesti ollut tarkoitus julkaista Pohjois-Hämeen Kansallisliiton 30-vuotishistoriikkina. *“Härkähäiset”* teoksen kirjoittaja Laila Halme arveli *“noin 90% varmuudella”* että käsikirjoituksen tekijä olisi Aamulehden silloinen toimittaja Uno Sinisalo. Sinisalon ja kokoomuksen välit olivat kuitenkin menneet jostain syystä poikki ja Sinisalo ei vinyt aloittamaansa projektia loppuun saakka.

³ Halme 1989, s. 65.

Piirijärjestöjen toiminta oli sotavuosina keskittynyt vain muutamien paikallisten aktiivien ja lähinnä puheenjohtajan panokseen. Tämä sama ilmiö tapahtui myös valtakunnan tasolla, kun puolueiden poliittinen päätöksenteko keskittyi yhä pienemmän ryhmän käsiin. Kansallisen Kokoomuksen päätöksenteossa sota-aikana näyttelivät keskeistä osaa lähinnä eduskuntaryhmä, valtuuskunnan työvaliokunta sekä puolueen päääsenkannattaja Uusi Suomi.¹

Pohjois-Hämeen Kansallisliiton osallistuminen valtakunnalliseen päätöksentekoon tapahtui omien kansanedustajien Matti Heikkilän ja Toivo Horellin eduskuntatyön kautta. Kummatkin kävivät raportoimassa valtakunnallisesta poliittisesta tilanteesta ja omasta toiminnastaan Kansallisliiton vuosikokouksien yhteydessä, missä kyseiset herrat pitivät tilannekatsauksia.² Viimeinen sodanaikainen vuosikokous pidettiin 17.4.1944, missä tyytyväisyydellä huomattiin, että sota-aika oli parantanut huomattavasti Kansallisliiton taloudellista asemaa. Tämä varsin erikoinen tilanne mahdollistui, kun läpi sota-ajankin Kansallisliitto sai Tampereen Kirjapaino Oy:ltä vuosittaisen 20.000 markan suuruisen avustuksen. Kun Kansallisliiton menot olivat aivan minimissään eikä tarvinnut panostaa vaalitoimintaan tai maksaa vakituisten henkilökunnan palkkamenoja, niin säästöä kertyi varsin merkittävästi. Tämän myötä saatiin aikaisemmat 50.000 markan suuriset velat maksettua ja varsin hyvät taloudelliset lähtökohdat sodan jälkeisen ajan järjestöllisen toiminnan vauhdittamiseen.³

2.2 Rivit järjestykseen

Pohjois-Hämeen Kansallisliiton ensimmäinen sodanjälkeinen kokous pidettiin 14.10.1944. Piirin puheenjohtajana toimi edelleen K.A. Lehtinen ja varapuheenjohtajana Jaakko Tuomikoski, joka sodan aikana oli hoitanut myös puheenjohtajan tehtäviä Lehtisen ollessa estyneenä. Piirin puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan vakanssit oli

---

¹ Toropainen, Juha, Kokoomuspuolueen uudelleen organisoituminen vuosina 1943-45, Pro gradu, Helsinki 1986, s. 10.

² Signeeraamaton käsikirjoitus vuodelta 1948, s. 49.

³ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944.

tarkkaan suunniteltu kattamaan koko piirin kannatusalueen: puheenjohtaja valittiin aina Tampereen ympäristökunnista ja varapuheenjohtaja tuli Tampereen kaupunkialueelta. Lisäksi varapuheenjohtajan pestissä oli yhteyksiä paikalliseen porvarilliseen pää-äänenkannattajaan Aamulehteen ja täten Aamulehden päätoimittaja toimikin Kansallisliiton piirin varapuheenjohtajana. Näin hoitui mutkaton yhteyden pitäminen puolueen ja sen lehdistön välillä ja saatiin aina ajantasalla olevaa materiaalia lehteen.¹

Itse kokouksessa pääasiana oli vaalitoiminnan suuntaviivojen hahmotteleminen ja puolueen kannattajien motivoiminen uudelleen mukaan järjestötoimintaan. Vaikeuksia tuotti kannattajakunnan "hajallaan oleminen" sekä lakkautetun IKL:n kannattajien suhde puolueeseen. Osa kokoomuksen kannattajia oli hyvinkin lähellä entisen IKL:n ajatusmaailmaa ja jotkut saattoivat vielä olla molempien puolueiden jäseniäkin. Tämä aiheutti suurta hämmennystä kokoomuksen äänestäjäkentässä ja siksi oli ensiarvoisen tärkeää hahmotella se linja, jota kokoomus kannatti ja jonka linjan mukaisesti suuntauduttiin kohti sodan jälkeisiä eduskuntavaaleja.² Vaalitoiminnan perusteellinen suunnitteleminen ja organisointi katsottiin niin tärkeäksi tehtäväksi, että päätettiin palkata erityinen vaalisihteeri, joka hoitaisi virkaa täysipäiväisesti. Vaalisihteerin valintaa ei kuitenkaan haluttu tehdä hätäillen vaan tehtävää hoitamaan haluttiin mahdollisimman sopiva henkilö. Siksi valintaa siirrettiin tuleviin kokouksiin ja tässä yhteydessä valittiin vain erityinen vaalirahaston kokoamista valmisteleva rahan-keräysvaliokunta, johon kuuluivat tamperelaiset teollisuusmiehet ; johtaja Lauri Pellas, konsuli S.A.Nylund ja tehtaanjohtaja Martti Mikkola sekä varatuomari V.H.Tavela.³

Vaalitoiminnan varsinainen lähtölaukaus oli kuitenkin lokakuun lopussa 30.10.1944 pidetty Kansallisliiton piiritoimikunnan kokous. Kokouksessa oli keskustelua alustamassa Kansallisen Kokoomuspuolueen järjestösihteeri Väinö Vento sekä puolue-

---

¹ Lauri Santamäen haastattelu 16.2.1989.

² Tässä asiassa kokoomuksen keskusliitto otti sen kannan, ettei entisiä IKL:läisiä käytetä edes puolueen tukimiesverkostossa, saati valita ehdokkaaksi vaaleihin kokoomuksen listoilta. Tämä vain siksi, että puolue välttyisi joutumasta erityishuomion kohteeksi Neuvostoliiton vastaisesta provokaatiosta. Katso Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 10.10 , 2.11. sekä 5.12.1944.

³ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944 ja Lauri Santamäen haastattelu 16.2.1989.

sihteeri Aarne Honka, joiden kanssa käytiin keskustelua vaaleihin liittyvistä käytännön järjestelyistä ja yleensä vaalitoimintaan liittyvistä kysymyksistä. Kokouksessa myös jatkettiin sitä vilkasta keskustelua, mitä oli jo pitkään käyty, eli pohdiskelua Kansallisiiton tulevista eduskuntavaaliehdokkaista. Vielä tätäkin keskustelua ajankohtaisempana oli kuitenkin keskustelu vaalien yleisistä asetelmista Tampereella sekä erityisesti kysymys porvarillisten puolueiden yhteisestä vaaliliitosta. Tämä kysymys oli porvarillisille puolueille ”pelottavan” ajankohtainen, sillä kommunistisen puolueen piirijärjestöt alkoivat juuri lokakuun lopulla pitää perustavia kokouksiaan ja näin nostaa oikeiston vaalijännitystä. Tampereella turvasäilöstä vapautunut paikallinen kommunistinen piirikomitea eli ”Pikki” oli juuri kokousta edeltävänä päivänä 29.10.1944 pitänyt SKP:n Tampereen piirin perustavan kokouksensa.¹ Myös Aamulehti käsittelee järjestötoiminnan vilkastumista pääkirjoituksessaan 2.11.1944. Tästä kirjoituksesta käy hyvin ilmi se syvä epävarmuus, mitä oikeisto koki kommunistien toiminnan tultua jälleen sallituksi: ”vaalitoimintaa joudutaan harjoittamaan muuttuneissa ja monessa suhteessa huolestuttavissa olosuhteissa.”²

Varsinainen ratkaisu vaaliliittokysymykseen saatiin marraskuun aikana. Asiaan kiinnitettiin erityishuomiota koko maan mittakaavassa, kun perustettiin maanlaajuinen organisaatio edesauttamaan oikeiston vaaliponnisteluja. Tämän organisaation johtoon tuli L.A.Puntila ja alettiinkin puhua ”Puntilan vaalipalvelusta” tai ”Puntilan juntasta”. Vaalipalvelun tarkoituksena oli porvarillisten puolueiden yhteistoiminnalla estää ”suurimmat vauriot” ja tehdä suunnitelmia mahdollisen tappion varalle. Tätä silmällä pitäen tehtiin suunnitelmat maan miehityksen ja vaalitoiminnan häiritsemisen varalta, mutta onneksi näiden suunnitelmien toteuttamiseen ei tarvinnut ryhtyä. Puntilan vaalipalvelun rahoitus tuli talouselämäältä, mutta sen tarkempi erittely on mahdoton, kuten yleensäkin vaaleihin liittyvän rahoituksen. Vaalipalvelun toiminta painotui lähinnä vaalimateriaalin levitykseen sekä ohjeiden antamiseen vaalitoimintaa varten.

¹ Rasila, Vilho, Tampereen historia IV, Tampere 1992, s. 11.

² Aamulehti 2.11.1944. Aamulehden päätoimittajana toimi tutkimukseni käsittävän ajanjakson ja edelleen vuoteen 1956 Jaakko Tuomikoski. Tutkimukseni Aamulehteä koskevat viittaukset ovat lehden pääkirjoituksista ellei viittauksessa ole mainittu artikkelin nimeä. Tuomikosken linjasta tarkemmin: Tommila, Päiviö (toim.), Suomen sanomalehdistön historia 3, Jyväskylä 1988, s. 181-182.

Erityisen merkittävänä nähtiin mahdollisimman monen porvarillisen vaaliliiton syntyminen, jonka puolesta vaalipalvelu teki paljon propagandatyötä. Vaaliliiton uskottiin hyödyttävän erityisesti nuoria äänestäjiä, sillä katsottiin puolueiden määrän vähentämislä helpotettavan valintaa. Ideaalitulanteena nähtiin valitseminen kolmesta eri vaihtoehdosta: vasemmisto, sosialistit ja porvarit.¹

Aamulehti käsitteli vaaliliittoproblematiikkaa erityisesti kahdessa marraskuisessa kirjoituksessaan. Vaalipalvelun antaman esimerkin mukaisesti myös Aamulehti kannatti puolueiden vähentämistä 5.11.1944 ilmestyneen lehtensä pääkirjoituksessa. Näkökulmana oli suurten linjojen painottaminen, mikä edesauttaisi äänestyspäätöksen tekemistä. Toisaalta nähtiin, ettei puolueyhmittymän oikealla laidalla olevien puolueiden kuulu sekaantua vasemmistoainesten välienselvittelyyn. Jo tässä vaiheessa oli siis piirtynyt hyvin selkeä kuva tulevien vaalien asetelmista, missä oikeisto nähdään sivullisena ja lähinnä “puolustusvoiton” tavoittelijana.² Toinen Aamulehden vaaliliittokirjoitus oli nimimerkki “Luotin” pakina 15.11.1944, missä puolustettiin porvarillista vaaliliittoa, sitä keskustelua vastaan, että vaaliliittojen tarkoitus on puolueiden määrää pienentämällä kaventaa demokratiaa. “Luoti” katsoo vaalien rehellisen ja tasapuolisen toimittamisen olevan tärkeämpää kuin vaaleihin osallistuvien ryhmittymien määrä.³

Päätös vaaliliiton toteuttamisesta Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä tehtiin Kansallisiiton piirivaliokunnan⁴ kokouksessa 4.12.1944. Vaaliliiton nimeksi hyväksyttiin

---

¹ Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto,kansio 3, “Vaalipalvelun muistio 1945”.

² Aamulehti 5.11.1944.

³ Aamulehti 15.11.1944 nimimerkki “Luotin” pakina: “Porvarillisten vaaliliittojen puolustus”.

⁴ Piirivaliokunnalla tarkoitetaan käytännön järjestelyistä ja toiminnoista vastaavaa piirin “hallitusta”. Piirivaliokuntaan kuului puheenjohtaja Lehtisen ja varapuheenjohtaja Tuomikosken lisäksi piirisihteeri Vesterdahl. Tätä kokoonpanoa täydennettiin piiritoimikunnan 17.11.1944 pidetyssä kokouksessa juuri valitulla uudella piirisihteerillä Lauri Santamäellä, argonomi K.A.A. Teivaalalla sekä koko rahankeräysvaliokunnalla elikä herroilla Pellas, Nylund, Mikkola ja Tavela. Piirivaliokunta kokoon-tui piiritoimikuntaa huomattavasti useammin ja pystyi näin reagoimaan hyvinkin nopeasti muuttuneisiin tilanteisiin. Piirivaliokunnan laajennus johtui kiihtyvistä vaalitoiminnasta ja sen mukanaan tuomista vaatimuksista ja uusista tehtävistä.

“Kansallisen Kokoomuspuolueen, Kansallisen Edistyspuolueen ja Maalaisliiton vaaliliitto”. Ehdokkaiden asettamisesta sovittiin, että kokoomus asettaisi seitsemän (7) ehdokasta ja edistyspuolue ja maalaisliitto kummatkin kaksi (2) eli yhteensä yksitoista ehdokasta. Tämän tapaiset kaikkien oikeistopuolueiden vaaliliitot olivat valtakunnallisesti ottaen erittäin harvinaisia, sillä “Puntilan juntan” voimakkaasta painostuksesta huolimatta oikeiston vaaliliitot toteutuivat vain kahdessa vaalipiirissä: Hämeen-Pohjoisessa ja Kymen-Itäisessä.¹

Aamulehti kommentoi syntyneitä vaaliliittoa 17.12.1944 numerossaan otsikolla “Porvarilliset vaaliliitot” ja löysi vaaliliiton perusteluksi yleisen tilanteen: *“Porvarillinen vaaliliitto tähtää niitä aineksia vastaan, jotka merkeistä päättäen pyrkivät kieroilemaan maan vaikeutuneella asemalla enemmän tai vähemmän kumouksellisten tai epäsuomalaisien aikeitensa hyväksi”*. Tämän lisäksi katsottiin myös vaalimatematiikan suosivan vaaliliittoa, sillä vuoden 1939 vaaleissa kokoomus esiintyi yksikseen ja sai 15.000 ääntä, mikä oikeutti kahteen kansanedustajaan ja edistyksen ja maalaisliiton vaaliliiton 11.000 ääntä vain yhteen kansanedustajaan. Huomioitavaa tässä vuoden 1939 vaalituloksessa on erityisesti se laskennallinen ongelma, että maalaisliiton tuolloin keräämä yli 5000 äänen potti ei riittänyt yhteenkään kansanedustajaan vaan vaaliliiton paikka meni edistyspuolueelle. Tästä johtuen juuri maalaisliitto olikin erittäin mahdollisesti ajamassa vaaliliittoa Hämeen-Pohjoiseen vaalipiiriin, sillä sehän auttaisi ensisijaisesti juuri maalaisliittoa saamaan oman edustajan läpi.²

Sodanjälkeisen järjestötoiminnan uudistamisen tärkein henkilövalinta oli ehdottomasti uuden vaalisihteerin valinta, joka käytännössä sai hoitaakseen myös piirisihteerin tehtävät. Tämä on merkittävä paitsi keskeiseltä toimintakentältään, niin erikoisesti myös siksi, että tässä valinnassa näkyy aseveliakselin ensiaskelia Tampereella.

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944 ja Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1945, Helsinki 1946.

² Aamulehti 17.12.1944 “Porvarilliset vaaliliitot” sekä Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1939, Helsinki 1940.

Aseveliakseli henkilöityi kahteen henkilöön: kokoomuksen Lauri Santamäkeen ja sosiaalidemokraattien Erkki Lindforsiin.¹ Kun kokoomuksen piirisihteerin virkaan etsittiin nimenomaan nuoren asevelipolven hyvin tuntevaa henkilöä, niin Santamäen valinta vaikutti varsin luontevalta. Hän ei kuitenkaan itse ollut kovin innostunut poliittisesta urasta, mutta ystävänsä Lindforsin kehoituksesta otti viran vastaan. Santamäen omin sanoin :

Ja kun minulta päättyi tämä toiminta (aseveliyhdistyksessä) ja minä olisin palannut virkaani ja kun samaan aikaan sitten minulle tuli tarjous tähän piirisihteerin virkaan. Niin vanhasta tottumuksesta minä sanoin, kun minä sen tiesin, että se jää joka tapauksessa politiikkaan, Lindfors, ei sillä muuta tietä ollutkaan. Se oli ammattimies sillä alalla jo silloin. Niin Lindfors vaati, että minun pitäisi ottaa tämä kokoomuksen piirisihteerinvirka vastaan ja että sillä lailla minä osallistuisin politiikkaan.²

Santamäen vallinnan kanssa samoihin aikoihin ajoittuu myös muu tamperelaisen aseveliyhteistyön tiivistyminen, sillä Lindfors oli organisoimassa ja perustamassa kahta yhdistystä, joilla tuli olemaan kauaskantoisia vaikutuksia Tampereen kunnalliselämään. Hän perusti muutaman ystävänsä kanssa "Tampereen sosiaalidemokraattisen toveriseuran" kommunismia vastaan 19.11.1944. Toveriseuraan lisää jäseniä saadakseen, Lindfors kierteli pitkin tamperelaisia tehtaita ja työmaita ja onnistuikin ennen pitkää luomaan Toveriseurasta maan suurimman sosiaalidemokraattisen paikallisyhdistyksen. Toveriseurasta muodostui Väinö Tannerin aatteellista perintöä pitkälti noudatellut ryhmittymä, jonka johtajana toimi Lindfors ja jonka jäsenyyteen valikoitui lähinnä nuori asevelipolvi.³

---

¹ Erkki Lindfors oli Tampereen kunnalliselämän ehdoton johtohahmo "Tampereen Napoleon". Hän toimi SDP:n piirisihteerinä vuoden 1940 syksyyn saakka ja alkoi tämän jälkeen voimakkaasti vaikuttaa Tampereen Aseveliyhdistyksessä. Tässä yhdistyksessä hän nousi nopeasti toimistonhoitajasta yhdistyksen keskeiseksi vaikuttajaksi. Yhdistyksen asioita hoitaessaan hän tutustui Lauri Santamäkeen, joka myös oli yhdistyksen keskeisiä vaikuttajia. Tälle sota-ajan voimakkaalle ystävyysuhteelle rakentui rauhanajan yhteistyö, jota alettiin nimittää aseveliakseliksi. Katso esim. Tienari, Artturi, Tekojen aseveljeyttä, Tampere 1966 ja Seppälä, Raimo, Tampereen Napoleon, Keuruu 1983.

² Santamäen haastattelu 16.2.1989. Olen muuttanut haastattelujen kieltä puhutusta kielestä lähemmäksi kirjakieltä, mutta haastattelujen merkityssisältö on pysynyt samana.

³ Seppälä 1983, s. 51-58.

Vain muutamia päiviä myöhemmin oli jälleen koolla samat Toveriseuran asevelisolistit ja heidän lisäksi vankka joukko porvarillista asevelisiipeä, kun perustettiin Aseveliyhdistyksen henkisen ja materiaalsen perinnön pelastamiseksi Tampere-Säätiö. Tampere-Säätiön nimiin tuli koko Aseveliyhdistyksen 11 miljoonan markan varallisuus, kun yhdistys rekisteröitiin 24.11.1944.¹

Santamäki valittiin virallisesti piirisihteeriksi Kansallisliiton piiritoimikunnan kokouksessa 17.11.1944. Hän esitti toimintasuunnitelmansa vaaleja varten 4.12.1944 pidetyssä piirivaliokunnan kokouksessa, joka pidettiin 1.12.1944 avatulla uudella piiritoimistolla, mikä sijaitsi Tampereen Suomalaisen Klubin tiloissa. Santamäen suunnitelman pääkohtana oli erityisen tukimiesorganisaation luominen, missä mahdollisimman laajalle levinnyt tukimiesten verkosto harjoitti henkilökohtaista valistustyötä. Tämä oli hyvin merkittävä uudistus kokoomus puolueen toimintatapaan, sillä aikaisemmin henkilökohtaiseen valistukseen olivat panostaneet lähinnä vasemmistopuolueet.²

3. “TUKIMIES, KAIKKI RIIPPUU SINUSTA”

Tukimiesverkoston luominen tarkoitti massiivisen organisaation luomista kokoomuksen järjestökentän rinnalle. Se ulotettiin käsittämään kaikki puolueorganisaation eri tasot aina keskushallinnosta kansallisseuroihin asti ja vielä tätä alemmalle tasolle eli yksityisiin henkilöihin.³ Tukimies-organisaation valtakunnallisena koordinaattorina toimi Kansallisen Kokoomuksen järjestösihteerinä Väinö Vento, joka keskustuimistosta käsin hoiti yhteyksiä ympäri maata. Hänen toimenkuvaansa kuului tukimiesverkon luominen koko Suomen kattavaksi verkostoksi. Verkoston luomisen jälkeen vastuu sen kunnossapidosta ja toiminnan johtamisesta kuului järjestösihteerin työnkuvaan. Tämä tapahtui lähinnä olemalla puhelimitse yhteydessä piirisihteeereihin ja tekemällä

---

¹ Parkkali, Esa, Taistelu aseveliliiton kohtalosta, Pro gradu, Tampere 1981, s. 95-105 sekä Seppälä 1983, s. 51-55.

² Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944.

³ Katso liite 1 “Tukimiesorganisaatio”.

mahdollisesti aika ajoin myös tarkistuskäyntejä piireissä. Myös kaikki piirijärjestöille jaettavan materiaalin työstäminen ja toimittaminen edelleen piireihin tapahtui keskustoimiston puolelta.¹

Keskustoimiston järjestösihteerin välittömässä alaisuudessa toimivat kussakin kokoomuksen piiriliitoissa toimivat piirisihteerit. Tampereella piirisihteerinä toimi 17.11.1944 alkaen Lauri Santamäki, joka oli voimakkaasti edistämässä tukimies-ajattelun läpimenoa. Piirisihteerien vastuulle oli jätetty koko organisaation tärkeimpien linkkien eli tukimiespäälliköiden valitseminen. Tässä yhteydessä ilmeni Tampereella jonkin verran vaikeuksia, sillä toimihaluisten ja pätevien henkilöiden löytäminen ja saaminen mukaan tämänkaltaiseen toimintaan tuotti vaikeuksia. Piirisihteerin tehtäviin kuului myös alueen ”parsiminen” yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, mikä tarkoitti tukimiesverkoston ja kansallisseurojen toimintojen liittämistä sopivasti yhteen. Tukimiesverkosto nimittäin luotiin suurelta osin kansallisseurojen ulkopuolisista henkilöistä - vaikka myös jäseniä oli toki paljon mukana- ja siksi näiden kahden samaan tulokseen pyrkivän toimijan tehtäviä oli tarpeen harmonisoida, jotta välttyttäisiin turhilta päällekkäisyyksiltä. Tehtävien ja viestien välittäminen keskustoimiston ja tukimiesten välillä kuului myös tärkeänä osana piirisihteerin toimenkuvaan.²

3.1 Tukimiespäälliköt

Piirisihteerin nimeämät tukimiespäälliköt muodostivat koko organisaation tärkeimman osan. Siksi näiden henkilöiden valitsemisessa käytettiin erityistä huolellisuutta, mutta usein tehtävään sopivimmat ryhmittymät: luottamustehtävissä rutinoituneet miehet ja nuoret olivat tehtävään haluttomia. Miehillä oli usein kasautunut muitakin raskaita vastuita ja tehtäviä kannettavakseen ja nuorilla ei riittänyt kiinnostusta tai uskallusta aktivoitua poliittisesti aivan tehtävän vaatimalla vakavuudella.³

---

¹ Tukimies, kaikki riippuu sinusta, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1948 sekä Kansanedustuslaitoksen historia IX, Helsinki 1971, s. 232.

² Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945 ja Tukimies, kaikki riippuu sinusta, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1948 sekä Toropainen 1986, s. 46.

³ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944.

Tukimiespäälliköitä pyrittiin sijoittamaan suurissa kaupungeissa, kuten Tampereella, mahdollisimman tiheään ympäri kaupunkia, jotta mahdollisimman suuri osa kaupungin asuintaloista tulisi jonkun tukimiespäällikön vastuulle. Tämä tarkoitti käytännössä Tampereen 29 äänestysalueen pilkkomista vielä pienempiin yksiköihin. Näin jokaiselle tukimiespäällikölle tuli vastattavaksi kortteli tai pari, aivan alueen suuruudesta riippuen. Kaupungeissa oli tarpeen asettaa tukimiespäälliköitä myös suurimmille työpajoille ja harrastuspiireihin. Verkosto yritettiin saada mahdollisimman kattavaksi, kuitenkin niin, ettei yhdelle tukimiespäällikölle jäänyt liian suurta aluetta.¹

Tukimiespäällikön tehtävistä tärkein oli mahdollisimman hyvän aineksen löytäminen toimimaan tukimiehinä. Tähän tehtävään pyrittiin valitsemaan toimintatarmoisia ja vakaumuksellisia oikeistolaisia ja erityishuomiota pyrittiin kiinnittämään kahteen tulevien vaalien ratkaisijoiksi koettuihin ryhmiin: nuoriin ja naisiin. Tukimies-toiminnan perustuessa henkilökohtaiselle kontaktille, pidettiin luontevana, että nuoret tekivät valistustyötä nuorien parissa ja naiset omissa ryhmissään. Tukimiespäällikkö päätti jokaiselle tukimiehelle tulevan alueen laajuudesta, missä otettiin huomioon kunkin tukimiehen jo valmiina olevat henkilökohtaiset kontaktit.² Toinen tukimiespäällikön vastuulle annettu tehtävä oli äänestäjäkunnan kortittaminen. Tämä hyvin aikaavievä tehtävä on kuitenkin erittäin tärkeä, jotta vaalipropaganda osattaisiin suunnata oikeille henkilöille. Tukimiespäällikön tuli hankkia vaaliluettelo tai henkilökirjoitusluettelo oman alueensa äänioikeutetuista ja jakaa omien tietojensa tai kuulemiensa huhujen perusteella ihmiset alaluokkiin:

- 1) varmat kokoomuslaiset
- 2) epävarmat oikeistolaiset
- 3) edellisten vaalien “nukkuneet”
- 4) kommunistit.

Näistä luokista ei varmoille kokoomuslaisille tai kommunisteille kannattanut vaalipropagandaa suunnata, vaan kontakteja oli ensisijassa otettava epävarmoihin

---

¹ Tukimiespäällikön vaalitoimintaohje, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki (ei painovuotta). Katso liite 1 “Tukimies-organisaatio”.

² sama, s. 3-6.

ns.liikkuviin äänestäjiin.¹

Vaalien lähestyessä myös tukimiespäälliköiden työmäärä kasvoi. Tässä vaiheessa kuvaan astuivat erilaisten suunnitelmien luominen käytännön toimenpiteistä, jotka piti vaaleihin valmistautuessa hoitaa. Tähän ryhmään kuuluivat suunnitelmat tarvittavasta vaalimateriaalista ja vaalikuljetuksista sekä vaalitilaisuuksien järjestäminen. Vaalimateriaalia oli jaossa vallitsevasta paperipulasta johtuen varsin rajallisesti, joten tukimiespäällikön tuli tehdä tarkka materiaalin levityssuunnitelma, johon liittyi mm. vaalijulisteille tarkoitettujen seinäpinta-alojen varaaminen. Tulevien vaalien erääksi tärkeimmistä propagandamuodoista muodostui vaalikuljetusten hoitaminen. Puolueet ilmoittivat kilvan halukkuuttaan hoitaa ilmaisia kuljetuksia äänestyspaikalle, niille vanhuksille, sairaille tai pitkänmatkalaisille, jotka eivät omin avuin pääsisi äänestyspaikalle. Lähteminen tällaisen puolueen organisoiman vaalikuljetuksen kyytiin tarkoitti samalla lähes varmasti puolueen äänestäjäksi ilmoittautumista, joten kuljetusten järjestäminen oli todella tehokas keino saada äänestäjiä vielä epäröivistä henkilöistä. Tukimiespäällikön tehtäviin kuului nimetä erillinen kuljetuspäällikkö, Tampereella päällikköinä toimivat Urpo Hyry ja Artturi Tienari, varata kuljetusvälineet eli käytännössä linja- ja kuorma-autot sekä laatia tarkka kuljetusaikataulu.²

3.2 Tukimies ja tukimiestyö

Tukimiesten vastuulla oli henkilökohtaiset kontaktit äänestäjiin ja paljolti heidän vakuuttavuudestaan oli viime kädessä kiinni vaalitoiminnan onnistuminen. Henkilökohtaisten kontaktien lisäksi tukimiesten vastuulle tuli käytännössä lähes kaiken vaalimateriaalin esim. lentolehtisten levittäminen. Tampereella tähän tukimiesten verkostoon kuului 200 miestä ja Tamperetta ympäröivällä maaseudulla 360. Suurin osa tästä joukosta koostui nuorista ja kokemattomista tukimiehistä, joten tukimiesten koulutukseen kiinnitettiin aivan erityistä huomiota. Tämän varsinaisen puolueen

---

¹ Tukimiespäällikön vaalitoimintaohje, Kansallisen Kokoomuksen julkaisuja, Helsinki (ei painovuotta), s. 7-8 sekä Kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 458.

² sama, s. 8-9 sekä Kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 455-456.

ylläpitämän tukimiesorganisaation lisäksi kaupungeissa toimi porvarillisen vaaliliiton eli "Puntilan juntan" oma verkosto, joten varsin kattavaksi verkosto varsinkin kaupunkialueella muodostui.¹

Tukimiesten harjoittama henkilökohtainen "mielialanmuokkaus" perustui oikein valittuihin henkilöihin, joten liikelaitoksien, harrastuspiirien tms. tukimiehet olivat monasti juuri kyseisten ryhmien jäseniä. Puolueen taholta annettiin myös muutamia ohjeita siitä, millaista hyvän henkilökohtaisen valistuksen tulisi olla, esimerkiksi :

*"Älä tyrkytä mielipiteitäsi niin ,että se herättää vastustusta. Liian itsetietoinen esiintyminen ärsyttää, eikä vedä puoleensa." tai "Korosta niitä seikkoja, jotka nykyoloissa yhdistävät kansalaisia. Pääkysymys vaaleissa on kansallisen itsenäisyytemme ja sisäisen vapautemme säilyttäminen."*²

Tukimiehen toiminnan painopiste oli itse vaalipäivien työskentelyssä. Varsinkin toisen vaalipäivän "vaalipiiskauksen" merkitystä korostettiin. Vaalipiiskaus tarkoitti sitä, että ensimmäisen äänestyspäivän loputtua hankittiin, keinolla millä hyvänsä, tieto niistä omaan tukimiesalueeseen kuuluvista ihmisistä, jotka eivät vielä olleet äänestäneet. Näitä henkilöitä sitten toisena äänestyspäivänä "piiskattiin" puhelinsoitoilla ja henkilökohtaisilla käynneillä lähtemään vaaliurnille. Tämän vaalipiiskauksen eräs muoto oli apuvoimien järjestäminen koteihin, jotta talojen naisväkikin pääsisi äänestämään. Tämä oli jo vanha, mutta todella hyväksi havaittu kikka, sillä puolueen nuorisoliiton pyytäminen kotiin "kotimieheksi" siksi aikaa kun vanhemmat ovat äänestämässä, oli jo suuntaa antava merkki siitä, mille puolueelle talon äännet menevät.³

Vaalipropagandan perinteisin muoto eli lentolehtisten ja vaalimainosten levittäminen tuli ajankohtaiseksi kymmenen päivää ennen vaaleja, kun vaalijulisteita sai alkaa kiinnittämään. Parhaista julistepaikoista oli kova kilpailu ja vaikka julistepaik-

¹ Tukimies ja tukimiestyö, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1945, s. 8-15 sekä Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944 ja 1945.

² Tukimies ja tukimiestyö, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1945, s. 10.

³ Kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 455 sekä Tukimies ja tukimiestyö, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1947, s. 53.

ka olisikin saatu hankittua, niin sitä piti vartioida lähes kokopäiväisesti. Tätä tehtävää varten perustettiin nuorista liikkuvia vaalipartioita, jotka vartioivat julisteita erityisesti pimeään aikaan. Paitsi lentolehtisiä, niin myöskin sanomalehdistön levittämistä käytettiin tehokkaana propagandakeinona. Tukimiehet levittivät ennen vaaleja Aamulehteä niihin talouksiin, joihin lehteä ei ollut tilattu. Tämän kampanjan merkitys Tampereen kaupunkialueella ei ollut kuitenkaan kovin merkittävä, sillä lähes kaikkiin talouksiin oli tilattu Aamulehti. Merkitys oli suurempi Tamperetta ympäröivällä maaseudulla, missä Aamulehden tilaaminen ei ollut itsestäänselvyys.¹

4. KOHTI VAALEJA

4.1 “Itsenäisen isänmaan ja suomalaisen kansanvallan puolesta”

Vuoden 1945 maalisvaalien ehdokasasettelu oli huomattavasti sotia edeltäneitä vaalivuosia vaikeampaa. Ehdokkaiden piti kattaa mahdollisimman suuri osa kokoomuksen oletettua äänestäjäkuntaa, joka koostui lähes kaikista yhteiskuntaluokista, lukuunottamatta työväestöä, jonka piirissäkin puolueen oli koitettava saada kannatusta. Lisäksi oli selkeästi nähtävissä tarvetta panostaa voimakkaasti nuorempien ikäluokkien, erityisesti rintamamiespolven, tuen saamiseksi. Suurimpana vaikeutena ehdokasasettelussa oli pelko mahdollisesta äärivasemmiston valtakaudesta, missä oikeistoa vaaleissa edustaneet joutuisivat vaikeuksiin. Tämä pelko näkyi erityisesti valitsijamiesyhdistyksiä perustettaessa, sillä monet papereihin nimensä antaneet henkilöt pyysivät vaalien lähentyessä pyyhkimään nimensä kokonaan pois listoista.²

Ehdokkaiden nimeäminen jätettiin kokonaan piiritoimikuntien vastuulle, eikä puolueen keskustoimisto puuttunut nimityksiin millään tavalla. Tärkeimmiksi ehdokkaiksi näytti heti alusta alkaen muodostuvan rintamamiesten luottamusta nauttivat henkilöt.

---

¹ Tukimies ja tukimiestyö, Kansallisen Kokoomuksen julkaisu, Helsinki 1947, s. 46 sekä Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945.

² Halme 1989, s. 70-71 sekä Aamulehti 20.1.1945.

Tässä yhteydessä alettiin vakavasti puhua myös puolueen nuorisotoiminnan elvyttämisestä, sillä sitä ei sodan jäljiltä oltu vielä saatu käyntiin. Tähän aiheeseen puuttui myös Aamulehti joulukuun 1944 puolivälissä ilmestyneessä numerossaan:

Nuorisotoiminta ei ole ollut vierasta Kansallisen Kokoomuspuolueen järjestötyössä, vaikka kuluneet sotavuodet ovat rajoittaneet sitä kuten kaikkea muutakin puolue toimintaa. Viime aikoina on tässä nuorisotoiminnassa esiintynyt voimakkaita virkistymisen merkkejä ja esimerkiksi pääkaupungissa on työ pantu käyntiin ripeän toimeliaisuuden ja voimakkaan aatteellisen innostuksen merkeissä. Nuorissa on ilmennyt ikäänkuin pakottavana tarpeena tarjota oma osuutensa työhön kansallisten pyrintöjen hyväksi valtiollisen toiminnan piirissä. Nuorille on varattava kaikkialla tilaisuus työskennellä niiden valtakunnallisten aatteiden ja tarkoituserien hyväksi, jotka sisältyvät Kansallisen Kokoomuspuolueen ohjelmaan.¹

Nuoremman sukupolven painoarvo lopullisessa ehdokasasettelussa muodostuikin varsin suureksi, sillä kokoomuksen asettamasta seitsemästä ehdokkaasta kaksi oli nuorten ehdokkaita: pastori Jaakko Hakala ja sosiaalijohtaja Eero Kivelä. Näistä kahdesta Hakala, joka oli paikallisen asevelipiirin puheenjohtaja, asettui ehdokkaaksi nimenomaan KNL:n listalta. KNL poikkesikin kaikista muista maassa toimivista puolueiden nuorisojärjestöistä siinä, että se sai täysin itsenäisesti asettaa ehdokkaita vaaleihin.²

Tamperelaisen Suomalaisen Klubin - joka oli vahvasti porvarillinen- jäsen Eero Järvinen muistelee nuorten aseveliehdokkaiden valintaa seuraavasti:

---

¹ Aamulehti 15.12.1944 "Nuoriso ja valtiollinen toiminta". Kirjoituksessa viitattu nuorten toiminnan vilkastuminen johtui Kokoomuksen Nuorten Liiton (KNL) keskusjärjestön toiminnan vireytymisestä, joka lähti Helsingissä käyntiin mm. KNL:n neuvottelupäivien muodossa. Katso esim. Korjus, Jaakko, Puolueen omatunto, Joensuu 1972, s. 42.

² Rihtniemi, Juha, Kokoomuksen Nuorten Liiton 25-vuotisen toiminnan taipaleelta, Nuori Oikeisto n:ro 25, Helsinki 1951 sekä Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944.

Insinööri Otto Helminen Aaltos-yhtymästä oli antanut tehtäväkseni esittää aseveljistä sellaisia ehdokkaita, jotka varmasti menisivät läpi Pohjois-Hämeestä. Kun tapasin kadulla vanhan tuttavani, Pauligin johtajan Pentti Oksasen, keksin ryhtyä juttelemaan hänen kanssaan asiasta. Siinä keskustelussa me tulimme yksimielisiksi siitä, että ehdotettaisiin Jaakko Hakalaa ja Eero Kivelää. Niinpä sitten puhuinkin heidän puolestaan. Mutta melkoinen määrä ihmisiä oli vastustamassa Jaakko Hakalaa. Eihän nyt pappia politiikkaan...¹

Valintaprosessin luonteesta ja tapahtumien kulusta on toisella valituksi tulleella, Eero Kivelällä, samankaltainen mielikuva:

Ja kaverit kertoivat, että Hämeensillalla nojasivat siihen sillankaiteeseen ja syljeskelivät koskeen, kun siinä miettivät, ketä pannaan ehdokkaaksi. Siinä he päätyivät Hakalaan ja minuun. Ja ilmoittivat tämän sitten piiritoimikunnalle, taikka vaalitoimikunnalle. Se oli puhtaasti näitten sotilasasioitten takia, että nautti kentän luottamusta.²

Nuorten ehdokkaiden lisäksi painotettiin erityisesti kokoomukselle vanhastaan hyvin tärkeän teollisuuden ja liike-elämän ehdokkaan valinnan merkitystä. Ehdokkaan löytäminen tuotti kuitenkin aivan erityistä päänvaivaa piiritoimikunnalle, sillä kyseisten alojen taholta ei ilmaistu kovinkaan suurta kiinnostusta ehdokkaan nimeämiseen. Piiritoimikunnan “toivomuslistan” kärjessä oli Tampereen teollisuusalueen ehdokas, mutta kaikki arvovaltaisimmat ja tunnetuimmat henkilöt kieltäytyivät ehdokkuudesta. Tämä kunniakysymyksenä pidetty talouselämän edustajan paikka jouduttiin näin täyttämään Tampereen ulkopuolisella ehdokkaalla ja valinta kohdistui diplomi-insinööri Arvi Oksalaan Helsingistä. Oksala oli toiminut vuosina 1932-37 puolustusministerinä, joten hänellä oli kyllä kokemus myös “raskaan sarjan” politiikan teosta. Lisäksi hänellä

---

¹ Halme, Laila, Tampereen Suomalainen Klubi 2, Muuriankkuri 1931-1991, Tampere 1991, s. 72.

² Eero Kivelän haastattelu 27.6.1985.

oli tila aivan Tampereen läheisyydessä eli Vesilahdella, missä hän harrastuspohjalta viljeli maata. Näin ollen hän ei suinkaan ollut mikään tuntematon suuruus myöskään tamperelaisille äänestäjille.¹

Kahden istuvan kansanedustajan maanviljelijä Matti Heikkilän ja tuomari Toivo Horellin ehdokkuuksia pidettiin alusta alkaen selvyyksinä. Heikkilä täytti erinomaisesti kokoomuksen maatalouden piiristä tulevan ehdokkaan paikan, sillä hän oli maakunnan maatalousväen arvossapidetyimpiä ja tunnetuimpia henkilöitä. Hän oli mukana monissa maatalouteen liittyvissä luottamustehtävissä mm. Hämeen läänin Meijeriliiton johtokunnan puheenjohtajana. Lisäksi hän toimi eduskunnassa maatalousvaliokunnassa. Heikkilän keräämä äänisaalis laskettiin tulevaksi nimenomaan Tampereen kaupunki-alueen ulkopuolelta ja Heikkilä profiloituikin selkeästi juuri Tamperetta ympäröivän maaseudun ehdokkaaksi, jota puolsi jo hänen asuinkuntasakin eli Pälkäne. Pälkäne on maatalousvaltainen kunta aivan Tampereen naapurissa.²

Toisen istuvan kansanedustajan Toivo Horellin ehdokkuus näytti vielä vuoden 1944 lopussa täysin selvältä, mutta Paasikiven “uusien kasvojen” vaatimus pakotti vankasti sota-ajan politiikassa mukana ollutta Horellia väistymään ehdokkuudestaan. Tilanteen laukaisi ns. kuutosten³ hallitukselle tekemä välikysymys sotasyllisistä 23.1.1945. Tähän kysymykseen antamassaan vastauksessa 30.1.1945 pääministeri Paasikivi kehoitti niitä henkilöitä, jotka huomattavammin olivat vaikuttaneet onnettomaan tulokseen johtaneeseen politiikkaan sota-aikana, vetäytymään syrjään politiikasta. Tämä vetoamus koski kokoomuksessa erityisesti sota-ajan pääministeriä Edwin Linkomiestä, Oskari Lehtosta sekä Toivo Horellia.⁴

---

¹ Halme 1989, s. 71 sekä Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945.

² Aamulehti 26.2.1945.

³ “Kuutokset” erotettiin sosiaalidemokraattisesta puolueesta syyskuussa 1940 ja tuomittiin valtiopetoksen valmistelusta vankilaan vuonna 1941. He vapautuivat välirauhansopimuksen mukaisesti vankilasta ja palasivat eduskuntaan marraskuussa 1944. Kuutosiin kuuluivat: Mikko Ampuja, Väinö Meltti, Kaisu-Mirjami Rydberg, Yrjö Räisänen, Cay Sundström sekä K.H. Wiik.

⁴ Suomen kansanedustuslaitoksen historia VIII, Helsinki 1980, s. 153-154 sekä Sorvali, Pentti, Niukkanen ja Kekkosen, Jyväskylä 1975, s. 184-185.

Horellin vetäytyttyä ehdokkuudesta, tuli kiire löytää jostain sopiva henkilö, joka suostuisi eduskuntavaaliehdokkaaksi. Ehdokkaat tuli nimetä 10.2.1945 mennessä, joten aika oli piiritoimikunnalla todella kortilla. Tässä yhteydessä käännyttiin tutun ja turvallisen henkilön puoleen ja nimettiin Kansallisliiton vaalivalmisteluissa keskeisesti mukana ollut varatuomari V.H.Tavela ehdokkaaksi. Tavelan valinta vähensi Tampereen osuutta ehdokasasettelussa varsin olennaisesti, sillä tamperelaisen Horellin tilalle tullut Tavela oli kotoisin Tampereen lähikunnasta Kangasalta. Kaiken kaikkiaan vain nuoret asevelisiiven ehdokkaat Kivelä ja Hakala olivat tamperelaisia, loput viisi ehdokasta tulivat Tampereen ulkopuolelta.¹

Vuoden 1944 lopussa löytyi pitkällisten etsintöjen jälkeen Kansallisliiton nais ehdokas vaaleihin. Tässäkin yhteydessä olivat julkisuudessa toimineet naiset järjestelmällisesti kieltäytyneet, kunnes aktiivinen Marttaliiton, SPR:n ja Mannerheimliiton vaikuttaja arkkitehti Toini Mikkola saatiin houkuteltua ehdokkaaksi. Kansallisliiton osalta vaaliliiton ehdokaskiintiö täyttyi vuoden 1945 alkupuolella, kun diplomi-insinööri ja paperiteollisuusmies Lauri J. Tillikka valittiin vaalipiirin koilliskulman edustajana Kansallisliiton ehdokkaaksi.²

4.2 Porvarien rahat

Vaalitoiminnan tärkein edellytys oli rahoituksen saaminen järjestykseen. Rahoituksen järjestelyä varten oli Kansallisliitto jo lokakuun puolella välissä pitämässään kokouksessa valinnut erityisen rahankeräysvaliokunnan. Tämän valiokunnan työ vauhdittui huomattavasti Lauri Santamäen tultua valituksi piirisihteeriksi marraskuun puolivälissä.

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945 sekä Toropainen 1986, s. 44. Horellin korvaajaksi pyrittiin puolueen pitkien perinteiden takia löytämään juristi, jotta ehdokasasettelussa ei liian radikaalisti poikettaisi sotia edeltävästä. Tämä oli osasyllisenä varatuomari V.H. Tavelan valintaan ehdokkaaksi.

² Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuosilta 1944 ja 1945. Julkisuudessa toimineilla naisilla oli ehdokkuudesta kieltäytymisensä perusteena samat seikat kuin miehilläkin eli käytännössä pelko kommunistien voiton mukanaan tuomista vaikeuksista oikeistolaisille ehdokkaille.

Santamäen johdolla laadittiin erityinen kirjelmä, joka lähetettiin puoluetta kannattaville liikelaitoksille ja yhteisöille.¹ Tällä kirjelmällä oli tarkoitus herätellä mahdollisesti vielä uinuvia teollisuuden yms. johtomiehiä antamaan lahjoituksia kokoomuksen vaalirahastoon. Kirjelmässä käytetyt sanonnat ja vertaukset kuvaavat hyvin niitä tunteja ja pelkoja, joita kokoomuksen järjestöväellä oli edettäessä kohti vuoden 1945 eduskuntavaaleja. Kirjelmän sanoma ei jättänyt sijaa arvailuille: *“On tehtävä työtä niin kauan kuin päivä on. Sitä, mikä nyt laiminlyödään, ei kenties voida enään korjata.”*² Annettu kuvaus kommunistien liian suuresta voitosta vaaleissa sai teollisuusjohtajat varmasti heräämään ymmärtämään vaalien merkityksen. Myöskin annetut vertaukset *“kuoleman odotushuoneesta”* ja *“balttilaisesta tilasta”* puhuvat omaa kieltään siitä tulevaisuudesta, mikä Suomella tulisi olemaan vaalien jälkeen, mikäli kommunistit saisivat liian avoimen valtakirjan päättää maan asioista. Erityisesti puhuminen *“balttilaisesta tilasta”* aiheutti varmastikin hyvin konkreettista huolestumista siitä, että Suomi seuraisi Viron jalanjalkia ja liitettäisiin Neuvostoliittoon. Sillä olihan Suomessa sopivasti paikallakin Viron liittämisooperaatiota vuonna 1940 johtanut Andrei Zhdanov, joka nyt johti Suomessa majoitettavaa liittoutuneiden valvontakomissiota.³

Tämän Pohjois-Hämeen Kansallisliiton kirjelmän kanssa samantyyppisiä kirjeitä porvarillisesti ajatteleville piireille kehoitettiin lähettämään myös kokoomuksen keskusjohtajien taholta. Erityisesti korostettiin rahankeräyskirjelmän olevan vain yksi osa itse keräysprosessia ja painotettiin myös henkilökohtaisen kontaktin tärkeyttä. Henkilökohtaiseen kontaktiin mahdolliseen lahjottajaan tuli pyrkiä mahdollisimman nopeasti rahankeräyskirjelmän postittamisen jälkeen, jotta kirjelmä saisi ansaitsemansa huomion vastaanottajassaan.⁴

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945 ja liite 2 “Vaalirahoituskirjelmä”.

² Katso liite 2.

³ Katso esim. Nevakivi, Jukka, Zhdanov Suomessa: Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu, Helsinki 1995.

⁴ Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusjohtajien kiertokirje piirijärjestöille 3/45, 23.1.1945.

Rahankeräyskirjelmien lisäksi toinen huomattava vaalirahoituksen keräämisen muoto oli yksinkertaisesti kiertäminen mahdollisten lahjoittajien luona avustuksia pyytämässä. Tässä työssä kunnostautui erityisesti piirisihteeri Santamäki, jonka rahankerääminen noudatteli aseveliakselin kokoajan voimistuvaa aatemaailmaa eli kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteistyötä kommunismin vastaisessa taistelussa. Santamäen rahankeruumatkat saavuttivatkin Tampereella laajan huomion:

(...) kun minä puhuin johtajien kanssa, niin minä puhuin politiikkaa heidän kanssaan, siitä minkälainen tilanne oli. Ja minun tilannekatsaukseni ja selitykseni, se ei ollut ahtaasti kokoomuslainen, vaan semmoinen minkälainen koko maan tilanne oli. Koska sosiaalidemokraatit olivat osallistuneet sotapolitiikkaan kokoomuksen rinnalla, se tuli niinkuin luonnostaan siinä esiin. Minä muistan, että moni sanoi, kun kysyi minun vaikutelmaani, että millä tavalla sosiaalidemokraatit hoitaa osansa, että pysyikö ne rintamalla tai jotain muuta, että neidän tarvitsevat myöskin rahaa. Niin kyllähän minä sellaisessa tilanteessa myönsin, että kyllähän ne tarvitsee tietysti myöskin rahaa. Ja eihän se kauan kestänyt kun minä huomasin, että neidän antoivat todellisuudessa, varsinkin isot tehtaot, sosiaalidemokraateille enemmän rahaa kuin kokoomukselle. Ja oli niinkin, että joiltakin, mutta ne olivat joko pienempiä taikka keskisuuria jotka sanoivat, että sanokaa nyt terveisiä niille sosiaalidemokraateille, että ne tulee heiltäkin hakemaan rahaa.¹

Sodan läheisyys näkyi selkeästi myös vaalirahoitukseen annetun rahoituksen perusteluissa. Erityisesti yksityiset lahjoittajat tuntuivat kiinnittävän huomiota puolueiden listoilla olevien ehdokkaiden toimintaan sota-aikana. Tässä oli vallitsevana yleinen käsitys siitä, että kommunistit eivät olleet yhtä innostuneita maan puolustamisesta kuin oikeistolaiset ja sosiaalidemokraatit, mikä luonnollisesti vaikutti myös kommunistien yksityisiltä henkilöiltä saaman rahan määrään. Kommunistien

---

¹ Lauri Santamäen haastattelu 16.2.1989.

epäluotettavuutta lisäsi lisäksi se, että kommunistit pyrkivät keräämään vaalirahaa käyttämällä hyväksi SKDL:n epäselvää asemaa maamme puoluekartalla: *“Kun kommunistit keräävät rahaa “demokraattien” vaaliliitolle, niin hyvin monet kuvittelevat sen tulevan sosiaalidemokraattien vaaliliitolle ja antavat avustusta. Näin on tapahtunut ainakin Lapinniemen tehtaalla ja monet harhautetut pahoittelevat rahojensa joutumista vääriin käsiin.”*¹

Kokoomuksen vaalirahoituksesta suurin osa tuli avustuksena suoraan elinkeinoelä-mältä. Puolueen taloudenhoitajan paikkaa piti vanhan perinteen mukaisesti hallussaan jossain elinkeinoelämän järjestössä johtoasemassa ollut henkilö. Vuonna 1945 tämä henkilö oli Työnantajain Keskusliiton toimitusjohtaja V.A.M. Karikoski. Tätä kautta kokoomus varmisti hyvät neuvotteluyhteydet toimintansa päärahoittajiin, sillä Karikoski arvioi 80-90 % puolueella käytössään olevasta tulevan teollisuudesta lahjoitusrahoi-na.²

Tampereella näitä elintärkeitä suhteita puolueen ja sen toimintaa rahoittavien yri-tysten välillä hoiti Santamäen ohella lähinnä konsuli S.A.Nylund, joka kuului myös Kansallisliiton asettamaan rahankeräysvaliokuntaan. Nylund oli Tampereen Kauppaseuran pitkäaikainen (vuosina 1924-31 sekä 1938-47) puheenjohtaja ja juuri kauppaseuralla oli paljon merkittäviä suhteita eri teollisuusalojen johtajiin. Niinpä Ny-lundin tehtäväksi tulikin näiden suhteiden avulla hankkia puolueelle mahdollisimman laaja talouselämän kannatus ja sen myötä myös suuri taloudellinen tuki. Hän järjestikin tammikuussa 1945 “teollisuuksien paraatin” Kauppaseuran tiloissa. Tässä kokouksessa käsiteltiin tärkeimpien kotimaisten teollisuusalojen asemaa ja lähitulevaisuutta. Paikalla oli 13:sta eri tuotannonalan edustajia ja tilaisuudella oli todennäköisesti hyvinkin suuri merkitys Kansallisliiton vaalirahoitukseen.³ Juuri tämän tyyppiset tilaisuudet olivat omiaan lisäämään puolueen vaalirahoitusta, mutta täyttä varmuutta juuri tämän kysei-

---

¹ Kansan Lehti 4.2.1945 nimimerkki “Kissalan Aapelin vilkaisuja”.

² Hämäläinen, Unto, Puolueyhtenäisyys ja muut perustavoitteet kokoomuksessa 1945-77, Tampere 1978, s. 26-27.

³ Innala, Aune, Monitoiminen tamperelainen Selim A.Nylund, Tampere-Seuran julkaisu n:o 41, Tampere 1975, s. 89-94.

sen kokouksen painoarvosta on mahdotonta sanoa. Tämä siksi, että puolueen saamista avustuksista - ja erityisesti vaalirahoituksesta- on lähes mahdotonta saada tietoja, sillä niitä ei ole sisällytetty mihinkään toimintakertomuksiin tai kokouksesta tehtyihin pöytäkirjoihin.

Kansallisliiton vaalirahastoon tuli toki myös sellaisia avustuksia, joiden alkuperä on helpommin selvitettävissä. Puolueen avustukset Kansallisliitoille painottuvat lähinnä vaalimateriaalin valmistamiseen ja toimittamiseen piireihin, mutta myös suoraa rahallista avustusta tuli jonkin verran. Esimerkkinä mainittakoon porvarillisten puolueiden yhteistoimintakunnan puolueelle luovuttama 800.000 markan avustus kokoomuksen vaalipropagandaan. Tästä avustuksesta päätettiin jakaa osa piiritoimikunnille, ja puolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan kokouksessa 17.1.1945 täksi summaksi määrättiin 30.000 markkaa per piiritoimikunta.¹ Samoilla linjoilla oli myös Puntilan vaalipalvelun tarjoama tuki Kansallisliitolle. Pääasiallisesti Puntilalta saadut avustukset olivat erilaisten vaalimateriaalien kuten esimerkiksi julisteiden tai lentolehtisten muodossa. Kuitenkin vaalipalvelun antamasta avustuksesta jäi Kansallisliitolle myös rahallista voittoa noin 60.000 markkaa. Tämä johtui siitä, että Puntilan vaalipalvelulta tulleet avustukset tulivat tasasummina kahdessa eri erässä: 11.2.1945 saatiin 20.000 markkaa ja 25.2.1945 tuli Kansallisliiton tilille 70.000 markkaa. Kun vaalitoiminnasta sitten vaalien jälkeen 5.4.1945 lähetettiin tositteet postikuluista, matkoista, palkkioista yms. vaaleista johtuvista kuluista vaalipalvelulle, niin huomattiin, että kuitteja oli vain noin 30.000 markan edestä. Näin ollen Kansallisliitolle oli jäänyt vaalipalvelun avustuksista vielä 60.000 markkaa säästöön tulevia vaaleja varten.²

Pohjois-Hämeen Kansallisliiton vaalikeräyksen tavoitteeksi asetettiin vuoden 1944 lopulla 380.000 markkaa. Tästä summasta oli vuoden 1944 loppuun mennessä jo kerätty noin 250.000 markkaa ja vuoden 1944 Kansallisliiton toimintakertomuksesta

---

¹ Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirja 17.1.1945.

² Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto, kansiot 3 ja 6.

on jo aistittavissa, että vaalirahastolle asetettu tavoite tulisi ylittymään. Kun sitten vuoden 1945 maalivaalit olivat ovelta, huomattiin Kansallisliitossa, että vaalirahaston keräystavoite oli ylitetty kaksinkertaisesti eikä vaalirahastoon oli avustuksina tullut noin 800.000 markkaa.¹ Tämä oli erittäin voimakas osoitus siitä innosta ja samalla myöskin pelosta, joka puoluetta lähellä olevissa talouselämän piireissä oli vaaleja ja niiden tulosta kohtaan. Ja kun kerran annettiin rahallisia edellytyksiä käydä näkyvää vaalikamppailua, niin olisi ollut suorastaan tukijoiden pettämistä, mikäli Kansallisliitto olisi lähtenyt tekemään varovaista vaalikampanjaa. Vaikka vaaleihin käytetty rahamäärä ylittikin tuntuvasti edellisten vaalien vaalibudjetit, niin eräs syy vaalibudjettien kasvuun oli - erityislaatuisten poliittisen tilanteen lisäksi - myös nousseet kustannukset. Kustannusten nousuun taas vaikutti vaalitaistelun monipuolistuminen, kuten esimerkiksi vaaleja varten valmistettujen lyhytelokuvien käyttäminen.²

4.3 Uusi ohjelma

Puolueen tärkein ja siitä eniten kertova osa on sen ohjelma.³ Kokoomuksen viimeinen ohjelma oli vuodelta 1939, joten heti sotien päätyttyä vuonna 1944 ilmeni tarvetta kiireellisesti tehdä uusi ohjelma. Tämän suuntaisia pyrkimyksiä oli ilmennyt jo kesällä 1943 sodan vielä ollessa täydessä käynnissä. Tällöin herätti erityistä huolta sodanjälkeisen Suomen sosiaaliset kysymykset ja erityisesti nuorison asema muuttuneessa yhteiskunnassa. Nuorisokysymys oli jäänyt vuonna 1939 ”riippumaan ilmaan”,

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944 ja 1945.

² Katso esim. Kansallisen Kokoomuspuolueen käsikirja, Turku 1947, s. 47.

³ Puolueohjelman tarkoitus on kahtalainen, sillä sen tehtävät ovat erilaiset, jos kyseessä on puolueen jäsen tai ulkopuolinen henkilö. Puolueyhteisön sisällä ohjelmalla on tarkoitus integroida puolueen jäseniä yhteisen aatteellisen sisällön piiriin. Puolueohjelma on omiaan myös vahvistamaan puolueen sisäistä kuria, koska siihen on sisällytetty puolueen keskeiset kannanotot ja tavoitteet tärkeimpiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Ohjelmakysymysten käsittely ohjelmaa tehtäessä myös mahdollistaa mahdollisimman laajan konseksuksen puolueen sisällä, mikä parantaa puolueen esiintymistä ulospäin. Puolueen ulkopuolisille ohjelma taas pääasiallisesti määrittelee rajat toisiin puolueisiin. Lisäksi puolueohjelmaan liittyy melkein kaikki se keskeinen informaatio, mitä puolueen tavoitteista ja arvoista on tiivistetysti saatavilla. Näin ollen puolueohjelma on erinomainen apu puolueen kannattajille esimerkiksi vaalien alla äänestäjiä ”metsästettäessä”. Katso Rantala 1982, s. 119.

koska nuorison suuntautumista kokoomukseen oli vaikeuttanut äärioikeistolaisen IKL:n ja kokoomuksen välinen aatteellinen rajankäynti. Tämä prosessi oli pahasti kesken talvisodan syttyessä ja sotien jälkeisen ohjelman pitäisi viimeistään asettaa selkeä raja näiden kahden erisuuntaan lähteneen aatemaailman välille. Tätä asiaa käsiteltiin 17.6.1943 pidetyssä kokoomuksen keskusliiton valtuuskunnan kokouksessa, missä Uuden-Suomen päätoimittaja Lauri Aho otti asian esille. Asian käsittely jäi kuitenkin lähinnä periaatteelliselle asteelle, koska käynnissä ollut sota vaati luonnollisesti kaikkein suurimman huomion.¹

Konkreettisiin toimiin puolueen ohjelman uudistamiseksi ryhdyttiin heti aseiden tauttua syksyllä 1944. Aloitteellisia asiassa olivat nuoreen asevelisukupolveen kuuluvat Leo Tujunen² ja Jussi Saukkonen, joiden tavoitteena oli saada mahdollisimman paljon rintamamiehiä mukaan kokoomuksen toimintaan. Tujunen ja Saukkonen tunsivat hyvin aseveljien mielialalajoja ja olivat peloissaan, että suurin osa nuorista rintamalta palaavista miehistä kääntyisi sosiaalidemokraattien kannattajiksi. Tässä oli merkittävänä asiana sodan aikana ilmennyt sosiaalidemokraattien vahva halu puolustaa isänmaataan. Yleensä oli totuttu ajattelemaan, että työväestön maanpuolustusinto olisi vähintäänkin kyseenalainen. Toisena rintamamiehiä sosiaalidemokraatteihin päin ajavana seikkana oli SDP:n sosiaalipoliittinen ohjelma. Se vastasi pitkälti sitä aatemaailmaa, mikä rintamalla oli ollut vallitsevana, ja minkä haluttiin myös siirtyvän rauhan ajan yhteiskuntaan. Kun tulevien vaalien suurimpana vaaan kielenä tulisi nimenomaan olemaan kyseinen rintamamiesten suuri ryhmä, niin kokoomuksen ohjelman suurin puute näytti olevan nimenomaan sosiaalipoliittisen ohjelman liian pieni painoarvo suhteessa muihin kokoomuksen ajamiin tavoitteisiin.³

Tujunen ja Saukkonen kävivät asian tiimoilta neuvotteluja kokoomuksen puheenjohtaja Edwin Linkomiehen kanssa. Näitä neuvotteluja oli vauhdittamassa myös ylioppilaiden Veikko Sjöblomin ja Tatu Tulenheimon puoluehallitukselle lähettämä kirjelmä,

---

¹ Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirja 17.6.1943.

² Leo Tujunen oli poliitikko ja toimittaja sekä KNL:n ensimmäinen pääsihteeri sodan jälkeen. Hän toimi myöhemmin vuosina 1953-55 myös KNL:n puheenjohtajana.

³ Saukkonen 1973, s. 199-201.

missä he vaativat kokoomuksen nuorisojärjestön toiminnan uudelleen organisoimista ja nuorten ajatusten huomioon ottamista puolueen sodanjälkeistä ohjelmaa valmisteltaessa. Linkomies antoikin sosiaalipoliittisen ohjelman valmistelun kokonaan kokoomuksen nuorten vastuulle. Käytännössä ehdotuksen sosiaalipoliittiseksi ohjelmaksi laati Jussi Saukkonen, joka sisällytti siihen oman arvomaailmansa mukaiset sosiaaliset uudistukset, jotka noudattelivat hyvin pitkälle aseveljien omaksumaa ideologiaa.¹

Kokoomuksen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunta käsitteli myös tulevaan uuteen puolueohjelmaan liittyviä sosiaalipoliittisia linjauksia 10.10.1944 pitämässään kokouksessa. Kyseisessä kokouksessa joutui tappiolle Yrjö Salmisen esittämä ehdotus työväestölle suunnatun kohdan sisällyttämisestä uuteen ohjelmaan. Työvaliokunnan enemmistö ja puheenjohtaja Linkomies olivat kuitenkin sitä mieltä, että tällainen erityisen kohdan räätälöiminen tietylle ryhmälle on liian räikeää äänen kalastelua, eikä siten ole puolueohjelman tarkoituksen mukainen. Linkomiehen tuolloin tekemän tilanearvion mukaan kokoomuksen asema tulisi olemaan tulevissa vaaleissa erityisen vaikea, sillä hän katsoi sosiaalisten ongelmien lisäksi tulevien verojen korotusten ja maan pakkolunastusten kohdistuvan erityisesti kokoomuksen kannattajakuntaan. Se ei voisi olla näkymättä myös vaaleissa laskevana kannatuksena.²

Kansallisen Kokoomuksen uudesta ohjelmasta päätti puoluekokous, joka pidettiin 14.-15. tammikuuta 1945 Helsingissä. Puoluekokoukseen olivat oikeutettuja lähettämään edustajansa kaikki puolueen paikallisyhdistykset. Edustajien lukumäärä määräytyi siten, että kullakin yhdistyksellä oli yksi edustaja aina 200 jäsentään kohti. Lisäksi piirijärjestöillä ja puolueen jäsenliitoilla oli oikeus lähettää edustajiaan puoluekokoukseen. Tampereen Kansallisseura piti puoluekokousedustajista päättävän kokouksensa vasta aivan puoluekokouksen alla eli 11.1.1945. Tässä kokouksessa valittiin Kansallisseuran edustajiksi pastori Leo R. Böök, toimittaja Uuno Sinisalo sekä opettaja Eino Viita-saari. Myös piirijärjestöllä eli Pohjois-Hämeen Kansallisliitolla oli oikeus lähettää

---

¹ Saukkonen 1973, s. 199-201.

² Jokisipilä, Markku, Edwin Linkomiehen poliittinen toiminta 1943-46, Turku 1997, s. 140.

kolme edustajaa puoluekokoukseen: kansanedustaja Matti Heikkilä, agronomi K.A.A. Teivaala sekä johtaja Lauri Pellas. Tampereen Kokoomuksen Naiset ry oli päättänyt edustajansa jo 2.3.1944 pitämässään vuosikokouksessa, jolloin tehtävään valittiin piirin puheenjohtaja rouva Hilja Kolari. Tampereen Kokoomuksen Nuoria edusti piirisihteerinä Lauri Santamäki, joka valittiinkin vähän ennen vaaleja 3.3.1945 pidetyssä yhdistyksen vuosikokouksessa Tampereen Kokoomuksen Nuorten puheenjohtajaksi.¹

Kaiken kaikkiaan Hämeen-Pohjoisen vaalipiirin alueelta oli puoluekokouksessa mukana yhteensä 26 edustajaa 11 eri paikallisjärjestöstä, mikä oli varsin suuri määrä, kun ottaa huomioon, että sodan päättymisestä ei ollut kulunut vielä kovinkaan kauaa. Puoluekokoukseen osallistumisessa on nähtävissä se puoluekoneiston voimakas elpyminen, mikä juuri vuoden 1944 lopulla oli päässyt hyvään käyntiin, kiihtyen kokoajan mitä lähemmäksi vaaleja tultiin. Monissa Tampereen lähikunnissa ei paikallisyhdistyksillä ollut sodan aikana minkäänlaista toimintaa, mutta siitä huolimatta rivit oli saatu tammikuuhun 1945 mennessä jo sen verran järjestykseen, että voitiin lähettää edustaja puoluekokoukseen. Tämä tarkoitti käytännössä vähintään yhden johtokunnan kokouksen pitämistä, missä puoluekokousedustaja voitiin sääntöjen edellyttämällä tavalla valita.

Päivää ennen kokoomuksen puoluekokousta eli 13.1.1945 pidettiin Helsingissä KNL:n ensimmäinen sodanjälkeinen vuosikokous. KNL:n vuosikokouksen yhteydessä liitto laati vasta valitun uuden puheenjohtajansa Jussi Saukkosen myötävaikutuksella järjestötoiminnalleen aatteelliset ”teesit”. Teeseistä keskeisimmät käsittelivät uutta sosiaalista ajattelutapaa ja työnteon merkitystä yhteiskunnassa: *”Nuoret haluavat toiminnallaan edistää yhteiskunnallisten olojemme jatkuvaa tervehdyttämistä, sosiaalisen turvan luomista sodasta kärsimään joutuneille ja varattomille väestöryhmille sekä hujittaa yhteisvastuuntuntoa. Taloudellisen toiminnan perusedellytyksenä pitävät Kokoomuksen Nuoret yksityisomistuksen säilyttämistä ja kansalaisten oma-*

---

¹ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirjat 14.-15.1.1945 sekä Pitkänen, Kaarlo, Tampereen Kokoomuksen Nuoret 1926-76, Tampere 1976, s. 19.

aloitteellisuutta, yritteliäisyyttä ja työteliäisyyttä”.¹ Näissä KNL:n teeseissä näkyvä aseveli-ideologian mukainen ajattelutapa siirtyi sitten Saukkosen laatiman sosiaalipoliittisen ohjelman myötä lähes sellaisenaan myös kokoomuksen uuteen ohjelmaan.

Itse puoluekokoukseen kerääntyi todella suuri joukko puolueaktiiveja, peräti yli 300 osanottajaa, mikä oli enemmän kuin puolueen historiassa kertaakaan aikaisemmin. Puoluekokouksen ehdottomasti tärkein päätettävä asia oli puolueen uusi ohjelma, jota käsiteltiin kokouksen toisena päivänä. Edellisestä puoluekokouksesta oli kulunut jo kuusi vuotta, mikä oli omiaan, vallitsevan poliittisen tilanteen lisäksi, vauhdittamaan kokouksessa käytyä keskustelua. Uuden ohjelman ulkopoliittinen ja maanpuolustukseen liittyvä osio olivat suurelta osin vallitsevan tilanteen sanelemia. Ulkopoliitikassa johtavana periaatteena pidettiin Suomen itsenäisyyden turvaamista, mikä edellytti suhteiden järjestämistä kuntoon suhteessa Neuvostoliittoon:

*Suomen ulkopoliitiikan päämääränä on valtakunnan itsenäisyyden turvaaminen. Entistä enemmän on pyrittävä vahvistamaan Suomen ja muiden Pohjoismaiden välistä yhteisymmärrystä sekä luomaan sodan johdosta katkenneet suhteet muihin maihin hyviksi ja kestäviksi. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota molemminpuolisen luottamuksen ja toisensa oikeuksien kunnioittamiseen perustuvien vilpittömien suhteiden aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton välille.*²

Ohjelman maanpuolustusosio oli tyypistynyt toteamukseen pienen kansan oikeudesta ja velvollisuudesta puolustaa vaaran uhatessa itseään sekä toteamukseen asevelvollisten ja sotainvaliidien olojen parantamiseksi: *“Puolustuslaitosta on aineellisten mahdollisuuksien ja olosuhteiden mukaan kaikissa suhteissa kehitettävä. Asevelvollisten*

---

¹ Saukkonen 1973, s. 202-203. KNL:n edellinen ohjelma oli vuodelta 1937, joten myös se vaati ajanmukaistamista. Nämä teesit olivat pohjana uuden ohjelman syntymiselle, mikä hyväksyttiin liiton työvaliokunnan kokouksessa 8.6.1945. Katso tarkemmin Korjus 1972, s. 111-114.

² Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirjat 14.-15.1.1945 ja Kansallisen Kokoomuspuolueen ohjelma vuodelta 1945.

ruumiillisen ja henkisen kunnan kasvattamiseen sekä terveydenhuoltoon on kiinnitettävä erityistä huomiota. Invaliideille on annettava kaikki tarpeellinen hoito. Puolustuslaitoksen tehtävistä vapautuneiden asema on turvattava.”¹

Eniten keskustelua herätti luonnollisesti sosiaalinen ohjelma, jonka laajuus oli samalla uuden ohjelman suurin uudistus. Sosiaalinen ohjelma oli vastaus sodanjälkeisen muuttuneen yhteiskunnan uusiin haasteisiin, jotka nähtiin löytyvän suurimmaksi osaksi juuri sosiaalisista kysymyksistä. Sosiaalista ohjelmaa esitelleen KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkosen mielestä: *“Erityisesti tulirintaman kokemukset syvensivät sosiaalista vastuuntuntoa asemiesten keskuudessa.”* Saukkonen katsoi, että erityisesti yhteisvastuuntuntoa oli syvennettävä ja erityishuomiota kohdistettava sodasta välittömästi kärsineiden taloudellisen aseman parantamiseen. Tässä yhteydessä hän korosti erityisesti sosiaalipoliittisten keinojen kotoperäisyyttä, jotta ongelmien ratkaisemiseksi pyrittäisiin löytämään suomalaisiin oloihin sopiva malli. Saukkonen viittasi näin epäsuorasti maassamme olevaan Liittoutuneiden valvontakomissioon, joka pyrki sodan jälkeisinä vuosina ohjailemaan Suomen sisäpoliittisiakin valintoja. Yllämainittuun sosiaaliseen vastuuntuntoon kuului Saukkosella lisäksi: vanhus- ja työkyvyttömyyseläkkeiden nostaminen riittävälle elinkustannusten tasolle, maaseudun asuinolojen parantaminen ja erityisesti maaltapaon estäminen, rakennustoiminnan voimakas tukeminen ja syntyvyyden lisääminen parantamalla lapsiperheiden asemaa.²

Näille periaatteille perustunut sosiaalipoliittinen ohjelma hyväksyttiin puoluekokouksessa ilman muutoksia, mutta ohjelmasta käytiin kokouksessa erittäin voimakasta keskustelua. Tässä keskustelussa olivat näkyvästi esillä KNL:n kokousedustajat sekä puolueen puheenjohtaja Linkomies, joka oli mm. vastustamassa joitakin Saukkosen kokouksessa ohjelmaan tekemiä muutosesityksiä.³

---

¹ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirjat 14.-15.1.1945 ja Kansallisen Kokoomuksen ohjelma vuodelta 1945.

² sama.

³ sama. Katso myös Borg, Olavi, Suomen puolueideologiat, Porvoo 1965, s. 151.

Vaikka sosiaalisen ohjelman hyväksymistä voidaan pitää KNL:n erityisenä voimannäyttönä puoluekokouksessa, niin lähes samaan sarjaan lukeutuu nuorten vaikuttaminen ratkaisevasti "Nuorisokysymys" luvun laajuuteen ja läpimenoon. Puoluekokous hyväksyi asiasta erityisen julkilausuman Leo Tujusen alustuksen perusteella. Tässä korostettiin nuorison merkityksen kasvua valtiollisena toimijana ja erityisesti tunnustettiin nuorisokysymyksen tärkeys. Näin puoluekokous oli vahvistamassa sitä piiri-liitoissa näkyvissä ollutta seikkaa, että nuorten ehdokkaiden merkitys tulevissa eduskuntavaaleissa olisi erityisen korostunut.¹

Tamperelaisessa lehdistössä kokoomuksen puoluekokous sai runsaasti huomiota. Aamulehti kiinnitti pääkirjoituksessaan 18.1.1945 huomiota erityisesti puolueen uuteen sosiaaliseen ohjelmaan: ”*Kahdelta puolen kirves hiotaan vaikka se ensiksi hiottava onkin talouden puoli. Emme pysty hoitamaan velkoja, suorittamaan sotakorvauksia ja siirtoväen korvauksia, asutustyötä ja sosiaalista työtä sekä palauttamaan elintasoja sodan edellisten loistovuosien tasolle, kaikkea yhtäaikaan. Aloitetaan järjellä, tehdään taidolla ja jatketaan sitkeydellä.*”² Aamulehti pyrkii tällä kirjoituksella tekemään selkeää eroavaisuutta kokoomuksen ja kommunistien välille puhuttaessa sosiaalisten kysymysten hoitamisesta. Ennenkaikkea kysymys oli siitä tavasta, millä asioita ruvettaisiin hoitamaan. Sosiaalisten kysymysten ratkomisessa oli kokoomuksen uuden ohjelman myötä havaittavissa selkeitä tavoitteiden samansuuttaisuutta vasemmistopuolueiden kanssa. Kaikkien puolueiden intresseihin kun kuului sodasta kärsimään joutuneiden aseman parantaminen. Kokoomuksen keinona sodanjälkeisen yhteiskunnan uudelleen rakentamisessa oli maltti ja tosiasioiden selkeä tunnustaminen: rahaa ei ollut kaikkeen vaan ongelmien ratkaisemisen oletettiin vievän useita vuosia. Näin ollen ei kannattajillekaan lupailtu nopeata elintason nousua vaan vielä useita niukkuden vuosia. Kommunistien vaalilupaukset olivat aivan eri tasolla. He lupasivat voittaessaan palauttaa ennen sotia vallinneen elintason ja ratkaista nopeasti kaikki

---

¹ Waronen, Eero, Kansakunnasta yksilöön. Kokoomusaatteen ja ohjelmien kehityksestä, Helsinki 1989, s. 13 ja Routavaara, Akseli, Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918-48, Helsinki 1949, s. 34-36. Katso myös Saukkonen 1973, s. 204-205.

² Aamulehti 18.1.1945 "Järjellä, taidolla, sitkeydellä".

sosiaaliset ongelmat, mitä sodasta oli aiheutunut. Juuri tällaisen vastakkainasettelun julkituominen oli kokoomuksen tavoitteenakin, sillä ihmisille oli sotavuosina kasvanut tiukka realistinen näkemys siitä, mikä oli poikkeutilassa olevalle maalle mahdollista ja mikä ei.

Sosiaalidemokraattinen Kansan Lehti kommentoi kokoomuksen puoluekokousta nimimerkki Turkan jutulla: ”Musta ei taida olla tämän hetken muotia”. Turkka hyökkää voimakkaasti kokoomuksen uutta ohjelmaa vastaa epäillen ennenkaikkea kokoomuksen halua yhteiskunnallisiin uudistuksiin:

Kokoomuksen tämänhetkinen vannominen kansanvallan nimissä on varsin uusi piirre siinä. Toivoa vain sopii, että se olisi aitoa. Juuri kokoomuksen muniman lieveliikkeen ansiosta, emäpuolueen panematta tikkua ristiin mukulain taltuttamiseksi, saatettiin maamme kevätvirtojen pauhinassa sellaiseen tilaan, että jouduttiin kauaksi oikeusvaltiosta. Luotiin olotila, jonka vallitessa oli mustanpuhuvain tietenkin hyvä olla.

Juuri kokoomus on aina asettunut poikkiteloin pyrittäessä toteuttamaan välttämättömiksi käyneitä uudistuksia.(...)Mutta kielteinen asennoituminen uudistustoimintaan ei ole kuitenkaan estänyt koketeeraamasta hyvinkin radikaaleilla uudistusohjelmilla. Kokoomuksen panos julkiseen elämäämme on ollut itsenäisyytemme ajan sekä kohtuuttoman runsas että vastaavasti kohtalokas. Suuressa määrin sen takia ollaan nyt siinä missä ollaan. Kun se nyt yrittää esittää uusia tanssinumeroita, on paikallaan muistaa, ettei konkarista ole tanssittajaksi. Yhteiskuntaelämän tervehtymisen eräitä edellytyksiä on, että kokoomuksen siivet tulevat leikatuiksi seuraavissa vaaleissa. Sitä vaativat koko maan ja väestön syvien rivien todelliset edut. On pidettävä huoli, että niin myös tapahtuu.¹

---

¹ Kansan Lehti 19.1.1945 ”Musta ei taida olla tämän hetken muotia”.

Tässä kirjoituksessa on selvästi näkyvillä se argumentti, mitä kokoomusta vastaan suunnatussa propagandassa ennen vaaleja käytettiin eli yhteydet fasistiseen IKL:ään. Vaikka kokoomus oli 1930-luvun puolivälin jälkeen enenevässä määrin pyrkinyt tekemään eroa IKL:ään, niin siitä huolimatta IKL oli kokoomukselle todella suuri rasite ja samalla vasemmistolle oiva lyömäase vaalikamppailussa. Turkan kirjoituksessa näkyy selvästi myös kokoomuksen leimaaminen konservatistiseksi puolueeksi nimenomaan sanan negatiivisessa -uudistuksia jarruttavassa- mielessä. Tämä mielikuva oli sodanjälkeisessä yhteiskunnassa poliittiselta kannalta erityisen tuhoisa, koska uudistuksia ja rakennustyötä oli paljon ja valtaan ei haluttu puoluetta, joka ei ollut valmis yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Juuri tätä uudistuskielteistä kuvaa kokoomus pyrki uudella ohjelmallaan ja erityisesti sen sosiaalipoliittisella osiolla murtamaan.

5. PORVARIT RIISUTAAN ASEISTA ?

5.1 Aseveliliitto tiensä päähän

Välirauhansopimuksen eräs merkittävin seuraus oli niiden kansalaisjärjestöjen lakkauttaminen, joiden Neuvostoliitto katsoi harjoittavan itselleen vihamielistä toimintaa. Tämän välirauhansopimuksen 21. artiklan¹ nojalla lakkautettiin Suomesta yli 400 järjestöä 23.9.1944, kuuluisimpana Isänmaallinen Kansanliike ja Akateeminen Karjala-Seura. Tässä vaiheessa jäivät vielä lakkauttamatta suojeluskunta- ja Lotta Svärd-järjestöt, mutta niidenkin aika tuli kumoamislain säätämisen myötä 3.11.1944. Tässä vaiheessa ei Neuvostoliiton vastaista propagandaa harjoittaneista järjestöistä ollut jäänyt lakkauttamatta kuin aseveliliitto. Vaikka liitto hoiti etupäässä kotiuttamis- ja huoltotyötä, niin sen vahva oikeistolainen ajatusmaailma ja oikeistolaisesti ajattelevat

---

¹ “Suomi sitoutuu heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuontoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämäntapaisten järjestöjen olemassaoloa.”

johtohenkilöt (Tampereella erityisesti Hakala ja Lindfors) koettiin uhkaksi uudelleen nousussa olevien kommunistien keskuudessa.¹

Tampereella huoli aseveliliiton voimakkaasta roolista oikeistoa kokoavana ja näin politiikkaankin vaikuttavana tekijänä oli erityisen korostunut. Tampereella toiminut Tampereen Aseveljet ry oli suurin aseveliyhdistys Suomessa. Sen jäsenmäärä oli 5700 ja omaisuuttakin yhdistyksellä oli noin 10,3 miljoonaa. Tämän suuren omaisuuden pelastaminen joutumasta “väärin käsiin” olikin aseveljien suurin huolenaihe, kun kommunistit alkoivat vaatia liittoa lakkautettavaksi. Asia ratkaistiin 8.11.1944 pidetyssä Tampereen Aseveljet ry:n johtokunnan kokouksessa, missä johtokunta teki seuraavana päivänä kokoontuvalle yleiskokoukselle esityksen Tampere-säätiön perustamisesta. Säätiön tarkoituksena oli pitää varallisuus edelleen niiden samojen piirien hallinnassa, jotka olivat johtavia myös Tampereen Aseveljissäkin.²

Tämä varmistettiin valitsemalla säätiötä johtamaan kaksitoista jäseninen hallitus, joista yksitoista oli elinikäisiä jäseniä ja yksi määräaikainen, josta päätti Tampereen kaupunki. Tampereen kaupunginhallitus päätti 13.11.1944 pitämässään kokouksessa valita tähän suureen luottamustehtävään silloisen kaupunginjohtajan Artturi Rannan kolmen vuoden määräajaksi.³ Koko Tampere-säätiön hallitus koostui vanhoista aseveliaktiiveista, joilla oli hyvät yhteydet kaupungin päättäjiin. Erityisen hyväksi suhteet muodostuivat aseveliakselin eli kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien ryhmiin.

Varsinainen aseveliliiton lakkauttaminen alkoi loppusyksyn 1944 kuluessa muodostua SKDL:lle ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuralle (SNS) aivan kunnia-asiaksi. Nämä hyvin kommunistivaltaiset ryhmittymät painostivat julkisessa sanassa hyvin voimak-

---

¹ Rasila 1992, s. 8-9.

² Tampereen Aseveljet ry:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 8.11.1944. Säätiön periaattena oli “taloudellisen ja muun tarpeellisen huollon antaminen vuoden 1939 marraskuun 31. päivän jälkeen tapahtuneissa sotatoimissa kaatuneiden sekä muuten sodan johdosta henkensä menettäneiden tamperelaisten perheille tai sellaisille omaisille, joiden elatus on ollut heidän varassaan, sekä mainittuihin sotatoimiin osaa ottaneille, mikäli nämä ovat vähävaraisia tai suurperheisiä tamperelaisia”.

³ Tampereen kaupunginhallituksen kokouksen pöytäkirja 13.11.1944.

kaasti valvontakomissiota ryhtymään toimiin asiassa. SNS julkaisi 14.1.1945 Helsingissä pitämässään edustajakokouksessa julkilausuman, jossa vaadittiin aseveliliiton lakkauttamista.¹ Aamulehti puolusti aseveliliittoa SNS:n viimeisintä hyökkäystä vastaan kirjoituksellaan 17.1.1945:

Suomen Aseveljien Liitto on sodan koettelemuksissa yhteiskunnallisen herätyksen saaneiden miesten perustama demokraattinen kansalaisjärjestö, jonka tehtävänä on sodasta eniten kärsimään joutuneiden auttaminen. Jonkin määrätyn suunnan ajaminen yleensäkin on asevelijärjestölle mahdotonta jo senkin vuoksi, että liiton jäsenistöön ja johtoon eri portaissa kuuluu erilaisia poliittisia käsityskantoja omaavia sekä työväestöön että porvarillisiin piireihin kuuluvia kansalaisia.²

Muutamia päiviä tämän jälkeen eli 19.1.1945 julkaisi uutistoimisto Tass tiedonannon, jonka mukaan:” *Huolimatta Suomen yhteiskuntapiirien vaatimuksesta fascistista Aseveljien Liittoa ei vielä tähän mennessä ole lakkautettu, vaan se toimii edelleen*”.³ Tätä seurasi heti seuraavana päivänä 20.1.1945 valvontakomission poliittisen neuvonantajan Pavel Orlovin järjestämällä lounaalla englantilais-amerikkalaiselle lehdistölle ilmaisema kanta, että aseveliliittokin on luettava 21. artiklan piiriin kuuluvaksi fasistiseksi järjestöksi.⁴ Näin muodoin aseveliliiton kohtalo tuntuikin enään olevan varsinaista sinetti vailla, joka tulikin valvontakomission asiasta antaman nootin muodossa 24.1.1945. Seuraavana päivänä 25.1.1945 pidetyssä valtioneuvoston istunnossa Suomen Aseveljien Liiton lakkauttaminen sitten pantiin virallisesti täytäntöön. Tunnelmia kuvaa hyvin mm. pääministeri Paasikiven vaatima lisäys valtioneuvoston kokouksen pöytäkirjaan, missä aivan erityisesti mainitaan valvontakomissiolta tullut nootti syynä lakkauttamiseen. Näin Paasikivi halusi alleviiva-

---

¹ Kinnunen, Kaisa, Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944-74, Jyväskylä 1998, s. 80-85.

² Aamulehti 17.1.1945 “Aseveliliittoko fascistinen järjestö?”.

³ Polvinen, Tuomo, Jaltasta Pariisiin rauhaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa 3 1945-47, Juva 1981, s. 40-41.

⁴ Blinnikka, Aulis, Valvontakomission aika, Porvoo 1969, s. 75 sekä Beyer-Thoma 1990, s. 59.

ta aseveliliiton todellisen lakkauttamisen syyn, jotta se ei jäisi keneltäkään huomaamatta.¹

Aseveliliiton lakkauttamiseen reagoitiin voimakkaasti ympäri maata. Tamperelainen Aamulehti julkaisi 26.1.1945 sivun mittaisen selvityksen aseveliliiton saavutuksista ja antoi ymmärtää, ettei liiton tekemä työ mennyt hukkaan saati loppuisi tähän, sillä liiton piirissä ystäväystyneet henkilöt tulisivat jatkamaan liiton perinteitä rauhan ajan yhteiskunnallisessa toiminnassa:

Järjestö osoitti esimerkillään, että tulirintamalla syntynyt aseveljyys ei ole pelkkä kaunis ajatus, vaan se on sovellettavissa jokapäiväisen elämän karuun todellisuuteenkin. Eri kansalaispiirejä samalle työsaralle saaneena asevelitoiminta myös jättää perinnöksi kansallemme yhteishenkeä joka kovana aikana virinneenä on elävä vastaisuudessakin. Asevelihenki ei kuole, tuli voitto tai tappio, oli sota tai rauha.²

Aseveliliiton henkisestä perinnöstä on löydettävissä aseveliakselin synnyn juuret. Aseveliliitossa toimineiden oikeistolaisten ja sosiaalidemokraattien astinlautana yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen oli juuri se kypsyyden ja rohkeuden kantaa vastuuta, mikä näille nuorille oli syntynyt sota-aikana. Kun sitten sodan päätyttyä nämä nuoret alkoivat etsiä luonnollista paikkaa vaikuttaa yhteiskuntaan, niin varsin selkeänä tuli esiin liittyminen joko kokoomuksen tai sosiaalidemokraattien riveihin. Siirtyminen näkyi luonnollisesti myös puolueiden jäsenmäärän kasvamisena.

Tampereella oma lukunsa oli Lindforsin Toveriseura, josta hyvin pienessä ajassa kasvoi sosiaalidemokraattien suurin paikallisosasto. Tämän osaston jäsenistä suurin osa kuului juuri aseveljien ajattelutavan omaksuneisiin nuoriin. Myös kokoomuksen paikallisjärjestö Tampereen Kansalliset Nuoret sai paljon jäseniä aseveliliiton

---

¹ Kulha, Keijo, K. Aseveljien aika, Porvoo 1980, s. 240-241 sekä Valtioneuvoston historia II 1917-66, Helsinki 1977, s. 253.

² Aamulehti 26.1.1945 "Asevelijärjestö". Katso myös Seppälä 1983, s. 54-55.

lakkauttamisen myötä. Näistä nuorista tunnetuimpia ovat Hakala ja Santamäki, mutta myös muita paikkakunnalla tunnettuja aseveljiä, kuten Erkki Virtanen ja Heikki Häkkinen, liittyi kokoomuksen nuorten toimintaan mukaan.¹

Aseveliliiton lakkauttamisessa on nähtävissä voimakas poliittinen laskelmallisuus. Tämän laskelman oli tehnyt pitkälti valvontakomissio ja ilmeisesti tuntematta kovin hyvin aseveliliiton henkistä perinnettä. Valvontakomissio nimittäin laski, että mikäli aseveliliittoa, jossa oli 460 000 jäsentä, ei lakkautettaisi ennen vaaleja, niin järjestö voisi käyttää vaaleissa poliittista valtaansa. Todellisuudessa järjestön poliittinen valta realisoitui liiton lakkauttamisen myötä, sillä sen myötähan entiset aseveljet hankkiutuivat sankoin joukoin kommunismia vastustaneiden puolueiden riveihin. Näin valvontakomissio aseveliliiton lakkauttamisellaan antoikin kommunistien pahimmille kilpailijoille kokoomukselle ja sosiaalidemokraateille paljon uusia vereksiä nuoria miehiä riveihinsä.

Lisäksi aseveliliiton lakkauttaminen syvensi näiden nuorten kommunismin vastaisuutta, mikä oli omiaan lisäämään innostusta taistella kommunismin valtaanpääsyä vastaan. On vaikea arvioida sitä aseveliliiton aktiivien määrää, joka olisi osallistunut maaliskaalien vaalityöhön aktiivisesti, vaikka aseveliliittoa ei olisi lakkautettukaan. Kuitenkin on selvää, että lakkauttamisen mukanaan tuoma sosiaalisen huoltotyön loppuminen antoi aseveliliitossa mukana olleille paljon vapaa-aikaa. Ja koska nämä nuoret olivat tottuneet puuhastelemaan aktiivisesti yhteiskuntaa hyödyttävissä tehtävissä, niin heidän täytyi kanavoida tarmonsä uuteen kohteeseen. Tämä kohde oli kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien paikallisyhdistyksissä tapahtuva vaikuttaminen ja erityisesti aktiivinen osallistuminen vaalityöhön.

Kommunistit huomasivat varsin pian aseveliliittoon liittyneen virhearvioinnin ja sen etteivät aseveliliiton aktiivit hajautuneetkaan omille tahoilleen vaan pitivät tiivistä yhteydenpitoa toisiinsa. Kommunistien huolestuneisuudesta on kuvaavana

---

¹ Parkkali 1983, s. 98.

esimerkkinä aivan vaalien alla 14.3.1945 pidetty valtioneuvoston iltakoulu. Tässä iltakoulussa valtioneuvoston ainoa kommunistiministeri, sosiaaliministeri Yrjö Leino, esitti huolestumisensa sen johdosta, että aseveliliitto jatkoi toimintaansa maan alla ja solutti ehdokkaitaan joka paikkaan. Hän katsoi tämän olevan erittäin vaarallista. Tässä yhteydessä SDP:n kulkulaitosministeri Eero A. Wuoren käyttämä puheenvuoro puolestaan kertoo siitä, että valvontakomissio oli myös huomannut saman asian, mutta keinoina tuntui heilläkin olevan enään salaliiton epäileminen.”*Orlov kysyi joku aika sitten Hillilältä (Maalaisliiton Kaarlo Hillilä toimi sisäasiainministerinä), mitä on se, että se joukko-osasto viettää juhlaa siellä ja siellä. Sodanaikaisten toverien iltoja vietetään. Komissiolla on suuri epähuulo siitä, että Aseveliliitto jatkaa toimintaansa*”.¹

5.2 Suomi-Neuvostoliitto-Seura

Syksyllä 1944 alettiin Suomessa jälleen herätellä henkiin Suomen ja Neuvostoliiton ystävytyden seuraa, joka oli talvisodan jälkeen perustettu, mutta lakkautettu taas jatkosodan alettua. Tampereella halusivat paikallinen voimakaksikko Lindfors ja Santamäki perustaa sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen yhdessä hallitseman Suomi-Neuvostoliitto-Seuran. Tämä oli erityisen tärkeää kommunistien vastaisessa taistelussa siksi, etteivät kommunistit pääsisi käyttämään seuraa omana iskunyrkinään oikeistoa vastaan. Näin oli juuri käynyt välirauhan aikana, eikä tähän haluttu antaa Tampereella uutta mahdollisuutta. Jotta tällaisen ei-kommunistisen SNS:n perustaminen olisi ylipäättäänkin mahdollista, niin se piti pitää kommunisteilta salassa. Santamäki muistelee prosessia seuraavasti:

Ja kun värvättiin, kun koitettiin vallata se Suomi-Neuvostoliitto-Seura, taikka saada porvarijäseniä sinne, niin me organisoimme Erkki Lindfors ja minä sen.

---

¹ Juho Kusti Paasikiven päiväkirjat 1 1944-56, Juva 1985, s. 122.

*Minä kutsuin sinne niitä jotka olivat olleet siinä sotateollisuudessa (Lokomolla) asiামীhinä ja valistin tästä uudesta tilanteesta. Se oli siinä läh-
tökohtana. Minulla oli radion Koskikadun avain (Santamäki toimi sivu-
toimenaan Tampereen paikallisradion reportterina) kun minulla oli niitä
lähetyksiä, ja niitä oli niin paljon sodan aikana, että ne olivat antaneet
mimulle avaimen. Se oli selvää väärinkäyttöä, mutta kun ei muutakaan
paikkaa ollut, niin minä salassa kutsuin sinne kokouksen.¹*

Tieto näistä salaisista kokouksista, missä oli paljon aseveljiä paikalla, vuoti kui-
tenkin kommunistien tietoon ja yllätyksen mahdollisuus oli sitä myöten menetetty.

Valtakunnallisen SNS:n järjestäytymiskokous pidettiin 18.10.1944 Helsingissä ja
tässä yhteydessä lähetettiin myös ympäri maata kehoitus perustaa SNS:n alaosastoja.²
Tampereella oltiin tässä vaiheessa seuran valmisteluissa niin pitkällä, että jo muutaman
päivän kuluttua Aamulehdessä ja Kansan Lehdessä oli ilmoitus SNS:n Tampereen
paikallisosaston perustavasta kokouksesta samaisena iltana kaupungintalolla.³
20.10.1944 pidetty kokous sisälsi varsin paljon oikeiston ja vasemmiston välisiä
jännitteitä. Kokouksessa puheenjohtajana toimi Tampereen aseveliyhdistyksen ja
kaupunginvaltuuston puheenjohtaja K.V.Syrjänen, jonka toimiminen puheenjohtajana
ei kommunisteja miellyttänyt, mutta he hyväksyivät ehdotuksen, sillä heillä oli
kokousväen yllättänyt ehdotus "taka-taskussaan". Tämän ehdotuksen teki juuri
vankilasta vapautunut kommunisti Lauri Suosalo, joka ehdotti alaosaston perustamisen
lykkäämistä siihen saakka, kun Helsingistä saataisiin mallisäännöt osastoa varten.
Ehdotus hyväksyttiin selkeästi äänin 150-89 ja alaosaston perustamista valmistelemaan
valittiin erityinen yhteistyö-toimikunta.⁴

Tämä toimikunta kutsui koolle SNS:n perustavan kokouksen 3.11.1944 työväentalon
konserttisaliin. Tähän kokoukseen oli Lindfors hankkinut puoleltaan joukon luotettavia

¹ Lauri Santamäen haastattelu 16.2.1989.

² Kinnunen 1998, s. 77-79. SNS:n lyhyt perustava kokous oli pidetty 15.10.1944 Helsingissä.

³ Aamulehti 20.10.1944 ja Kansan Lehti 20.10.1944.

⁴ Rasila 1992, s. 11-12.

sosiaalidemokraatteja ja Santamäki porvareita, jotka osasivat vaalin tullessa “äänestää oikein”. Myös kommunisteja oli paikalla, mutta heidän pieni lukumääränsä verrattuna edelliseen kokoukseen hämmästytti oikeistoa ja loi heidän keskuuteensa voitonvarmaa tunnelmaa. Kun yhteistyötoimikuntaan kuulunut Huugo Lehtinen¹ avasi kokouksen, huomattiin kommunisteilla olevan jälleen jokin erikoinen tempu kokouksen kulun vaikeuttamiseksi: Lehtinen ilmoitti, että SNS:n perustaminen oli täysin tarpeetonta, koska tällainen seura oli jo perustettu ! Kommunistit olivat omissa porukoissaan perustaneet täysin kommunisteista koostuvan SNS:n ja valinneet sen johtajaksi Huugo Lehtisen. Tämän todettuaan kommunistit poistuivat perustavaksi kokoukseksi tarkoitettusta, mutta nyt tarpeettomalta näyttäneestä kokouksesta. Paikalle jääneet henkilöt - käytännössä sosiaalidemokraatit ja porvarit - jatkoivat kokousta puheenjohtajanaan Syrjänen. Kokouksessa perustettiin näin täysin aseveliakselin puolueille perustunut SNS:n alaosasto, jonka nimeksi tuli SNS:n Tampereen keskikaupungin alaosasto ja puheenjohtajaksi sosiaalidemokraatti Reijo Kolin.²

Tampereen SNS:n tilannetta yritettiin erityisesti porvarilliselta puolelta selvittää ja näitä kahta syntyneitä alaosastoja yhdistää. Aamulehti kirjoitti neuvotteluista pääkirjoituksessaan 3.12.1944:

SNS Tampereen osastot yhtynevät. Tampereella perustettiin äskettäin samana päivänä kaksi SNS osastoa, jotka oli tarkoitettu Tampereen pääosastoiksi. Toisen perustivat vasemmisto ja toisen porvarit sekä sosiaalidemokraatit. Kun oli ilmeistä, että näin perustettujen kahden osaston kesken ei toiminta

---

¹ Entinen sosiaalidemokraatti, joka 1940 erotettiin puolueesta ja tuomittiin vankeuteen epäiltynä valtiopetoksen valmistelusta. Hän oli menettänyt näin myös paikkansa Tampereen kaupunginvaltuustossa, mutta sai sen takaisin vapauduttuaan vankilasta välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen.

² Seppälä 1983, s. 60-61 ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osasto r.y. 1944-84, Tampere 1984, s. 6-7. Nimeksi tullut Tampereen keskikaupungin alaosasto lienee saanut nimensä sen alueen mukaan, missä Tampereella alaosaston perustaneiden valtapuolueiden kokoomuksen ja SDP:n kannatus oli suuremmillaan eli aivan kaupungin keskustassa. Kommunistien kannatusaluetta olivat lähinnä esikaupunkialueet ja teollisuusalueiden ympäristöt sekä kaupungin länsiosat, lähinnä Lamminpää ja Pispala.

sujunut niin hyvässä yhteisymmärryksessä kuin asia vaatisi, aloitettiin osastojen kesken neuvottelut toiminnan yhdistämisestä. Toinen (porvari) osasto pidättyi aloittamasta toimintaansa, kunnes asia selvitettäisiin. Esitettiin, että osastot yhdistyisivät toimimaan Tampereen osastona, jolloin yhdistetyn johtokunnan lukumääräksi tulisi 14. Puheenjohtajana toimisi vasemmiston aikaisemmin valitsema puheenjohtaja. Esitys on hyväksytty jo porvarien puolelta ja tarvitaan enään vasemmiston päätös.¹

Esitys herätti keskustelua vasemmiston piirissä ja asian tiimoilta järjestettiin SNS:n Tampereen osaston valmisteleva vuosikokous 14.1.1945 työväentalolla, missä aiheena oli osaston toiminnan laajentaminen kaikkia kansalaispiirejä koskevaksi. Tämän kokouksen seurauksena alaosaston johtokunta päätettiin laajentaa 15-jäseniseksi ja johtokunnan jäsenet asetettiin SNS:n Tampereen osaston vuosikokouksen hyväksyttäviksi. Tämä vuosikokous pidettiin työväentalon konserttisalissa 21.1.1945, missä oli paikalla noin 500 seuran jäsentä. Osaston puheenjohtajaksi valittiin kahden alaosaston sopimuksen mukaan kommunistien ehdokas eli Lauri Suosalo. Käytännössä valta SNS:ssa jäi kommunistien haltuun.² Tämä ei luonnollisestikaan tyydyttänyt yhteistyöhön valmiina ollutta oikeistoa, vaan SNS:n toimintaan alettiin suhtautua suurella varauksella. Tästä kielii Kansan Lehden pakinoitsijan "Kissalan Aapelin" kirjoitus tammikuun 1945 puolivälissä: "Se meitä kiinnostaa, mitä osaa vaaleissa tulee näyttämään kovalla rytinällä perustettu Suomi-Neuvostoliitto-Seura. Muutamat merkit viittaavat siihen, etteivät tuon kulttuuriseuran kommunistiset johtoainekset malta pysyä pelkästään sivustakatsojina".³

Yhä selvemältä näytti, että SNS:n Tampereen alaosastokin osallistuisi aktiivisesti kommunistien tukena vaalitaisteluun. Tämä tietysti karkoitti kaikki asevelimiehet pois

---

¹ Aamulehti 3.12.1944.

² Aamulehti 17.1.1945 ja 23.1.1945. Ne yksittäiset kokoomuslaiset, jotka jäivät SNS:n osastoon mukaan, jäivät varsin nopeasti pois toiminnasta. Katso tarkemmin Kinnunen 1998, s. 168-169.

³ Kansan Lehti 14.1.1945 nimimerkki "Kissalan Aapeli". Samassa kirjoituksessaan Kissalan Aapeli paheksuu myös SNS:n esityksiä SDP:n hajottamisesta ja aseveliyhdistysten lakkauttamisesta. Katso myös Uno Sinisalonen arkisto, kansio VI:2, "Hajatietaa vasemmiston vaalityöskentelystä".

kyseisen seuran toiminnasta. Erityisesti tulossa olevien vaalien ratkaisijoinakin pidettyjä nuoria ikäluokkia tuntui ärsyttävän SNS:n omaksuma itsekäs linja, jossa kaikki yhteistyö muitten piirien kuin kommunistien kanssa suljettiin mahdottomana sivuun. Näin Tampereen SNS:n alaosaston liukuminen kommunisteille näyttääkin asiaa tarkemmin ajatellen kääntyneen kokoomukselle ja sosiaalidemokraateille eduksi. Kun kommunistit olivat perustaneet kattojärjestönsä SKDL:n lähinnä peitejärjestöksi kätkemään puolueen kommunistisen ytimen ja tahtoivat sen myötä osoittaa omaa yhteistyöhaluaan yhteiskunnan muitakin ryhmittymiä kohtaan, niin tämä “kätkeminen” epäonnistui puhuttaessa SNS:sta.

Ainakin Tampereen tapauksessa kommunistit paljastivat “oikean karvansa” epäämällä todellisen yhteistyön muilta puolueilta SNS:n puitteissa, alajaostojen yhdistyminen oli täysin näennäistä kun valta jäi edelleen suvereenisti kommunistien käsiin. Tämä oli omiaan tekemään tyhjäksi kommunistien puheet ja näin suhtautumaan epäilevästi myös puolueen muihin puheisiin nähden. Näin ollen yhteistyö kaupungin muitten suurien puolueiden, kokoomuksen ja SDP:n, kanssa SNS:n puitteissa olisi varmasti ollut kommunistien uskottavuudelle tärkeämpää, kuin SNS:n täydellinen hallinta. Tämä oli tosin vain yksi esimerkki kommunistien malttamattomasta “kaikki ja heti”-taktiikasta, missä kommunistit pyrkivät hankkimaan määräysvallan mahdollisimman monessa yhdistyksessä ja seurassa¹ mahdollisimman nopeasti. Tämä aiheutti ihmisissä varmasti voimakkaamman vastareaktion, kuin eteneminen hitaasti ja tekemällä yhteistyötä muiden puolueiden ja kansalaisryhmien kanssa.

---

¹ Tämä tuli näkyviin ennen kaikkea urheiluseurojen yhteydessä. Tampereella toimineet voimistelu- ja urheiluseurat Kullervo, Pispalan Tarmo, Palloveikot sekä naisvoimisteluseura Toive olivat helmikuun puoliväliin 1945 mennessä joutuneet täydellisesti kommunistien haltuun. Kommunistien valtaanpääsy näkyi mm. Toiveen kohdalla siten, että seura liittyi SNS:n kannatusjäseneksi. Katso Valpo II (AMP), kotelot 2 ja 4, Kokoomuksen Nuorten Liitto ja kotelo 196, Eduskuntavaalit.

6. MAALISVAALIEN VINHA ITÄTUULI

6.1 Vaalipropagandan kohteet

Maalisvaalien poliittinen asetelma muotoutui selväksi tammikuussa 1945, kun sosiaalidemokraattinen puolue hylkäsi sille esitetyn tarjouksen vaaliliitosta SKDL:n kanssa.¹ Vaaliliitosta käytyyn keskusteluun sisältyi selkeästi myös vaalipropagandan suunnan määritellyt rajalinjat eli se, suuntaisivatko kommunistit terävimmän propagandansa sosiaalidemokraatteihin vai kokoomukseen. Asetelma on hyvin pelkistetysti esitetty Kansan Lehden pakinoitsijan "Turkan" kirjoituksessa 13.1.1945:

Porvarillisella taholla näkyy seurattavan valppaasti sosiaalidemokraattien vaalivalmisteluja. Ja jo nyt voidaan havaita, että tehdään niin tai taikka näin, niin porvarillisella taholla tullaan koettamaan lyödä siitä vaalimynttiä. Mikäli SDP menee vaaliliittoon Kansandemokraattien kanssa, niin porvarit rummuttavat, että siinä näette, olemme aina sanoneet, että ne ovat yhtä maata kuin maalarin housut. Mikäli taas työväestö menee hajallaan vaaleihin, niin porvarit sanovat, että nyt ne jokainen tahollaan keräävät viimeisetkin äänet ja tässä on sen takia pidettävä silmät auki.²

Vaalien asetelmaksi muotui näin ollen SKDL vastaan muut puolueet ja tämän myötä kommunistit laskivat SDP:n kuuluvaksi oikeistoon ja kohdistivat sitä kohtaan propagandaa samoilla argumenteilla kuin kokoomustakin kohtaan. Erityisesti kommunistien hampaissa oli sotapolitiikkaan näkyvästi osallistuneet henkilöt eli sosiaalidemokraattien Väinö Tanner ja kokoomuksen Edwin Linkomies.

Maalisvaalien tärkein ja samalla vaalin tuloksen pitkälle määrittänyt ryhmä oli nuorisio.

---

¹ Salminen 1979, s. 100-101 sekä Rasila 1992, s. 16.

² Kansan Lehti 13.1.1945 "Matti myöhäisten iloksi".

Kun vaaliurnilla oli samalla kertaa yhdeksän uutta, ensimmäistä kertaa äänestävää ikäluokkaa, niin tämän valtaisan uuden ryhmän saaminen omalle puolelle oli kaikkien puolueiden intresseissä. Kokoomuksen nuorisoon kohdistuvasta propagandasta vastasi KNL, jonka toiminta oli sodan jäljiltä lähtenyt uudelleen käyntiin jo syksyllä 1944. Tämän valtakunnallisen järjestön tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon nuoria liittymään jäsenikseen nimenomaan perustamalla jokaiseen kaupunkiin liiton alaosastoja, mihin nuoret voisivat liittyä. Erityisen suuressa osassa nuorille ikäluokille tarkoitettussa vaalipropagandassa oli kokoomuksen sosiaalipoliittinen ohjelma. Sitä alettiinkin heti tammikuisen puoluekokouksen jälkeen laajasti tuoda nuorison tietoisuuteen esimerkiksi erilaisissa KNL:n järjestämässä tilaisuuksissa. Toinen erittäin tärkeä kokoomuksen ja KNL:n ajatusmaailmaa nuorisolle avannut tekijä oli puolueen runsaslukuinen lehdistö. Tamperelaisessa Aamulehdessäkin oli aina tammikuun 1945 lopusta lähtien todella paljon erilaisia kirjoituksia, jotka esittelivät kokoomuksen nuorten toimintaa sekä puolueen arvomaailmaa:

Viime aikoina on usein julkisuudessa näkynyt uutisia Kokoomuksen Nuorten Liiton paikallisosastojen perustamistilaisuuksista ja muusta toiminnasta eri puolilla maata. Kaikkialla on aloite tällaiseen toimintaan saanut hyvän vastakaivan, erikoisesti nuoret rintamamiehet ovat olleet asiasta kiinnostuneita. Nuorempaa polvea kiinnostaa lähinnä sosiaalinen ohjelma sekä suhtautuminen suuriin päivänkysymyksiin. Tässä suhteessa voi samaa kokoomuksen ohjelman täyttävän kaikki odotukset. Puolueen sosiaalisessa ohjelmassa on kiteytettyä sosiaalisen herätyksen henki.¹

Sosiaalisen ohjelman “läpimeno” nuorisossa oli hyvin ennakoitavissa, sillä sisälsi se keskeiseltä osaltaan rintamamiesten omaksuman ajatusmallin.

Nuorisolle suunnatun toiminnan ja valistuksen kannalta keskeisellä sijalla oli paikal-

---

¹ Aamulehti 2.2.1945 “Mikä on Kokoomuksen Nuorten Liitto?”.

lisosaston perustaminen. Tampereella paikallisen Kokoomuksen Nuorten (TKN) toiminta oli sodan jäljiltä tyrehtyksissä ja sen elvyttäminen nähtiin paikallisen vaalikamp-pailunkin kannalta välttämättömäksi. TKN:n toiminnan uudelleen aloittamiseksi ko-koontui kymmenkunta nuorta 13.2. piiritoimistolle suunnittelukokoukseen, missä suunniteltiin paitsi nuorten osallistumista vaalitoimintaan, niin myös yhdistyksen toi-minnan virallista uudelleen aloittamista eli vuosikokousta. Vuosikokous pidettiin varsinkin nopeasti tämän suunnittelukokouksen jälkeen eli 3.3.1945 Suomalaisella Klu-billa. Tässä kokouksessa piirisihteeri Santamäki - joka valittiin myös TKN:n puheen-johtajaksi- esitteli nuorten osallistumista vaalityöhön sekä kartoitti TKN:n tulevan toi-minnan muotoja. Santamäen jo 17.11.1944 Kansallisliiton piiritoimikunnan kokouk-nessa esittelemässä piirin toimintasuunnitelmassa oli ollut nuorilla suuri osuus nimen-omaan liittyen vaalitoimintaan. Niinpä hän oli rekrytoinut suuren määrän nuoria tu-kimiesorganisaation rungoksi, mutta koska tukimiesorganisaatio oli erillinen puolueen muuhun organisaatioon nähden, niin se ei ollut tarvinut toimiakseen piirin nuoriso-järjestön aktiivisuutta. Näin on selitettävissä se varsinkin paradoksaalinen tilanne, että puolueen vaalitoiminnasta vastanneen tukimiesorganisaation rungon muodostivat paikalliset aktiiviset nuoret, mutta paikkakunnalla ei kuitenkaan ollut toimivaa puolueen nuorten yhdistystä !¹

TKN:n toiminnan alkaminen merkitsi kuitenkin erittäin suurta tukea ja hyötyä puolueen vaalitoiminnalle. TKN:n järjesti nuorille suunnattua kerhotoimintaa ja antoi myös tarpeellista yhteiskunnallista koulutusta jäsenistölleen. Yhdistyksen tärkeimpiin tehtäviin kuului luonnollisesti voimakas jäsenhankintakampanja, jotta puolueesta kiinnostuneet nuoret olisi saatu kiinnitettyä puolueen jäsenyyteen. Kun nuori sitten oli saatu yhdistyksen jäseneksi, oli seuraavana vaiheena nuoren kouluttaminen "sisään" kokoomuksen arvomaailmaan. Tähän koulutukseen kuului suurten päivänkysymysten

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945 sekä Pitkänen 1976, s. 19. Vuosikokouksessa valittiin TKN:lle uusi johtokunta, johon tulivat: Erkki Erkkilä, Mauri Helminen, Asser Mattila, Jussi Murros, Terttu-Maria Mäkinen, Annikki Salmivuori, Lauri Santamäki, Kaija Tarkka, Eila Uotila, Oiva Urrila, Erkki Virtanen ja Sirkka Värmälä. Heistä ainakin Santamäki ja Virtanen olivat toimineet aktiivisesti aseveliliitossa.

ohella myös historian, yhteiskuntajärjestelmän, suurten valtiomiesten ajattelun yms. selvittäminen.¹

Kokoomuksen ja KNL:n nuoria kosiskelevan propagandan menestystä vaikeutti kommunistien vastapropaganda. Kun kokoomus pyrki esiintymään uuden sosiaalisen arvoja korostavan ohjelmansa myötä uudistusmielisenä puolueena, niin sen vastustajat pyrkivät muistuttamaan puolueen taantumuksellisesta ytimeistä. Tämä väite olikin kokoomuksen kannalta varsin ongelmallinen, sillä puolueen konservatiivisuus oli aina aiheuttanut erityisesti nuorisossa varsin varauksellista suhtautumista puoluetta kohtaan.² Maalisvaaleissa 1945 poliittinen ilmapiiri kuitenkin tuntui sivuuttavan tämän “vanhan vian”. Oli nimittäin ilmeistä, että kokoomus toisena aseveliliiton henkistä perinnettä jatkavana puolueena sai paljon “vanhoja syntejään anteeksi” nimenomaan nuorison keskuudessa, sillä edustihan kokoomus ja SDP:n tannerilainen siipi Suomea sodassa luotsannutta virallista hallitusta. Kun nuoret olivat monet itse rintamalla taistelleet Suomen itsenäisyyden puolesta kommunistista Neuvostoliittoa vastaan, niin lähtökohdat sodan jälkeiselle vaalipropagandalle olivat selkeästi oikeistolle edulliset. Nuorten kommunismin vastaista asennoitumista lisäsi myös kommunistien käyttämä riidan kylväminen eri yhteiskuntaryhmien välille. Tästä esimerkkinä kommunistien tietoisesti propagoima vastakkainasettelu rintamalta palaavien ja kotirintaman välille, levittämällä paikkaansa pitämättömiä juoruja ja huhuja. Tätä kommunistien propagandakeinoa käsittelee myös Aamulehden 6.12.1944 itsenäisyyspäivän pääkirjoitus:

Sisäisesti on eripuraisuuden vaara kasvanut vuosien 1939-40 puolustus-sotamme ajoista, päätellen siitäkin, että jotkin hämäräperäiset yllytylähteet, jopa osa julkista sanaakin, kieltävät yksimielisyyden tarpeen ja kehoittavat erinäisiä kansanryhmiä toisiaan vastaan. Tiedämme kyllä, että on pieniä piirejä, jotka tahtoen kalastaa sameassa vedessä koettavat tätä varten kylvää eripuraisuuden siementä kotiutuvien asemiesten ja kotirintaman välille.

---

¹ Aamulehti 14.2.1945 “Kokoomuksen Nuorten Liiton työmuotoja”.

² Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirja 25.1.1945.

Yhteisymmärryksen tarve liittyy myöskin tuleviin vaaleihin sikäli, että kansanryhmät, jotka pitävät yhteiskunnan eheyttä ja isänmaan riippumattomuutta ehdottomasti elinkysymyksenämme numero yksi, eivät rakentaisi riitaa toissijaisista kysymyksistä.¹

Sodan läheisyys ja sen aiheuttama voimakas isänmaallisuus erityisesti rintamalla taistelleiden nuorten keskuudessa, teki hallaa kommunistien propagandalle ja ajoi nuoret ikäluokat SDP:n ja kokoomuksen leiriin.

Kun varsin pian vaalitaistelun alettua loppusyksyllä 1944 kävi selväksi, etteivät kommunistit pysty houkuttelemaan suuria nuorisomassoja riveihinsä, he ottivat käyttöön uuden propagandamuodon: pelottelun ja uhkailun. Tämä uusi propagandamuoto olikin oikeistolle suurin haaste maalivaalien lähestyessä. Oikeisto yritti tehdä kommunistien propagandan tyhjäksi korostamalla vaalien salaisuutta ja vapautta. Tämän kommunistien harjoittaman propagandamuodon laajuutta ja määrää on vaikea varmuudella osoittaa, sillä kommunistit harjoittivat painostusta henkilökohtaisissa keskusteluissa, eivät julkisesti. Julkisissa yhteyksissä puhuttiin SKDL:n yksinoikeudesta hoitaa idänsuhteita menestyksellisesti, mutta sen sanoma oli sama kuin työpaikoilla ja julkisissa kulkuneuvoissa tapahtuneessa uhkailussa: elleivät kommunistit voita vaaleja, tapahtuu hirveitä. Tämä kommunistien propagandakeino oli rikollinen, sillä Suomen perustuslaissa on kiinnitetty erityistä huomiota juuri vaalivapauden turvaamiseen ja painostuksen kieltämiseen. Lain mukaan "houkuttelusta ja viekottelusta" saa maksimissaan 3 kuukautta vankeutta ja "väkivallasta ja uhkailusta" minimi on 1 kuukausi ja maksimi 1 vuosi vankeutta. Tämän lisäksi tuomittu menettää äänioikeuden kuudeksi vuodeksi. Näitä asioita pyrki oikeisto tuomaan esille omassa propagandassaan aivan vaalipäiviin saakka, sillä kommunistien painostus vain kiihtyi vaalien lähetessä. Hyvän kuvan tilanteen vakavuudesta oikeiston kannalta antaa "Puntilan juntan" lähettämä kirje kokoomuksen lehdistölle julkaistavaksi 14.3.1945:

---

¹ Aamulehti 6.12.1944 "Joulukuun kuudentena päivänä".

Viime päivinä on joittenkin hämäräperäisten piirien taholta aloitettu huhukamppailu, joka arveluttavassa määrin ylittää laillisuuden ja normaalin vaalipropagandan rajat. Kuiskutellaan näet jonoissa, junissa ja ravintoloissa, että elleivät vaalit mene niin ja niin, tapahtuu sellaisia ja sellaisia hirveyksiä. Varsinkin porvarillisesta katsantokannasta tunnettuja kansalaisia painostetaan joko olemaan kokonaan äänestämättä tai äänestämään vastoin vakaumustaan, uhalla, että tietty äärimmäisyssuuntaus ottaa vallan pahalla, ellei saa sitä hyvällä. Demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän pelastamiseksi olisi siis muka kansalaisten tingittävä perustuslaissa säädetyistä demokraattisista oikeuksistaan ja alistuttava epäparlamentaarisen uhan edessä.¹

Tämä “kauhupropaganda” vaikutti eniten kokoomuksen ja SDP:n kannatukseen, sillä sen katsottiin vaikuttaneen lähinnä vain nuorison äänestyskäyttäytymiseen. Vanhemmat ja tottuneemmat äänestäjät eivät olleet yhtä alttiita tälle kommunistien pelottelulle.²

Toinen maalivaalien tärkeistä propagandakohteista oli ns. nukkuvien puolue. Tämä ryhmittymä oli kaikkien puolueiden erityisen mielenkiinnon kohteena siksi, että mahdollisimman suuri äänestysprosentti vaaleissa osoittaisi vaalituloksen edustavan kansan todellista tahtoa. Tähän nukkuvien ryhmittymään kuului erittäin suurena osana naiset ja siksi heihin kohdistuva kampanjointi nähtiin erityisen merkitykselliseksi. Sitäpaitsi, naisten äänestysinto tuntui ennen sotia pidetyissä vaaleissa olevan menossa alaspäin: vuoden 1936 kunnallisvaaleissa Tampereella naisten äänestysprosentti oli 69,2%, kun miesten vastaava oli 76,2% ja vuoden 1939 eduskuntavaaleissa naisten äänestysprosentti oli Tampereella laskenut 66,4%, kun miesten keikkui edelleen selvästi yli 70%:n.³ Näin ollen pidettiin luonnollisena, että naisten saaminen aktiivisesti vaaliuurnille myös selvästi nostaisi äänestysprosenttia. Vaikka äänestysinnon tippumiseen ei pitkän vaalitaun ja suuren määrän ensimmäistä kertaa äänestävien johdosta uskottu, niin siitä huolimatta äänestämisen puolesta propagandoitiin kaikista näyttävimmän.

¹ Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto, kansio 3 “Vakaumuksen mukaan on uskallettava äänestää”.

² Beyer-Thoma 1990, s. 74-75.

³ Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1939, Helsinki 1940 sekä Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Kunnallisvaalit 1936, Helsinki 1937.

Tähän lienee syynä, paitsi jo aiemmin mainittu kansan tahdon mittaaminen, puolueiden uudesta tilanteesta johtunut epävarmuus vaalimatematiikassaan. Esiintyi nimittäin sekä oikeiston että vasemmiston puolella vaalikamppailun aikana väitteitä, että mitä suurempi äänestysprosentti, niin sitä paremmin puolue menestyisi. Vasemmistossa tätä “sanomaa” levitti erityisesti kommunistien pää-äänenkannattaja Vapaa Sana, jonka näkemyksien mukaan uuden liikkeen, SKDL:n, tulo poliittiselle areenalle aktivoi äänestäjiä entistä enemmän vaaliurnille.¹

Porvarillisella puolella äänestysinnon lisäämisen voimakkain puolestapuhuja oli Puntila. Hänen vaalipalvelunsa syyti jatkuvana virtana kokoomukselle ja muulle oikeistolle aineistoa siitä, että mitä enemmän äänestäjiä kävisi äänestämässä, sen parempi porvareille. Puntilan puolueille toimittama materiaali oli myös eräänlaista “kauhupropagandaa”, sillä Puntilalla oli näkemys työväestön vahvasta innosta käydä näissä vaaleissa vaaliurnilla ja hän maalailikin pelottavia skenarioita tulevaisuudesta, elleivät porvarit saisi nukkuvia äänestäjiään urnille.² Puntilan ideoima oli myöskin suurta mielenkiintoa herättänyt äänestyskilpailu, jossa Suomen kolme suurinta kaupunkia, Helsinki, Tampere ja Turku, kilpailivat siitä, missä kaupungissa saadaan äänestysprosenttia nostettua eniten. Kilpailussa käytettiin vertailulukuna vuoden 1936 vaalien äänestysprosentteja (Tampere 71,8%, Turku 66,2% ja Helsinki 64,6%) ja eniten prosenttiansa kasvattanut kaupunki voittaisi. Puntila sai houkuteltua tähän erinomaisesti keksittyyn kilpailuunsa mukaansa myös kunkin kaupungin lehdistön, joten Tampereellakin Aamulehti kampanjoi voimakkaasti äänestämisen puolesta.³

Aamulehdessä oli tosin esiintynyt aina tammikuusta 1945 lähtien paljon äänestysintoa käsitteleviä kirjoituksia. Suurimmassa osassa kirjoituksista pyrittiin vetoamaan nimenomaan naisiin, jotta he lähtisivät äänestämään. Kokoomuksen lehdistössä ja

---

¹ Katso esim. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 470–471.

² Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto, kansio 3, “Vaalimateriaalia”.

³ Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto, kansio 3, “Kirjelmä 14.3.1945 Tampereen, Turun ja Helsingin lehdistölle”.

vaalipropagandassa pyrittiin muodostamaan kuvaa sodan ajan kärsimyksistä selvinneestä isänmaallisesta naisesta ja äidistä, jonka olisi nyt rauhan tultua jatkettava ponnisteluaan itsenäisen isänmaan hyväksi ja äänestettävä isänmaan parhaiten turvaavaa puoluetta, kokoomusta.¹ Näin sota-ajan läheisyys ja naisten voimakas osallistuminen sodan ajan tehtäviin käytettiin selkeästi hyväksi myös vaalipropagandassa.

Paitsi naisten, niin myös muiden oman puolueen kannattajien saaminen aktiivisesti äänestämään oli erityisen tärkeää. Tätä ryhmää varten ei kokoomus valmistanut mitään erillistä lentolehtistä tai julistetta, kuten muita erityisryhmiä varten, vaan puolueen vaalipropagandassa oli muita keinoja tämän ryhmän aktivisoimiseksi. Tärkeimpänä näistä keinoista on pidettävä paikallisjärjestön järjestämiä tapahtumia ja tilaisuuksia. Tässä yhteydessä nousivat ratkaiseviksi erityisesti vuosikokousten pitäminen. Kokoomuksen keskustoimisto patisteli piirisihteereitä valvomaan oman piirinsä vuosikokousten järjestämistä ja mikäli mahdollista olemaan itse järjestelyissä mukana. Ja niissä kunnissa missä kansallisseuran vuosikokousjärjestelyistä ei näyttänyt tulevan mitään, niin piirisihteereillä oli suuri vastuu siitä, että edes jonkinlainen virallinen kokous saatiin pidettyä. Tällä oli merkitystä paitsi siksi, että saatiin valittua kansallisseuroille johtokunnat ja puheenjohtajat, niin myös jäsenistön kortittamisen ja uuden jäsenistön rekisteröimisen kannalta. Vuosikokous toimi näin hyvänä mittarina kyseisen kansallisseuran toiminnan laajuudesta ja tasosta. Lisäksi vuosikokouksen jälkeen oli kaikilla kansallisseuran jäsenillä jälleen selvillä oman yhdistyksensä luottamushenkilöt, joiden puoleen voitiin kääntyä. Vuosikokouksessa valitulla kansallisseuran johtokunnalla puolestaan oli suuri vastuu paikallisen vaalitoiminnan toimivuudesta, mikä tarkoitti kontaktien pitämistä paikallisiin tukimiehiin.²

---

¹ Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945 sekä Aamulehti 30.1.1945.

² Kansallisen Kokoomuspuolueen keskustoimiston kiertokirje 3/45 23.1.1945 ja Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton kirje Pohjois-Hämeen Kansallisliitolle 15.1.1945.

Tampereen Kansallisseuran vuosikokous pidettiin juuri puolueen keskustoimiston vuosikokoukselle antaman aikarajan puitteissa eli helmikuun loppuun mennessä. Kokous pidettiin 28.2.1945 Suomalaisella Klubilla, missä asialistalla oli vuosikokoukselle määrätyt asiat eli vuosikertomuksen ja tilinpäätöksen hyväksyminen. Myös kansallisseuran jäsenmaksu päätettiin pitää ennallaan, 20 markassa. Kansallisseuran puheenjohtaksi valittiin Aamulehden päätoimittaja Jaakko Tuomikoski ja johtokuntaan: pastori Leo R. Böök, opettaja A. Järvenpää, johtaja Lauri Pellas, johtaja Esko Tamminen, kamreeri Väinö Tuomola ja kauppias V.F. Urrila. Piirisihteeri Santamäki valittiin johtokunnan varajäseneksi.¹

Myös Pohjois-Hämeen Kansallisliiton vuosikokous pidettiin ennen vaaleja eli 7.3.1945 Suomalaisella Klubilla. Tässä kokouksessa valittiin liitolle uusi piiritoimikunta, jonka johdossa jatkoivat kunnallisneuvos Matti Heikkilä Pälkäneeltä ja varapuheenjohtajana Jaakko Tuomikoski Tampereelta.² Kokouksessa piiritoimikunnan painopiste siirtyi yhä selvemmin Tamperetta ympäröivälle maaseudulle, sillä tamperelaisia valittiin piiritoimikuntaan kolme entisen neljän sijasta. Myös piiritoimikunnan talouselämän "kiintiöjäsen" vaihtui, kun johtaja S.A. Nylundin tilalle valittiin johtaja Pellas. Piiritoimikunnan kokoonpano pysyi kuitenkin muilta osin lähes ennallaan, sillä uusia jäseniä toimikuntaan valittiin vain neljä (Häkkinen, Pellas, Tamminen ja Tuurna). Kokouksessa hyväksytyssä toimintakertomuksessa on mielenkiintoinen ja vaaleja edeltävästä mielialasta hyvin kertova loppulausahdus:

Kansamme vaikeudet ovat tavattomat ja tulevaisuus näyttää epävarmalta. Suomalainen on osoittanut kasvavansa vaikeuksien mukana. Vaalit tulevat osoittamaan voimakkaasti maailmalle tämän kansamme murtumattoman

---

¹ Aamulehti 1.3.1945 "Tampereen Kansallisseuran vuosikokous eilen".

² Pohjois-Hämeen Kansallisliiton piiritoimikuntaan valittiin: kunnallisneuvos Matti Heikkilä, agronomi Antti Häkkinen, varatuomari Lauri J. Kivekäs, kunnallisneuvos K.A. Lehtinen, rouva Lyyli Leisio, insinööri Matti Mikkola, johtaja Lauri Pellas, johtaja Esko Tamminen, varatuomari V.H. Tavela, agronomi K.A.A. Teivaala, päätoimittaja Jaakko Tuomikoski ja nimismies K.E. Tuurna.

*tahdon elää. Tunnustaen tosiasiaisen rautaisen pakon, mutta alentumatta siihen itsehäväistykseen, jota nykyinen kyynillinen suurpolitiikka voitettulta vaatii.*¹

Lainaus on mukana piirisihteeri Santamäen tekemässä luonnoksessa piiritoimikunnan toimintakertomukseksi, mutta lopulliseen ja kokouksessa hyväksytyyn versioon tummennettua kohtaa ei enään hyväksytty. Näin Santamäen tunteja ennen vaaleja hyvin kuvannut kohta jäi vain hänen luonnokseensa...

Vuosikokouksien pitämisen ohella toinen merkittävä oman jäsenistön herättelykeino oli henkilökohtaiset kirjeet, joita järjestöaktiivit lähettivät ystävilleen ja tutuilleen. Tätä tarkoitusta varten oli kokoomuksen vaalitoimikunnan propagandajaosto laatinut mallikirjeen, mitä postitettiin jokaiseen piiriin kirjepropagandan pohjatekstiksi:

Hyvä veli.

Kun sain sopivaa aikaa, päätin kirjoittaa Sinulle tämän hetken aivoituksistani, kun se kaiken lisäksi tuo raskaissa ajatuksissa elävälle helpotusta. Minua painaa erityisesti tämä nykyinen poliittinen tilanne. Ennenkinhän olemme tällaisia kysymyksiä yhdessä pohtineet. En ole enään niinkään paljon huolissani ulkopoliittisesta kehityksestä, vaikka sekin saattaa aiheuttaa yllätyksiä. Eniten minua huolestuttaa se, että äärimmäisyysaineokset ovat näin vaalien alla kovin toimeliaita. Tosin he yrittävät huutamalla koota "Jerikon muureja", mutta sittenkin on heidän puuhailuunsa kiinnitettävä vakavaa huomiota. Kommunistit ovat kouliutuneina propagandantekijöinä suorittaneet eräitä nimenomaan vaaleissa arvokkaita taktillisia vetoja. Niinpä Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) perustaminen kommunistien tukijärjestöksi tulee hämäämään monia politiikkaan perehtymättömiä henkilöitä. Vaalilippuihinkin tämä järjes-

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1944.

tö on kahden miehen listoja käyttämällä onnistunut luomaan yhdistelmän, joka antaa asioita tuntemattomille sen käsityksen, että tämä järjestö on voimakkain koko maassa. Minusta näiden tempujen selostaminen tuttavapiirissä on paikallaan. SKDL on kommunistien tämän hetken Troijan puuhevonen, jota me emme voi sallia keskuudessamme. Käsitykseni mukaan meidän vastuuntuntoisten miesten on toimittava siten, että viimeksi kuluneiden vuosien aikana syntynyt yhteisvastuuntunne säilyy edelleenkin ja että kansa voi pientä kiihkoilijoiden ryhmää lukuunottamatta löytää yhteisen pohjan suurissa valtakunnallisissa kysymyksissä. Sen tähden olisi vaaleissa saatava kansanedustajiksi tällaisen vastuun tuntevia henkilöitä. Kommunistien ja heidän apureittensa vaalivoitto on estettävä. Me emme voi tosin estää heitä saamasta ääniä, mutta vetämällä mukaan äänestämättä jääneet ja nuoren polven äänestäjät voimme lisätä huomattavassa määrin porvarillisten piirien äänimääriä. Porvarillisiin puolueihin kuuluviahan suurin osa äänestämättä jääneistä on.¹

Tästä tekstistä käy hyvin esille kokoomuksen propagandan perimmäiset pyrkimykset: kommunistien peitejärjestö SKDL:n oikean luonteen paljastaminen äänestäjille sekä mahdollisemman suuren äänestysinnon edesauttaminen. Tähän henkilökohtaisten kontaktien lisääntyneeseen käyttöön myös kokoomuksen vaalityössä liittyy myös eräs 1940-luvun vaaleille tyypillinen uutuus vaalityössä, mitä sotaa edeltäneissä vaaleissa ei vielä ollut havaittavissa: henkilökohtaisen mainonnan voimakas lisääntyminen. Tämä toi aivan uuden lisävärin myös puolueen sisäiseen ehdokasasetelmaan, kun eri valitsijayhdistykset mainostivat selkeästi omaa ehdokasta, eikä enään pelkästään ehdokkaan puoluetta. Tämä lisäsi ehdokkaiden välistä keskinäistä kilpailua ja ohjasi luonnollisesti vaaleja kaupallisempaan suuntaan, kun valitsijayhdistysten keräämät rahat käytettiin oman ehdokkaan hyväksi. Tämä antoi erinomaisen mahdollisuuden esimerkiksi Tampereella ehdolla olleille teollisuuden ja nuorten rintamamiesten ehdokkaille selkeästi kerätä rahaa omien ehdokkaiden mainontaan. Kun Tampereen teollisuusalueelta ei kui-

---

¹ Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945 "Kansallisen Kokoomuspuolueen propagandasuunnitelma vuoden 1945 vaaleja varten.

tenkaan saatu ehdokasta, vaan kokoomuksen talouselämän ehdokkaaksi tuli helsinkiläinen Arvi Oksala, niin talouselämällä ei varmastikaan ollut erityisiä intressejä tukea juuri tämän ehdokkaan henkilökohtaista kampanjaa. Eri asia oli nuorten rintamamiesten Jaakko Hakalan ja Eero Kivelän kohdalla, sillä Tampereella voimakkaasti toiminut aseveliliitto omasi hyvät suhteet kaupungin rahamiehiin. ¹

Vaikeammaksi ryhmäksi kokoomuksen propagandalle osoittautui varsin odotetusti työväestö. Tätä todella suurta, mutta vasemmiston selkeästi hallitsemaa, ryhmää varten kokoomus teetti sekä oman vaalijulisteen että lentolehtisen. Näissä korostettiin työväestön asemaa uuden yhteiskunnan rakentamisessa ja sosiaalisen turvallisuuden lisäämistä. Työväestön keskuuteen yritettiin erityisesti levittää kokoomuksen sosiaalipoliittisen ohjelman ajatuksia. Tässä tehtävässä puolue kuitenkin epäonnistui niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin. Tampereella työväestön luottamuksen saavuttaminen olisi ollut erityisen tärkeää, sillä kaupungin teollisuusvaltainen struktuuri aiheutti sen, että kaupungissa oli paljon nimenomaan työväestöön kuuluvia äänestäjiä. Tehtaissa tapahtuvan vaalipropagandan "valtikkaa" piti kuitenkin kommunistit hallussaan aivan vaalikamppailun alkumetreistä saakka, eikä edes sosiaalidemokraateilla ollut mahdollisuuksia työväestön sieluista käydyssä kamppailussa. ²

Kommunistit tekivät omien puolueasiamiestensä ja näiden työpaikoilla olevien avustajien avulla tehtaissa ja työpaikoilla todella voimakasta henkilökohtaista valistustyötä ja myös painostusta. Tässä painostuksessa tuntui olevankin sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen ainoa mahdollisuus päästä mukaan kilpailemaan työväestön äänistä, sillä kommunistit eivät aina pysyneet sovituissa toimintamalleissa, vaan ylilyöntejä tapahtui. Selkein merkki tällaisesta ylilyönnistä olivat korpilakot, joihin ei ollut lupaa niin puolueelta kuin ammattiyhdistysliikkeeltäkään. Kommunistit nimittäin pyrkivät pidättäytymään lakkoilusta mahdollisimman pitkälle, varsinkin helmikuusta 1945 vaaleihin

---

¹ Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 451.

² Kertomus Tampereen Sosiaalidemokraattisen kunnallisjärjestön toiminnasta 31.1.1945-28.2.1946, Tampere 1946, s. 10-11.

asti kestäväällä ajanjaksolla. Tämä johtui paitsi valvontakomission suosituksesta, niin myös SKP:n johdon arviosta, ettei näyttävälle lakkoliikkeelle ennen vaaleja ollut edellytyksiä.¹

Tämänsuuntainen asennoituminen tuli porvaristolle yllätyksenä, sillä he olivat varautuneet iskemään kommunisteja nimenomaan laittomien lakkojen järjestämisestä syntyneestä epäjärjestyksestä. Tampereella oikeiston tällaiselle propagandalle tulikin tilaisuus, kun kommunistit organisoivat helmikuun puolivälissä ns. "Tampellan marssin". Tampellan marssin taustalla oli työläisten vaatimus työnjohtajan ja kahden aikatutkijan erottamisesta, koska he olivat käyttäytyneet sopimattomasti työntekijöitä kohtaan. Kun työntekijäin edustajat olivat 13.2.1945 jättäneet asian tiimoilta konepajan johtajalle uhkavaatimuksen, niin johtajana toiminut insinööri Carl af Hällström ei katsonut voivansa antaa lausuntoa vaadittuna määräaikana, joka päättyi klo 16.00, koska hänen piti sanojensa mukaan ensin tutkia asia tarkoin. Työläiset tulivat kuitenkin seuraavana aamuna 14.2. aivan tavallisesti seitsemäksi töihin, mutta lopettivat työt 15 minuutin kuluttua ja poistuivat työpaikaltaan. Tehtaan ulkopuolella eräät lakon johtomiehet ryhtyivät innostamaan työntekijöitä marssimaan kulkueena Työväentalolle. Työläisistä, joita oli kaikkiaan noin 1700, tuhatkunta suostui lähtemään tälle laittomalle marssille, minkä laittomuus perustui siihen, ettei sitä varten ollut anottu lääninhallitukselta tarpeellista lupaa marssin suorittamiseen. Työväentalolle asti tästä seurueesta pääsi noin 700 henkilöä, jotka pitivät kokouksen, missä vaadittiin kovaäänisesti kolmen miehen erottamista. Lopuksi kokous päätti, että osallistujat ryhtyisivät jatkamaan töitä, vaikka kommunistiset lakkojohtajat olivatkin korpilakon kannalla. Kokouksen päätyttyä paikalle tullut poliisi ilmoitti, ettei tule sallimaan kulkueena marssimista takaisin tehtaalte, joten kaikki osallistujat menivät kukin omia reittejään takaisin työpaikalleen. Työntekijöiden luottamusmiehet ilmoittivat kokouksen päätökset tehtaan johdolle ja tiedustelivat neuvotteluiden jatkamista. Johtaja ilmoitti, että työstä poistuminen oli riskitiriidassa työnantaja- ja työntekijä-liittojen välisen työehtosopimuksen kanssa ja että

---

¹ Beyer-Thoma 1990, s. 69.

paikallisen sopimisen tie oli näin kuljettu loppuun ja kiista siirtyi valtakunnallisten liittojen väliseksi.¹

Tampellan lakon yhteydessä käyttivät Tampereen porvarillinen Aamulehti ja sosiaalidemokraattinen Kansan Lehti hyväkseen mahdollisuutta arvostella kommunistien toimintaa työpaikoilla. Kummatkin lehdet korostivat, että lakon taustalla oli pieni kommunistinen ryhmä, jotka koettivat laittomin keinoin ajaa asioita, joiden ajamista varten oli määrätty ammattiliittojen toimesta tietyt pelisäännöt. Näin kommunistit syyllistettiin yhteiskunnan lakeja rikkoivaksi ryhmäksi, jonka ajatusten mukaan toimiminen ja jonka äänestäminen aiheuttaisi ongelmia järjestäytyneelle yhteiskunnalle:

Kokous (Työväentalolla marssin yhteydessä pidetty) hyväksyi sen kannan, että asiaa olisi pitänyt järjestödemokratian mukaisesti sääntöjen edellyttämällä tavalla viedä eteenpäin. Tämä kanta tuotiinkin kokouksessa esille useimmissa puheenvuoroissa. Todettiin, että asialla oli korpilakon luonne, jonka henki pitäisi olla järjestökurille vieras. Kokouksessa esitettiin väite, että tuo marssille lähtö oli spontaanista laadultaan, että se tapahtui luonnonvoimaisen sisäisen pakon sanelemana. Sitä se ei ollut, sillä suuri osa oli marssiajatuksista vastaan. Mitenkä on sitten mahdollista, että marssille lähdettiin? Siinä käytettiin joukkopsykologiaa apuna. Liikkelle pantiin vaan sana, että nyt sitä mennään. Useat eivät olleet edes selvillä koko tapauksesta, mutta solidaarisuudesta lähtivät mukaan.

Kokouksessa tuotiin esille ajatus, että marssitouhussa on jotakin hämärää ja siinä vaikuttaneet ainekset olivat asettaneet anarkian etualalle. Tällaisia aineksia tulee kavahtaa.²

---

¹ Aamulehti 15.2.1945 ja Kansan Lehti 15.2.1945.

² Kansan Lehti 15.2.1945. Saman suuntainen kirjoitus "Tampellan marssin" korpilakon omaisesta toiminnasta on Aamulehdessä 16.2.1945 otsikolla "Nyt sitä mennään", jossa Aamulehden pakinoitsija nimimerkki Virkaatekevä kirjoitti: "Tampereella marssitettiin monta sataa Tampellan työläistä mielenosoituksellisesti kaupungin halki tehtaalla puhjenneen pienen sisäisen riidan vuoksi. Joka on kuullut, miten kommunistit häärivät työpaikoilla, yhdistyksissä jne. saattoivat arvata, että tässä oli kysymys häiriöiden aikaansaamisesta asiain säännölliseen menoon erilaisten hämäräpiirien tarkoitusten hyväksi".

Näin tamperelaiset SDP:n ja kokoomuksen äänenkannattajat yrittivät nähdä työläisten osallistumisen kommunistien lakkoon solidaarisuutena ja kehoittivat välttämään tätä kommunistien toiminnan myötäilyä jatkossa. Näin lakot tuntuivatkin vaikuttavat työväestöön ei niinkään kommunisteihin lähentävänä vaan enemmänkin heistä loitontavana toimintana. Tämän varmasti havaitsi myös SKP:n johtoporras, joka pyrki suuntaamaan laajan ja voimakkaan lakkoliikkeen vasta SKDL:n vaalivoiton jälkeiseen aikaan.¹

Tämä kommunistien pelätyn lakkoliikkeen laimeus ennen vaaleja oli varmasti yhteiskuntarauhan ja vaalien ilmapiirin pelätyn ylikuumenemisen kannalta todella hyvä asia, mutta jos ajattelee puhtaasti oikeiston propagandaa, niin varsin harmillinen seikka. Oikeiston vaalipropagandan kannalta olisi nimittäin ollut sitä parempi, mitä enemmän kommunistit olisivat onnistuneet kiihottamaan työntekijät pieniin ja laittomiin lakkoihin työpaikoilla. Lakkojen sopimisen yhteydessä olisi aina ollut hyvä iskeä kiinni kommunistien organisoimien lakkojen laittomuuteen ja yleistää tämä laittomuus koskemaan kaikkea kommunistien toimintaa. Niinpä erityisesti Aamulehti yritti pitää Tampellan lakon tapahtumia tamperelaisten mielissä aina vaaleihin saakka, ja julkaisi lakkoa paheksuvia ja arvostelevia kirjoituksia tiiviisti.²

6.2 Propagandavälineet

Merkittävin kokoomuksen propagandavälineistä maaliskaavaaleissa oli ehdottomasti lehdistö.³

---

¹ Beyer-Thoma 1990, s. 69-70.

² Katso Aamulehti 28.2.1945 "Korpilakot", Aamulehti 4.3.1945 sekä Aamulehti 9.3.1945 "Demokratian mainoskilvessä". Tampellan työselkkaus päättyi maaliskuun alussa, jolloin ammattijärjestöt pääsivät sopuun asiassa. Syytetty työnjohtaja siirrettiin toiseen yhtiön teollisuuslaitokseen ja aikatarkkailijat siirrettiin tehtaalla muihin tehtäviin.

³ Tamperelaiset SDP:n ja kokoomuksen vaikuttajat eivät katsoneet aseveliakselin ylimpänä johtotähdenä olevan niinkään puolueideologia kuin kaupungin etu. Tämä sama periaate koski myös paikallisten pää-äänenkannattajien vaaleja edeltävää kirjoittelua, sillä Lindforsilla ei ollut mitään Aamulehden sodanjälkeistä nousua vastaan. Aamulehdestä muodostui sosiaalidemokraateille jossain tapauksissa jopa tärkeämpi tiedotusväline, kuin oman puolueen Kansan Lehti. Katso Suomen lehdistön historia 3, s. 179.

Porvarillisilla puolueilla oli todella laaja lehdistö, josta hyvänä esimerkkinä kokoomuksen puoluekokouksen lehdistöluettelossa mainitut 22 lehteä.¹ Maalisvaalien yhteydessä tapahtuneesta oikeistolaisten lehtien kirjoittelusta on esitetty väite, että arkaluontoisen tilanteen takia oikeiston kirjoittelu olisi jäänyt vaisuksi ja että itesesensuuri olisi vienyt lehdistä mahdollisuuden räväkkään vaalipropagandaan.² Tässä ei kuitenkaan ole otettu huomioon sitä seikkaa, että oikeiston lehdistön kirjoittelu oli osa suurempaa kokonaisuutta eli puolueen vaaleja varten tekemää propagandasuunnitelmaa. Tässä suunnitelmassa, joka oli ainoastaan puolueen keskusjohdon hallussa eikä sitä jaettu edes piireihin, määritellään lehdistön osuus seuraavasti:

*Sanomalehdistö, jonka tulee jatkuvasti ja määrätietoisesti tehdä tunnetuksi kokoomuspuolueen vaaliohjelmaa ja ehdokkaita sekä omalta osalta torjua kokoomuksen vaalitoimintaa vastaan kohdistetut hyökkäykset. Sen tähden tulee sanomalehdistön saada puolueen keskustoimistosta ohjeet siitä, mihin ohjelmakohtiin on erikoisesti kiinnitettävä huomiota, silmälläpitäen propagandakohteiden vaalivalistusta.*³

Näin ollen puolueen lehdistö toimi hyvin tarkasti puolueen keskustoimiston antaman ohjeiston mukaisesti ja lehdistölle vaalipropagandassa varatun tehtävän mukaan. Joten koko Salmisen väite siitä, että itesesensuuri olisi vienyt oikeistolehtien hampaat, on yhteensopimaton kokoomuksen muun vaalipropagandan kanssa. Kun nimittäin verrataan sanomalehtikirjoittelua esimerkiksi puolueen lentolehtisiin tai julisteisiin, niin huomataan, että puolueen muussa vaalipropagandassa esiintyy hyvinkin rankkoja ilmauksia, kuten tamperelaisessa vaalijulisteessa: *“Itsenäisyys vai orjuus? Valitse!”*. Miten on selitettävissä, että puolueen kahden eri propagandavälineen linjaus poikkeaa näinkin selvästi toisistaan? Kun perehtyy laajasti kokoomuksen vaalipropagandaan ei

---

¹ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirjat 14.-15.1.1945.

² Tällaisen väitteen esittää mm. Esko Salminen teoksessaan “Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja itesesensuuri Suomen lehdistössä 1944-48, Keuruu 1979, s. 101.

³ Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945 “Kansallisen Kokoomuspuolueen propagandasuunnitelma vuoden 1945 vaaleja varten”. Katso myös Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirja 25.1.1945.

voi päätyä muuhun päätelmään kuin, että puolueen eri propagandavälineet toteuttivat omaa niille annettua tehtävää puolueen yhteisen propagandasuunnitelman osana. Näin ollen lehdistöllä ei ollut alun perinkään tarkoituksena hyökätä voimallisesti vasemmistoa vastaan, vaan lähinnä torjua vasemmiston taholta kokoomukseen kohdistettuja hyökkäyksiä. Jos tutkii ainoastaan kokoomuksen lehdistön kirjoittelua ennen vaaleja, niin voi hyvinkin päätyä virheelliseen käsitykseen kokoomuksen vaalikamppailun luonteesta.

Lehdistön roolina oli siis lähinnä kokoomuksen uuden puolueohjelman esitleminen lukioille ja puolueen ehdokkaiden tunnetuksi tekeminen sekä vasemmiston taholta tulleiden väitteiden oikaisu. Aamulehti noudatti varsinkin selkeästi juuri näitä puolueen lehdistölle annettuja tehtäviä. Se julkaisi kokoomuksen puolueohjelman kokonaisuudessaan sivuillaan 28.1.1945 alkaen. Puolueohjelmasta oli aina puolen sivun pituinen katkelma lehdessä kahden viikon ajan, jolloin koko puolueohjelma oli tullut läpikäydyksi.¹ Tämä toimi propagandakeinona ilmeisen hyvin, sillä pienissä pätkissä luettuna oli tavallisen politiikkaa seuraamattomankin ihmisen helppo tutustua muuten varsinkin massiiviseen puolueohjelmaan. Tätä samaa ideaa käytettiin myös puolueen levittämässä lentolehtisissä, missä yhdessä lentolehtisessä oli aina esitelty pätkä puolueen ohjelmaa.

Vasemmiston propagandan torjunnassa kokoomuksen lehdistöllä olikin varsinkin haastava rooli, sillä varsinkin kommunistit hyökkäsivät useilla eri argumenteilla kokoomusta ja oikeistoa vastaan. Yleisimpänä oikeistoa vastaan käytettynä argumenttina oli ulkopoliittikkaan ja erityisesti sotaan liittyvät väitteet: oikeistoa syytettiin yleensäkin sotaan joutumisesta, jolloin kirjoittelu helposti henkilöityi lähinnä koskemaan Linkomiehen, Rytin ja Tannerin toimintaa. Toinen sotaan liittyvä ja varsinkin tavanomainen vertaus oli oikeiston vertaaminen fasisiin Saksaan ja syyttäminen "saksalaissuuntauksesta", jolloin saksalaisia suosittiin ja Neuvostoliittoon suhtauduttiin vihamielisesti. Tämä tuli usein esille varsinkin puhuttaessa aseveliliiton toiminnasta. Kolmas suuri aihepiiri, jolla oikeistoa yritettiin mustamaalata, oli lähihistoriaan liittyvät Suomen

---

¹ Aamulehti 28.1.-10.2.1945.

sisäpolitiikkaan kuuluvat argumentit. Näistä käytetyin oli ehdottomasti “lapualaisuudesta” syyttäminen sekä vuoden 1918 sisällissotaan liittyneet seikat.¹

Näiden valtakunnallisten argumenttien lisäksi Tampereella käytiin lehdistössä paikallisiin asioihin liittyvää keskustelua. Suurinta keskustelua herätti aseveliliiton lakkauttaminen, missä Aamulehti voimakkaasti kyseenalaisti liiton lakkauttamisen tarpeellisuuden. Toinen tamperelainen keskustelunaihe oli, myös valtakunnallisesti vaikea ongelma, kaupungin asuntopolitiikka. Tampereen asuntotilanne oli todella huono ja kaikki poliittiset ryhmittymät olivat yhtä mieltä lisärakentamisen tarpeellisuudesta. Kyseessä olikin ainoastaan rakentamisen toteuttamisesta: kommunistit halusivat, että kaupunki rakentaa lisää asuntoja omistamilleen tonteille, kun taas kokoomus oli maan myymisen yksityisille kannalla. Tämä olikin tärkein vaalien paikallisista kysymyksistä, sillä vaalien päähuomion varasti selkeästi valtakunnalliset aiheet. Aamulehti kirjoitti tonttipolitiikasta seuraavasti:

Kaupunkia vaadittiin huopumaan tonttien myynnistä. Viime vuosina kaupunki on -aikaisemmasta periaatteesta tinkien- myynyt rajoitetun määrän tontteja teollisuustarkoituksiin ja suurempien asuntojen rakentamiseen. Vasemmiston taholta on tahdottu pitää kiinni marxilaisesta teoriasta, että maan tulee kuulua yhteiskunnalle, eikä sitä saa yksityiselle omaksi luovuttaa. Tällä kerralla on Tampereella erityisesti kysymys uusien asuntojen aikaansaannista. Myymällä tontteja kaupunki edistää tätä tarkoitusta kahdella tavalla: yksityiset rakennuttajat rakentavat enemmän asuntoja, kuin siinä tapauksessa että tontteja tarjottaisiin vain vuokralle. Lisäksi kaupungille tulee tonttimyynnistä tuloja, joita voi välittömästi käyttää asuntojen rakentamiseen.²

---

¹ Jokinen, Jyrki, “Oikeiston diskriminointi” Suomen johtavassa lehdistössä sodanjälkeisessä murrosvaiheessa, Pro gradu, Turku 1972. Jokisen työssä käsitellään laajasti juuri oikeistoa vastaan lehdistössä käytettyjä argumentteja koskien pitkälti juuri vuoden 1945 vaalitaistelua. Jokinen käyttää tästä kirjoittelusta nimitystä “diskriminointi”.

² Aamulehti 11.2.1945 “Tonttipolitiikasta”. Katso myös Aamulehti 4.12.1944 ja Aamulehti 19.1.1945 “Vain 121 asuinhuoneistoa valmistui Tampereella viime vuonna”.

Kokoomuksen panostus maalisvaalien kampanjointiin oli voimakkaampaa, kuin missään aikaisemmissa vaaleissa ja se näkyi myös puolueen vaaleja varten teettämien painotuotteiden, kuten vaalijulisteiden ja lentolehtisten, määrässä. Puolueen työvaliokunta asetti 2.11.1944 erityisen vaalitoimikunnan huolehtimaan puolueen vaalitoiminnasta. Tämä toimikunta jakautui vielä järjestely- ja propaganda-osastoon, joista jälkimmäisen tehtäväksi tuli vaalijulisteista yms. materiaalista huolehtiminen.¹

Puolueen varsinainen propaganda-aineisto muodostui vaalijulisteista, lentolehtisistä ja vaalipostikorteista. Tämän materiaalin vaikutus arvioitiin erityisen suureksi jo senkin takia, että ihmiset olivat sodan aikana asennoituneet kielteisesti suulliseen ja kirjoitettuun propagandaan, joten kuvien välittämät selkeät sanomat vetivät ihmisten mielenkiinnon itseensä paremmin kuin pitkät tekstit. Kokoomuksen keskustoimiston puolesta piireihin toimitettiin yhteensä neljä julistetta: keskeisille paikoille sijoitettu puolueen suuri yleisjulistete, missä aiheena oli eduskuntatalo ja tekstinä *“Turvaa isänmaa”* ja toinen isompi julistete, mikä oli tarkoitettu asemiehille ja nuorisolle, ja minkä sijoittelussa pääpaino oli erilaisten huvipaikkojen läheisyys. Näiden lisäksi oli kaksi pienempää julistetta, joiden aiheet olivat tehdas ja kyntäjä sekä äiti pienen lapsensa kanssa. Näistä tehdas ja kyntäjä-aiheinen julistete oli tarkoitettu työväestöä varten ja sen sijoittelussa pyrittiin huomioimaan erityisesti työväestön asuma-alueet sekä teiden reunamat. Äiti ja lapsi-aiheisen julisteen sijoittelun painopiste oli työväestön asuma-alueet, jotta kokoomuksen ajama sosiaalisia uudistuksia ajava linja tulisi myös siellä huomioiduksi. Näistä kaikista julisteista otettiin yli 100.000 kappaleen painokset, joka on edellisiin vaaleihin verrattuna varsin suuri luku, mutta jota mm. kokoomuksen työvaliokunnan pöytäkirjassa perusteltiin seuraavasti:” *Vaikka kyseessä on suuri summa vaalimainontaan, niin edessä olevat vaalit ovat mitä ratkaisevimmat ja vaalitaistelu tulee olemaan kaikkien puolueiden taholta voimaperäistä.*”²

¹ Korjus, Jaakko (toim.), Kokoomus eilen ja tänään, Helsinki 1968, s. 43. Tämän vaalitoimikunnan puheenjohtajana toimi Uuden-Suomen päätoimittaja Lauri Aho ja yhtenä toimikunnan 13:sta jäsenestä materiaalin valmisteluun vaikutti tamperelainen kansanedustaja Matti Heikkilä.

² Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirja 4.1.1945 ja Kansallisen Kokoomuspuolueen keskustoimiston kiertokirje piirijärjestöille 5/45, 12.2.1945.

Puolueen vaalityössä käyttämiä lentolehtisiä oli kahdeksan erilaista ja niidenkin jake-
lussa oli etukäteen selvillä ne ryhmittymät, joille kutakin lehtistä oli tarkoitus jakaa.
Kolme näistä lentolehtisistä oli yleisluontoisia ja siten tarkoitettu kaikille jaettavaksi:
“Harkitse tarkoin -valitse oikein”, *“Puolueen vaaliohjelma”* ja *“Mitä me vaaleissa
puolustamme”*.¹ Nuorisolle oli suunnattu nuorten toimintaan sodassa viittaava *“Nuor-
ret nytkin kärkimiehinä”* -lehtinen. Työväestölle oli suunnattu kaksi erilaista lehtistä:
“Turva talonpojan työlle” vetosi maanviljelijäväestöön ja *“Rakennamme terveen yh-
teiskunnan”* kaupunkien työväestöön. Myös naisille ja ennakkoluuloisesti kokoomuk-
seen suhtautuville oli tarkoitettu omat lentolehtiset: naisten lehtisessä korostettiin nai-
sen työn tärkeyttä yhteiskunnassa ja ennakkoluuloisesti puolueeseen suhtauville esitel-
tiin lehtisen välityksellä kokoomuksen viime vuosien aikaansaannoksia. Näiden len-
tolehtisten painosmäärät olivat noin 30.000, vain maatalousväestölle ja ennakkoluuloi-
sesti suhtautuville tarkoitettujen lehtisiä painettiin vähemmän eli noin 20.000 kappaa-
letta. Lentolehtisten lisäksi oli puolueella neljä erilaista vaalipostikorttia, jotka oli tar-
koitettu lähetettäväksi sukulaisille ja tutuille ja jossa tekstinä oli pätkiä puolueohjelman-
ta sekä kehoituksia mennä äänestämään.²

Puolueen keskustoimiston lisäksi vaalimateriaalia piireihin toimitti myös Puntilan
vaalipalvelu. Vaalipalvelu teetti kokoomukselle oman julisteen ja otti siitä yhteensä
100.000 kappaleen painoksen, mikä levitettiin piireihin ympäri Suomen. Puntila teetti
myös kolme erilaista lentolehtistä vaaleja varten. Tärkein - ja samalla suuripainoksisin-
lentolehtinen oli tekstillä *“Vedä viivasi”*, mikä kehoitti oikeistolaisia äänestäjiä käy-
mään aktiivisesti vaaliurnilla. Lehtisen idea oli sama kuin vaalipalvelun perimmäistar-
koitus eli kommunistien voiton estäminen saamalla oikeistolaiset äänestämään. Tämän
lentolehtisen painos oli peräti 500.000, kun Puntilan muiden lentolehtisten, nuo-
risolle ja ylioppilaille suunnattujen, painosmäärät olivat 125.000 kappaletta nuoriso-
lehtistä ja 10.000 kappaletta ylioppilaille suunnattua lehtistä. Näiden lisäksi vaalipal-

¹ Katso liite 3 *“Mitä me vaaleissa puolustamme”*- lentolehtinen vuodelta 1945.

² Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirja 8.2.1945
sekä Kansallisen Kokoomuspuolueen propagandasuunnitelma vuoden 1945 vaaleja varten.

velu valmisti vielä kolme lyhytelokuvaa, jotka propagoivat oikeiston ja äänestämisen puolesta. Nämä elokuvat kiersivät ympäri Suomea ja niitä esitettiin varsin hyvällä menestyksellä elokuvateattereissa. Kaiken kaikkiaan Puntilan vaalipalvelu käytti vaalipropagandaan yhteensä 2,5 miljoonaa markkaa, kun esimerkiksi Pohjois-Hämeen Kansallisliiton vaalibudjetti oli noin 800.000 markkaa.¹

Pohjois-Hämeen Kansallisliiton oma vaalipropaganda-aineisto keskittyi lähinnä omia ehdokkaita mainostavien lentolehtisten ympärille. Koska puolueen keskustuomiston ja Puntilan vaalipalvelun taholta tuli niin runsaasti vaalimateriaalia, ei oman materiaalin laajamittaista valmistamista katsottu tarpeelliseksi. Tampereella oli kuitenkin porvarillisten puolueiden vaaliliitolla yhteinen vaalijuliste, jossa aiheena oli lakikirja, joka symboloi oikeusvaltion järjestystä. Vaikka varsinaisia virallisia vaalijulisteita ei Tampereella kansallisliiton toimesta valmistettukaan, niin uutena vaalipropagandan muotona oli Hämeenkadun aitoihin jättiläiskirjaimilla tekstatut iskulauseet. Näitä erittäin suurta huomiota herättäneitä ”vaalilakanoita” oli porvareilla neljä kappaletta:

Hämeenkatu 4: *”Itsenäisyys vai orjuus ? Valitse!”*,

Hämeenkatu 11: *”Vapaa Suomi vaatii vaaliurnille. -Äänet Kokoomukselle”*,

Hämeenkatu 28: *”Tämä maa ei koskaan sortua saa”* ja

Ruuskasen talon edusta: *”Fascisteja emme ole, kommunisteiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis vapaita suomalaisia”*.²

Tampereella näkyi katukuvassa iskulauseiden ohella myös porvarillisen vaaliliiton kaupunkialueelle pystyttämät 12 vaalitornia. Vaalitorneja sai alkaa pystyttää jo helmikuun lopussa ja porvarit ehtivätkin pystyttää torninsa kaupungin näkyvimmille paikoille sekä osan myös Tampereen laitakaupungille. Vaalikamppailun kiihkeyden mukanaan tuomat negatiiviset vaikutukset alkoivat näkyä kuitenkin heti vaalitornien pystyttämisen jälkeen: tornit eivät säästyneet ilkvallalta, vaan niitä tuhottiin surutta.

---

¹ Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto, kansio 3, ”Vaalimateriaalin kustannukset”.

² Aamulehti 16.3.1945 ”Tampere vaalien odotuksessa” sekä Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945.

Vaalipäiviin mennessä olivat kommunistit -kuten porvarit asian ajattelivat- tuhonneet viisi kahdestatoista tornista elikä kaikki esikaupunkiin sijoitetut. Aamulehti kirjoitti aiheesta huolestuneena jo helmikuun lopussa:

*Petsamossa ja Härmälässä on vaalitorneihin kohdistettu ilkivaltaa mm. puhkomalla niitä suksisauvoilla. Vaalivapauteen kuuluu ehdottomasti se vaatimus, että vaalijulisteiden annetaan olla rauhassa. Vanhempien on syytä teroittaa lasten mieliin, etteivät nämä ajattelemattomuudessaan turmelisi vaalijulisteita. Vaalitorneihin kohdistunutta ilkivaltaa ovat Tampereella kaikesta päätellen harjoittaneet myös aikuiset. He ovat hämäräperäisiä aineksia, jotka tälläkin tavalla yrittävät ajaa epäilyttävää asiaansa.*¹

Kommunistit aloittivat vaalipropagandan levittämisen muutamia päiviä porvareita myöhemmin. Tässä vaiheessa oli parhaat julistepaikat jo varattu, joten kommunistit kokosivat porvarillisia vaalitorneja vaatimattomammat mainostelineensä niille paikoille, jotka porvareilta ja sosiaalidemokraateilta oli jäänyt jäljelle. Kommunistit keksivät kuitenkin varsinaisten julistepaikkojen loputtua muutamia oivallisia ideoita, mihin julisteita kiinnittää: he pingottivat kadun eri puolilla olevien puitten väliin pyykkinaruja mihin julisteita ja punaisia mainosvaatteita oli helppo kiinnittää. Tämän lisäksi he keksivät paperoita myös puitten rungot ja oksat vaalimainoksilla:

Tampereen katujen ja puistojen varret ovat kirjaimellisesti paperoidut vaalimainoksilla. Missään aikaisemmissa vaaleissa ei niitä ole käytetty niin paljon kuin nyt. Kun puiden rungoista on tila loppunut, vaalijulisteita on kiinnitettyoksiin, vieläpä hyvin korkealle. Paljon hyvää ja kaunista vaalimainoksissa äänestäjille luvataan. Tarjotaanpa yhdessä kämmenellä

---

¹ Aamulehti 28.2.1945 "Vaalijulisteiden ei anneta olla rauhassa".

*oikein sievää taloakin -kuin todisteeksi sosiaalidemokraattien sosialisointi-
pyrkimyksistä, joista sillä taholla on viime aikoina kovasti lyöty rumpua.
Toisaalta taas kommunistit rehvastelevat, että heidän ryhmäkuntansa tulee
hallita kansaa. Tässä siis selvästi myönnetään puolueen diktatuuri-
pyrkimykset.¹*

Kommunisteilla ilmeni vaalikamppailun alkuvaiheessa vaikeuksia saada vaalimateri-
aaliaan kuntoon. Tämä johtui lähinnä kommunistien vaikeuksista saada sopimuksia
kirjapainotalojen kanssa vaalilehtisten ja -julisteiden painattamisesta. Tässä vaiheessa
oli liikkeellä sen suuntaisia huhuja, että ministerit ryhtyisivät pakkokeinoihin kirjapai-
noja vastaan, mikäli nämä eivät olisi suostuneet sopimuksiin kommunistien kanssa.
Lievästä pakkokeinosta annettiin kirjapainoille ensin “ystävällinen huomautus”, että
Neuvostoliiton taholla syvästi ihmetellään, elleivät painotalot pysty ottamaan tarjot-
tuja töitä vastaan. Tässä on eräs lukemattomista esimerkeistä siitä, miten kommunistit
vaalikamppailussaan häikäilemättä käyttivät “Neuvostoliiton korttia” omien päämää-
riensä ajamiseksi.²

Kaiken kaikkiaan kommunistien vaalitaistelun propagandakeinot olivat porvarillisia
puolueita halvempia, mutta monasti tempaukset railakkuudessaan korvasivat
materiaalin yksinkertaisuuden. Kommunistit eivät tosin mitään hienoja vaalijulisteita
tarvinneetkaan, vaan aina kaikki punainen liitettiin automaattisesti kommunistien leiriin
kuuluvaksi. Näin kommunistien vaalikampanja Tampereella muodostui loppujen
lopuksi katukuvassa näkyvämmäksi kuin porvareiden kalliimpi kampanja.

*Kun vaalijulisteiden kiinnitys 10.3. saa kaupungin kiinteistöosaston luvalla
alkaa, on SKDL:n taholta odotettavissa kiivas propagandahyökkäys.
Kommunistit ovat painattaneet vaalipropaganda-julisteita miljoonapainoksin,*

---

¹ Aamulehti 12.3.1945 nimimerkki Turo “Vapaa Suomi vaatii...”.

² Uuno Sinisalonen arkisto, kansio VI:2, “Hajatietaa vasemmiston vaalityöskentelystä”.

joista Tampereella aiotaan levittää kymmeniä tuhansia. Pispalassa kommunistit aikovat paperoida talot ulkopuoleltakin. Pispala näet on muuan heidän vaalitoimintansa keskuksia. Tuhattamäärin kommunistien vaalijulisteita aiotaan myös asettaa esille Tampereen ympäristön taajaan asutuissa keskuksissa. Tarkoituksena on suorastaan hukuttaa nämä paikkakunnat punaiseen paperiin.¹

Kokoomuksen perinteikkäämpänä propagandamuotona pidetään erilaisia vaalijuhlia- ja -kokouksia. Vaalien alla järjestettiin Tampereella yhteensä viisi kokoomuksen ja kaksi porvarillisen vaaliliiton juhlaa. Juhlien ohjelmallinen anti oli tehty mahdollisimman arvokkaaksi ja juhlapuhujina toimivat pääasiassa kansanedustajaehdokkaat. Vaalikauden avajaisjuhlaa vietettiin kaupungintalolla 11.2.1945, missä puhujina toimivat päätoimittaja Jaakko Tuomikoski sekä pastori Jaakko Hakala. Varsinkin Hakalan puhe oli voimakas ja kantaaottava ja Aamulehti julkaisikin seuraavan päivän numerossa puheen kokonaisuudessaan, kuten tuohon aikaan oli varsin yleisenä tapana:

*Puhuja päätyi lopulta siihen, että hetken tuulahdus ei saa vaikuttaa ratkaisuun, joka määrää vuosisataisen kehityksen kulkua. Nyt on päätettävä, että suomalaista historiaa kirjoitetaan vielä tämän ajankohdan jälkeekin. Ratkaisustamme riippuu, olemmeko sen vastuun arvoinen, minkä Korkein on meille antanut. Käymme vaaleihin miehekkäässä uskossa: **Tämä maa ei koskaan sortua saa!**²*

---

¹ Aamulehti 4.3.1945 "Kommunistit aikovat hukuttaa Tampereen punaiseen paperiin". Tampereella ottivat kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien innokkaat tukimiehet hieman varaslähdön vaalijulistusten kiinnittämisessä, sillä he alkoivat kiinnitystyön jo 7.3. kun kaupungilta oli saatu lupa aloittaa vaalijulistusten kiinnitys vasta 10.3. Tämä voi selittää osaltaan kommunistien "myöhästymistä" vaalikamppailun propaganda-startissa, mutta on muistettava, että kommunistit olivat paljon itsevarmempia menestyksestään vaaleissa kun kokoomus tai SDP, mikä saattoi osaltaan vaikuttaa innostukseen kilpailla parhaista julistepaikoista.

² Aamulehti 12.2.1945 "Onnistunut vaalikauden avajaisjuhla" ja Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945.

Porvarillisen vaaliliiton vaalikausi avattiin virallisesti 25.2.1945 Tampereen Teatterissa pidetyssä vaalijuhlassa. Tässä tilaisuudessa puhujina toimivat yksi ehdokas kustakin puolueesta: Edistyspuolueesta Sulo Heiniö, Maalaisliitosta K. T. Jutila sekä Kansallisesta Kokoomuksesta Arvi Oksala. Teatteri oli juhlaa varten koristeltu hyvin isänmaallisin ja puhuttelevin tunnuksin, sillä koristelussa oli käytetty hyväksi Suomen lippuja ja pahvijäljennöstä Akseli Gallen-Kallelan tunnetusta työstä "Sammon puolustus". Tämä keskeiselle paikalle sijoitettu teos symboloi varsin hyvin sitä puolustustaistelua, mitä tämä kolmen puolueen vaaliliitto koki Tampereella käyvänsä.¹

Vaaliliiton toinen vaalijuhla ajoittui aivan vaalien alle 15.3.1945, jolloin oikeiston pelko vasemmiston harjoittaman pelottelu-politiikan vaikutuksista äänestystulokseen alkoi olla suurimmillaan. Tämä näkyi selkeästi myös vaalijuhlan ilmapiirissä, joka oli selkeästi jännitynyt. Juhlan puhujavieraaksi oli kutsuttu kokoomuksen puoluesihteerin Aarne Honka, joka halusi vielä alleviivata oikeistoa vastaan kohdistettujen fascismsyytösten perättömyyttä:

Vaaleissa käydään nyt taistelua sanoilla. Demokratia, fascismi ja natsismi ovat vaalien iskusanoja. Ne, jotka meillä yrittävät murhata vastustajansa fascismsyytösten avulla, ampuvat harhaan. Meillä ei ole korporatiivista järjestelmää, vaan vapaille vaaleilla valittava eduskunta. Eivätkä meidän porvarilliset puolueemme salli fascismin ja natsismin mukaista tuotantovälineiden sosialisointitakaan, joten fascismsyytökset tässä kohdin suuntautuvat pikemminkin syyttelijöihin itseensä.²

Vaikka puolueen vaalijuhlat lähes poikkeuksetta vetivät ihmisiä juhlapaikan täyteen, niin aivan erityisiä yleisömenestyksiä olivat kokoomuksen nuorten ja naisten pitämät vaalitalaisuudet. Ne välitettiin -kuten muutkin Tampereella järjestetyt kokoomuksen vaalijuhlat- kovaäänisillä kuuluvaksi myös juhlapaikkojen ulkopuolella, jolloin myös

---

¹ Aamulehti 26.2.1945 "Vaalit osoittavat suunnan sisäpoliittisten ja taloudellisten olojemme kehitykselle".

² Aamulehti 16.3.1945 "Tekisimme suuren erehdyksen, jos antaisimme pelotteluiden vaikuttaa itseemme".

niillä, jotka eivät mahtuneet sisään olisi mahdollisuus seurata vaalijuhlan ohjelmaa. Tampereen Kokoomuksen Naiset järjestivät oman vaalijuhlansa 9.3.1945 ja Tampereen Kokoomuksen Nuoret oman nuorisojuhlansa 21.2.1945 kumpikin kaupungintalolla, joka oli erityisesti kokoomuksen suosiossa vaalijuhlapaikkana. Nuorten juhlassa puhujana toimi piirisihteeri Santamäki, joka puheessaan lanseerasi yhden vaalien tunnetuimmista vaalisloganeista:

*Nyt kun äänioikeusikäraja on alennettu 21-vuoteen, voidaan todella puhua nuorison politisoitumisesta. Äänioikeusikärajan alentaminen on ollut oikeutettu, jotta nuoriso edelleenkin voisi pysyä maan kohtaloita määrättäessä kärkipaikoilla. A.I.Arwidsson esitti Porvoon valtiopäivien aikaan kuuluisan lauseen, joka voidaan esittää nykyaikaiseksi muutettuna: **Fascisteja emme ole, kommunisteiksi emme halua tulla, olkaamme siis vapaita suomalaisia!**¹*

Vasemmisto järjesti Tampereella huomattavasti enemmän vaalijuhlia kuin oikeisto. Sosiaalidemokraateilla oli vaalijuhlia peräti 14 kappaletta, jossa karkeasti arvioiden arveltiin käyneen yhteensä noin 6300 ihmistä. Sosiaalidemokraattien hallussa tukevasti olevalla Tampereen työväenyhdistyksellä oli hallussaan työväentalon avaimet, joten SDP:llä oli aina halutessaan suuri juhlatila käytössään. Tämä aiheuttikin ongelmia SDP:n ja kommunistien välille, koska sosiaalidemokraatit eivät suostuneet vuokraamaan työväentaloa kommunisteille juhlatilaksi. Ongelma kärjistyi entisestään, kun kävi selville, että kommunistien oli lähes mahdotonta saada minkäänlaisia juhlapaikoja tilaisuuksiaan varten. Tilanne johti SKP:n Tampereen osaston vetoamukseen alkuvuodesta 1945 maan hallitukselle, että kouluja ja muita julkisia tiloja voisi vapaasti alkaa käyttää vaalitalaisuuksien pitämiseen. Tämän toimenpiteen lisäksi kommunistit alkoivat käyttää SNS:n tilaisuuksia hyväkseen ja harjoittaa vaalipropagandaa näitten tilaisuuksien, johon löytyi tiloja helposti, yhteydessä.²

---

¹ Aamulehti 22.2.1945 "Kansamme käsitys oikeasta ja väärästä ei ole muuttunut" ja Aamulehti 10.3.1945 "Kansakunnalle elintärkeät kysymykset ovat yhtä tärkeitä miehille ja naisille" sekä Pohjois-Hämeen Kansallistiiton toimintakertomus vuodelta 1945.

² Rasila 1992, s. 14 sekä Valpo II (AMP), kotelo 4, Kokoomuksen Nuorten Liitto.

Aamulehti kommentoi SKDL:n vaalitoimintaa viikkoa ennen vaaleja seuraavasti:

SKDL:n toimesta on ryhdytty toimeenpanemaan agitaatiotilaisuuksia Tampereen toreillakin, vaikka hallituksen tunnetun kehoituksen uskoisi aukaisseen vasemmistolle ovet riittävän moneen kokous- ja muuhun huoneistoon. Torikokouksen avulla voidaan saada kosketusta sellaiseenkin yleisöön, joka joutuu torilla liikkumaan ilman aikomustakaan osallistua SKDL:n kokoukseen. Tietävästi tahdotaan myös saada aikaan jonkinlainen valitsijoihin tarttuva massavaikutus. Ja koska järjestyksen ylläpitäminen torikokouksessa saattaa muodostua vaikeaksi, on lähellä mahdollisuus levottomuuden syntyymiseen ja sellaisessa tapauksessa vastapuolten ja viranomaisten syyttelyyn.¹

Porvarillisten puolueiden huoli ulkoilmatilaisuuksista, joita vasemmisto järjesti vaalien alla esimerkiksi toreilla ja luistinradoilla oli varsin aiheellinen, sillä porvareilla ei ollut perinteitä tällaisten tilaisuuksien järjestämisestä. Lisäksi tilaisuudet tuntuivat olevan vielä tehokkaampi propagandakeino, kuin varsinaiset vaalijuhlat, sillä niillä tavoitettiin enemmän ihmisiä. Lisäksi tavoitettiin paljon sellaisia epävarmoja äänestäjiä, jotka eivät leimautumisen pelossa uskaltaneet mennä puolueiden varsinaisiin vaalijuhliin mukaan.

Maalisvaalien alla käytiin eräästä valtakunnan merkittävimmästä propagandavälitteestä eli radiosta mielenkiintoinen ja vaalien tulokseen oleellisesti vaikuttanut kamppailu. Yleisradion pääjohtajan J.V. Vakion erotessa virastaan tammikuussa 1945 oikeistolainen lehdistö mm. Uusi Suomi epäili yleisradion tämän eron myötä täysin politisoituvan ja muuttavan linjaansa. Nämä epäilyt osuivatkin täysin kohdalleen, sillä J.V. Vakion seuraaja Hella Wuolijoki, joka aloitti toimessaan virallisesti huhtikuussa

---

¹ Aamulehti 10.3.1945 “ Torikokouksiin suhtauduttava varoen”.

ja siihen saakka väliaikaisena pääjohtajana toimi Ilmari Heikinheimo, oli tunnettu SKDL:n edustaja ja hänen toimintansa myötä yleisradion ohjelmiston linjaus muuttui enemmän kommunistien tahdon mukaiseksi.¹

Selkeimmin linjamuutos tuli näkyviin maaliskaaleja edeltäneessä eri puolueiden vaaliohjelmien lukumäärässä. Kun Kansallinen Kokoomus, Edistyspuolue, Maalaisliitto, Ruotsalainen kansanpuolue ja Ruotsalainen vasemmisto saivat kukin yhden esityksen, niin SDP:lle oli varattu kaksi esityskertaa ja SKDL:lle peräti kuusi! Tätä epätasapuolista jakoa perusteltiin lähinnä sillä, että SKDL uutena puolueena tarvitsi ns. vanhojen puolueiden kanssa samalla lähtöviivalle päästäkseen enemmän julkisuutta. Lisäksi epäselvyyttä herätti se, käsiteltäisiinkö SKDL:ää yhtenä vai useampana puolueena, sillä olihan se periaatteessa eri ryhmien välien yhteistyöliittoutuma.²

Puolueiden vaaliohjelmat esitettiin radiossa 15 minuutin pituisina ohjelmina ja puolueiden välinen esittämisjärjestys arvottiin. Tämän mukaisesti kokoomuksen ohjelma lähetettiin 14.3.1945. Kokoomuksen ohjelma koostui kolmen puhujan esityksistä, jotka käsittelivät puolueelle keskeisiä teemoja. Ohjelman aloitti maanviljelysneuvos K.F. Lehtosen puheenvuoro, jossa hän käsitteli oikeusjärjestykseen ja itsenäisyyden säilyttämiseen liittyviä seikkoja sekä maataloutta ja vaikeaa asutuskysymystä. Toisena oli vuorossa rehtori Jussi Saukkonen, joka keskittyi erityisesti nuorisokysymykseen ja sosiaalisten kysymysten ratkaisemiseen. Viimeisenä ohjelman puheenvuorona oli kunnallisneuvoksetar Elli Hiidenheimon naisten asemaa ja tehtäviä käsitellyt puheenvuoro. Kaiken kaikkiaan kokoomuksen radioesityksen puheenvuorot vastasivat hyvin niitä keskeisiä painotuksia, jotka tulivat esiin puolueen muustakin propagandasta eli vaalien vapauden ja demokraattisuuden, nuorison, sosiaalisten arvojen sekä naisten aseman painottamista.³

---

¹ Vihavainen, Timo, Sodan ja vaaran vuodet, teoksessa Yleisradion historia 1 1926-49, Helsinki 1996, s. 256-259.

² Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 446 sekä Aamulehti 3.3.1945 "Puolueitten vaaliohjelmien esittäminen radiossa". Katso myös Koskinen, Pirjo, Poliittinen muutos ja tiedonvälitys. Yleisradio Hella Wuolijoen kaudella 1945-49, Pro gradu, Tampere 1974.

³ Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945 "Kansallisen Kokoomuspuolueen ohjelman esittely Yleisradiossa 14.3.1945".

6.3 Vaalit Tampereella

Äänestyspäivien 17.-18.3.1945 lähestyessä myös vaali-innostus Tampereella lähestyi huippuaan kokoajan kiihtyvällä vauhdilla. Äänestyspäiviä edeltäneet päivät muodostuivat vaalikamppailussa kaikkein ratkaisevimiksi ja myös puolueiden taholla tämä seikka tiedostettiin hyvin. Vaalikamppailu saikin aivan vaalien aattona lehdistössä paljon palstatilaa ja puolueiden vaalivalmisteluita seurattiin innolla. Kokoomuksen puoluesihteerin Aarne Honka totesi vähän ennen vaaleja antamassaan haastattelussa kokoomuksen erityisesti nuorisolle suunnatun vaalikampanjan onnistuneen hyvin ja noudatelleen varsin hillittyä linjaa. Hän luonnehti vasemmistonkin käyneen olosuhteet huomioon ottaen siistiä vaalitaistelua:

(...)Ankarin kynäsota on näyttänyt olevan vasemmalla siivellä ja sieltä päin on myös singottu tänne oikealle eräitä vaalivasamia, jotka kuitenkin ovat olleet tylppäkärkisiä, puhumattakaan siitä, että niissä olisi ollut sellaiseen myrkkyyneen kuin henkilökohtaiseen parjaukseen siveltyjä nuolia, mikä usein varhaisimpina aikoina oli niin tavallista vaalikamppailun tuoksinassa.¹

Hongan lausunnossa on selkeästi vasemmiston propagandan osuvuutta vähättelevä sävy, sillä tosiasiasa monet sodanajan johtajat saivat vaalitaistelun aikana Hongan mainitsemia "myrkyllisiä vasamia" itseensä jatkuvalla syötöllä. Vaalien lähestyessä alkoi vaalivilaisuuksien yhteydessä pidetyissä puheissa näkyä yhä kärjekkäämpiä hyökkäyksiä vastapuolen leiriä kohden, josta hyvänä esimerkkinä 12.3.1945 pidetyssä sosiaalidemokraattien vaalijuhlissa pidetty Janne Hakulisen puhe, jonka sanoma oli: "Porvariston työläisille lupaama vapaus merkitsee vapautta kuolla nälkään."²

Kun vaalitaistelu näin vaalien aattopäivinä kävi kuumimmillaan, niin oli lähes mahdotonta ennustaa kommunistien saaman kannatuksen suuruutta, mikä tosiasiasa oli vaalien jännittävin ja eniten arvailuja herättänyt kysymys. Tässä epävarmassa tilantees-

¹ Aamulehti 13.3.1945 "Kansalaisten vaaliharrastus on todella saatu vireille".

² Aamulehti 14.3.1945 nimimerkki Salamaari "Paukkupäitä sanoja".

sa maan hallitus otti vaalien ratkaisut omiin käsiinsä ja demokratian sekä vaalivapauden rajamailla liikkuen päätti “neuvoa” kansalaisia edessä olleessa vaikeassa äänestyksessä. Käytännössä tämä tapahtui pääministeri Paasikiven suulla, joka piti 15.3.1945 radiossa kuuluisan puheensa. Puhe oli ajatuksellisesti jatkoa ministeri Eero A. Wuoren maaliskuun alussa pitämälle puheelle, missä Wuori korosti, ettei eteen tulevien tehtävien ratkominen riippunut vain suomalaisten arvostuksista vaan myös siitä, miten toinen puoli -Neuvostoliitto- asioita katseli.¹ Paasikivi muotoili asian puheessaan näin:

Nyt suoritettavissa vaaleissa olisi eduskuntaan saatava, viime vuosien erheellisessä politiikassa kulutettujen tilalle uusia voimia, joilla ei ole menneisyyden painolastia hartioillaan, vaan jotka avokatseisesti ja ennakkoluulottomasti voivat käydä käsiksi uusiin tehtäviin. Eduskunnan pitäisi saada, niinkuin on sanottu: uudet kasvot. Lukuisien edustajaehdokkaiden joukossa on eri vaalilistoilla riittävästi ehdokkaita, joiden joukosta valitsijat voivat valita. Kysymys ja tarkoitus ei ole saada aikaan sisäisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen mullistamista. Siitä ei ole kysymys, vaan siitä, että eduskunnan kokoonpanosta tulee sellainen, että -lyhyesti sanottuna- sen myötävaikutuksella voidaan noudattaa politiikkaa, joka Neuvostoliiton ja muiden yhdistyneiden kansakuntien taholla herättää luottamusta, samalla kun sen perustuksena ja lähtökohtana on Suomen valtiollinen itsenäisyys ja kansallinen itsemääräämisoikeus.²

Paasikiven puheen vaikutukset juuri vaalikamppailun ollessa kiivaimmillaan olivat oikeiston kannalta katastrofaaliset. Vaalien alla oli vielä paljon sellaisia äänestäjiä jotka eivät olleet päättäneet kantaansa, joten Paasikiven “äänestysohje” tuli monelle varmasti tarpeeseen ja lisäsi SKDL:n äänisaalista tuntuvasti. Vaalien tulos ilman Wuoren ja erityisesti Paasikiven puheita olisi varmasti ollut kommunisteille paljon toteutunutta

---

¹ Salminen 1979, s. 102-103. Katso tarkemmin Nevakivi, Jukka, Linnasta linnaan. Eero A. Wuoren (1900-1966) poliittinen elämäkerta, Keuruu 1992, s. 248-249.

² Paasikiven linja I Juho Kusti Paasikiven puheita 1944-56, s. 13-16.

heikompi. Tosin hallituksen puolustukseksi on todettava, ettei se kommunistien voimakkaasta painostuksesta huolimatta suostunut muihin oikeiston vaalitoimintaa rajoittaneisiin toimiin. Tästä esimerkkinä kommunistien vaatimus aivan vaalien alla penkoa Puntilan vaalipalvelun paperit ja selvittää vaalipalvelun rahoituksen lähteet ja sen, ettei toiminta ollut fascistista luonteeltaan. Tämän tutkinnan hallitus kuitenkin vaalirauhan säilyttämiseksi siirsi vaalien jälkeen tehtäväksi.¹

Itse äänestäminen sujui ilman välikohtauksia, vaikka niitä valtiiovallan taholta oli pelättykin. Tunnelmaa äänestyspäivien katukuvaan loivat vasemmiston ja kokoomuksen vaaliautot, jotka megafonipuhujineen nostattivat vaalitunnelmaa. Ensimmäisenä äänestyspäivänä 17.3.1945 olivat jonot todella pitkiä äänestyspaikoille, sillä päivän aikana elikä kello 9-20 välillä äänesti 50-60% kaikista äänioikeutetuista. Tämä oli todella suuri äänestysvilkkaus edellisiin vaaleihin verrattuna, sillä vuoden 1939 vaaleissa ensimmäisenä päivänä äänesti vain 34,5% äänioikeutetuista.² Vaaliryynnäköä kuvaa hyvin seuraavan päivän Aamulehti:

Sellaisissa äänestysalueissa, joitten asukasenemmistö oli työväkeä, olivat illan viimeiset tunnit vilkkaampia kun taas toisissa olivat iltatunnit hiljaisempia. Vaaleihin olivat nyt lähteneet sananmukaisesti kaikki, jotka kynnelle kykenivät. Vanhuksia saapui paljon lukuisammin kuin ennen. Monia tuotiin vaalipaikoille kelkoilla, ajureilla taikka autoilla, kannettiinpa joku sairaalapaareillakin vaaliurnan äärelle.³

Toisena vaalipäivänä äänestysinnostus jatkui lähes ensimmäisen kaltaisena ja mm. äänestyspaikoille varatut "Olen äänestänyt"-lipukkeet loppuivat jo päivällä useilla äänestysalueilta.⁴

---

¹ Juho Kusti Paasikiven päiväkirjat I 1944-56, s. 122.

² Aamulehti 18.3.1945 "Äänestys eilen ennätysmäisen vilkasta".

³ Aamulehti 18.3.1945 "Vaaliryynnäkö Tampereella eilen".

⁴ Aamulehti 19.3.1945 "Tampereen vaalipaikoilla jonotettiin vielä eilen aamupäivälläkin".

Vaalien tulos oli selkeä torjuntavoitto porvaristolle, vaikka kommunistit saivatkin uudeksi puolueeksi erittäin suuren äänimäärän. SKDL:n saama äänimäärä teki siitä eduskunnan toiseksi suurimman puolueen yhdessä Maalaisliiton kanssa, vain sosiaalidemokraatit jäivät niukasti edelle. SDP:n sai 50 paikkaa ja SKDL 49, joten eduskunta jäi niukimmalla mahdollisella erolla porvarienemmistöiseksi paikoin 101-99.¹

Kokoomus sai vaaleissa 28 kansanedustajaa, mikä oli kolmen edustajan lisäys verrattuna vuoden 1939 vaaleihin. Se olikin paikkaluvullisesti vaalien suurin voittajans. vanhoista puolueista, sillä SKDL ei ollut vuonna 1939 vaaleissa mukana. Verrattuna vuoden 1939 vaaleihin kokoomus voitti kolme paikkaa, kuten myös Kansallinen Edistyspuolue, kun kaikki muut vuonna 1939 vaaleissa mukana olleet puolueet hävisivät paikkoja: SDP hävisi 35 paikkaa, Maalaisliitto 7 ja Ruotsalainen kansanpuolue 4. Edistyspuolueen ja kokoomuksen paikkalukujen lisäykseen on eräänä merkittävänä tekijänä vaikuttanut IKL:n lakkauttaminen, jonka myötä IKL:n vuoden 1939 vaaleissa kahdeksaan kansanedustajaan oikeuttanut äänimäärä realisoitui vuoden 1945 vaaleissa pitkälti muiden porvarillisten puolueiden hyväksi. Tämä ajattelumalli oli selvästi nähtävillä vasemmiston vaalitulosta selittämään pyrkineissä kirjoituksissa, kun taas kokoomuksen keskustuomiston näkemys IKL:n äänien jakautumisesta oli hivenen erilainen:

Kokoomuksen äänimäärän kehityksestä eri vaalipiireissä saa varsin myönteisen kuvan. Tosin vastustajiemme taholla on hyvin halukkaasti tartuttu sellaiseen selitykseen, että kokoomus on saanut äänensä IKL:ltä ja että sen huomioonottaen sen äänimäärä olisikin todellisuudessa laskenut. Selitys ei kuitenkaan ole pätevä. On ilmeistä, että osa entisistä IKL:n kannattajista on äänestänyt kokoomuksen ehdokkaita, mutta missä määrin on mahdotonta sanoa. Todennäköistä on, että nämä äänet ovat jakautuneet eri puolueiden kesken, joista ainakin maalaisliitto on saanut runsaan osan.²

¹ Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1945, Helsinki 1946.

² Vuoden 1945 edustajanvaalit: tulosten tarkastelua ja vertailua, Helsinki 1945, s. 5-6.

Äänestäjien siirtymisen arviointia IKL:stä kokoomukseen vaikeuttaa kokoomuksen ja IKL:n välien epämääräisyys ja erityisesti kokoomuksen vaalikamppailun luonne: kokoomus ei missään vaiheessa vaalikampanjansa aikana pyrkinyt “kosiskelemaan” entisiä IKL:n äänestäjiä, vaan päin vastoin pyrki ajamaan sosiaalisia arvoja korostavaa oikeistolaista politiikkaa.

Kokoomuksen maaleisvaaleissa valituksi tullut uusi eduskuntaryhmä oli selkeästi nuorempi keski-ikänsä kuin vuoden 1939 eduskuntaryhmä, jonka keski-ikä oli 53 vuotta. Suhteellisesti laskettuna kokoomuksen ryhmässä oli selvästi enemmän nuoria (30-40-vuotiaita), kuin muissa puolueissa. Kun muiden puolueiden nuorten osuus vaihteli 10-20 % välillä, niin kokoomuksen ryhmässä se oli 32 %, mikä oli edustajiksi muutettuna yhdeksän kansanedustajaa.¹ Näissä luvuissa on selvästi nähtävillä kokoomuksen vaalikampanjan nuorisoon kohdistunut panostus, jonka onnistuminen näkyi puolueen eduskuntaryhmän nuorentumisena. Nuorentuminen olisi voinut olla vielä voimakkaampanakin, jos ääniä oltaisiin selkeästi pyritty keskittämään joillekin nuorten rintamamiesten listoille, eikä yritetty haalia liikaa asevelilistoja kokoon. Näin kävi mm. Helsingissä, missä listojen hajanaisuus aiheutti nuorien jäämisen valitsematta. Toisen kokoomuksen vaalikampanjan keskeisen ryhmän eli naisten edustus jäi puolueen uudessa eduskuntaryhmässä edelleen varsin pieneksi. Naisia tuli valituksi ainoastaan kaksi, mikä on selkeästi vähemmän kuin vasemmistopuolueilla, joista SDP:n eduskuntaryhmään tuli seitsemän ja SKDL:n kuusi naista. Tämä kertoo paitsi kokoomuksen ehdokasasettelun epäonnistumisesta naisten kohdalla, niin myös vasemmistopuolueiden kampanjoiden paremmasta vetoamisesta naisiin.²

Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä muodostettu porvarillisten puolueiden vaaliliitto osoittautui toimivaksi, sillä Hämeen-Pohjoinen oli ainoa vaalipiiri koko maassa, missä porvarilliset puolueet valtasivat yhden lisäpaikan vasemmistolta. Vaalipiirissä keräsi eniten ääniä SDP, jonka 38019 ääntä riitti neljään kansanedustajaan. Sosiaalidemo-

---

¹ Suomen kansanedustuslaitoksen historia XII, Helsinki 1982, s. 380-383 sekä Hakala, Jaakko, Kansallisen Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmä 1945 alkaneella kaudella, Turku 1947.

² sama.

kraattien äänimäärä putosi vuoden 1939 vaaleista romahdusmaisesti yli 11.000, sillä SDP sai vuonna 1939 49684 ääntä. Puolue joka sai varmasti suurimman osan tästä sosiaalidemokraattien menetyksestä oli SKDL, joka sai 35475 ääntä ja kolme kansanedustajaa. Kokoomuksen, edistyksen ja maalaisliiton yhteinen vaaliliitto sai yhteensä 36899 ääntä ja neljä kansanedustajaa. Vaaliliiton sisällä eniten ääniä keräsi kokoomus 22195 ja sai kaksi kansanedustajaa, kun maalaisliiton 8742 ja edistyksen 5962 riittivät yhteen edustajanpaikkaan. Vaaliliiton tuoma hyöty oli juuri se, mitä ennen vaaleja oli tiin porvarien taholla laskeskeltukin eli vaaliliitosta hyötyivät lähinnä edistyspuolue ja maalaisliitto. Kokoomus olisi saanut kaksi paikkaansa ilman vaaliliittoakin, mutta sekä edistys että maalaisliitto olisivat menettäneet omansa. Jos maalaisliitto ja edistyspuolue olisivat olleet vaaliliitossa, kuten vuoden 1939 vaaleissa, olisi vain maalaisliitto saanut ehdokkaansa läpi.¹

Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä saadaan varsin yllättävä vaalien voittaja, kun vaalitulos lasketaan ns. efektiivisen kasvun² mukaan. Vaalien suurimmaksi voittajaksi paljastuu maalaisliitto, jonka efektiivinen kasvu on 15,8 %. Tämä kasvu on pitkälti selitettävissä maaseudun parantuneiden vaalikuljetusten ja äänestysinnon nousun - Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä korkein äänestysprosentti koko maassa 82,1 %, kun koko maan keskiarvo oli 74,9 %- myötä, sillä maalaisliiton kannatus oli esimerkiksi Tampereella vielä hyvin vähäistä. Efektiivisen kasvun mittarilla mitattuna oli kokoomuksen voitto 9,1 %, mikä oli Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä toiseksi suurin. Tätä kasvua on mahdotonta selittää IKL:n kannattajien siirtymisellä kokoomuksen leiriin, sillä IKL:llä ei vielä toimiessaankaan vuoden 1939 vaaleissa ollut yhtään kansanedustajaa tästä vaalipiiristä. Paremminkin kokoomuksen voitto on selitettävissä SDP:n murskaavalla tappiolla, sillä sosiaalidemokraattien efektiivisen kasvun lukema näyttää -44,4 %:a. SKDL:n efektiivisen kasvun lukua on mahdotonta laskea, koska se

---

¹ Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomus vuodelta 1945 ja Vuoden 1945 edustajanvaalit: tulosten tarkastelua ja vertailua, s. 10.

² Efektiivinen kasvu tarkoittaa äänimäärän kasvun vertaamista siihen luonnolliseen lisäkasvuun, mikä aiheutuu äänestäjien lukumäärän lisääntymisestä.

ei ollut mukana vuoden 1939 vaaleissa. Jonkin verran suuntaa antava on kuitenkin vasemmiston yhteinen lukema, missä SDP:n ja SKDL:n efektiivistä kasvua on verrattu SDP:n vuoden 1939 kannatukseen. Näin laskettuna vasemmiston äänimäärän kasvuksi saadaan 7,4 %, joten oikeiston lievän voiton lisäksi vaalien yllätyksiä olivat SDP:n tappion suuruus ja SKDL:n rynnistyksen voimakkuus.¹ Näitä tunnelmia kuvaa erinomaisesti Aamulehden kirjoitus vaalien tuloksesta:

Tässä vaalipiirissä aikaansaatu porvarillinen vaaliliitto on nyt näyttänyt vaikutuksensa varmistamalla edustajanpaikat myöskin niille puolueille, joiden kohdalta ne olisivat ilman vaaliliittoa olleet vähintään epätietoiset. Edistyspuolue ei olisi täällä saanut edustajaansa muutoin läpi, vaan sen pääehdokkaaksi numeroiden mukaan ollut vasta 16:sta (nyt kahdeksas). Se että SKDL kykeni saamaan Hämeen-Pohjoisesta vaalipiiristä 35000 ääntä ja kolme paikkaa oli kaikille yllätys, kun tätä piiriä oli totuttu pitämään ns. oikeisto-sosialistien vahvimpana linnoituksena. Tapaus oli selvä osoitus sosiaalidemokraattien vyörymäisestä vaalitappiosta.²

Varsin kuvaava on myöskin Toveriseuran isän ja paikallisten sosiaalidemokraattien nokkamiehen Lindforsin kuvaus vaalituloksesta:

(...)Semmoisena aikana en kuitenkaan osannut levätä, vaan käytin aikani asioitten hoitoon. Mm.jouduin hoitamaan vaalitaistelua, joka ei tuloksiltaan ollut hyvä, mutta jonka ensimmäisen kerran Tampereen historian aikana hoidimme meikäläiseltä taholta sataprosenttisesti. Tämä osoittikin, että tuuli oli niin voimakas, ettei tulokselle mahdettu mitään.³

Sosiaalidemokraatit joutuivat vaalitaistelussa jakamaan voimiaan kahteen eri suuntaan: työpaikoilla taisteluun kommunisteja vastaan työväestön äänistä ja kaupungilla taisteluun porvareita vastaan nuorten kannatuksesta. Vaalituloksien perusteella

---

¹ Vuoden 1945 edustajanvaalit: tulosten tarkastelua ja vertailua, s. 2-6.

² Aamulehti 24.3.1945 " Vaalien tulokset. Loppukatsaus".

³ Seppälä 1983, s. 56.

sosiaalidemokraatit hävisivät molemmilla rintamilla. Vaalit voittaneen SKDL:n ytimen eli SKP:n johtajatkaan eivät olleet tyytyväisiä tulokseen, sillä kommunistit olivat ennen vaaleja laskeskelleet vielä suurempaa voittoa puolueelleen. Pääsihteeri Ville Pessin mukaan SKDL:ää kohtaan oli harjoitettu vaaliterroria mm. vaalilautakuntien jäsenten valinnan yhteydessä, kun kaikkiin vaalilautakuntiin ei ollut mahtunut SKDL:n edustajia. Tämä oli Pessin mukaan vaikuttanut äänten laskemiseen. Hän katsoi vaalien jälkeen pitämässään tilannekatsauksessa puolueelleen, etteivät vaalit olleet toimineet poliittisen tilanteen puntarina.¹

Tarkasteltaessa Tamperetta omana kokonaisuutenaan, huomataan, että sen tulokset noudattelevat varsin hyvin Hämeen-Pohjoisen vaalipiirin tuloksia. Sosiaalidemokraatit saivat Tampereella eniten ääniä yhteensä 15324. Toisena oli SKDL 14770 äänellä ja kolmantena porvareiden vaaliliitto 13243 äänellä. Porvarillisen vaaliliiton sisäisten äänimäärien erot Tampereella ovat todella suuret: kun kokoomus keräsi 10002 ääntä, niin edistyspuolue sai 2960 ja maalaisliitto vain 281 ääntä.² Tämä osoittaa selkeästi kokoomuksen yhdeksi kaupungin kolmesta suuresta puolueesta, sillä olosuhteiden vaikeudesta huolimatta kokoomus onnistui säilyttämään perinteiset asemansa. Tästä kertoo myös Tampereen 29 äänestysalueen tarkastelu, sillä kokoomuksella oli "hallussa" äänestysalueista 5, SDP:llä 13 ja SKDL:llä 11. Kokoomuksen kannatus rajautui selkeästi aivan kaupungin keskustaan: voimakkainta tukialuetta oli Tammerkosken kaupunginpuoleinen alue, missä Keskustorin ja Laukontorin ympäristö sekä Hallituskadun varret olivat selvästi kokoomuslaista aluetta. SDP:n tukialuetta olivat lähellä kaupungin keskustaa olevat alueet sekä jotkut teollisuusalueet, mutta kaikilla alueilla missä SDP oli vahvin puolue, niin SKDL:n keräämä äänimäärä lähenteli sitä. Näin ollen ei ole aivan selkeästi osoitettavissa SDP:n voimakkainta tukialuetta, koska äänimäärien erot suhteessa SKDL:ään ovat niin pienet. Tässä on selkeä ero verrattuna kokoomuksen ja SKDL:n ydinalueisiin, sillä nämä puolueet olivat omilla vahvoilla alueillaan selkeästi alueen ykköspuolueita (äänimäärissä tämä merkitsi useita satoja, mikä

---

¹ Haataja, Lauri, *Demokratian opissa. SKP, vaaran vuodet ja Neuvostoliitto*, Helsinki 1988, s. 99.

² Eduskuntavaalien tulokset Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä, Tampere 1945.

on paljon, kun äänestysalueiden koot vaihtelivat 1000-3000 äänestäjän välillä). SKDL sai äänensä lähinnä teollisuusalueiden ympäristöstä sekä joiltakin esikaupunkialueilta, kuten Petsamosta ja Pispalasta.¹

Kokoomuksen ehdokkaiden henkilökohtaisia äänimääriä Tampereella tutkiskellessa huomaa, että mikäli Tampereen äänet olisivat pelkästään ratkaisseet, niin nuoret rintamamiehet Hakala ja Kivelä olisivat kummatkin valittu eduskuntaan. Hakalan äänimäärä 4142 on selkeästi vaaliliiton korkein ja hänellä asevelimiehet olivat keskittäneet ääniä. Hakala pääsikin kansanedustajaksi Hämeen-Pohjoisesta vaalipiiristä kerättyään yhteensä 6582 ääntä, joten Hakalan kohdalla voidaan sanoa Tampereen äänien ratkaiseen hänen valintansa. Toisen vaalipiiristä valituksi tulleen ,Matti Heikkilän, äänet tulivat puolestaan lähes yksinomaan Tamperetta ympäröivältä maaseudulta. Heikkilä keräsi Tampereelta vain 355 ääntä, kun hänen kansanedustajan paikkaan edellyttänyt äänimääränsä Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä oli 4076. Tampereella jäi nuorille asevelimiehille vaalien tuloksen jälkeen paljon jossiteltavaa, sillä paremmalla äänten keskittämisellä olisi Hämeen-Pohjoisesta vaalipiiristä mennyt läpi kummatkin kokoomuksen nuoret ehdokkaat. Kivelän erotti läpimenneestä Heikkilästä ainoastaan 400 ääntä ja tämä olisi ollut pelkästään Tampereella helposti saavutettu, mikäli ääniä oltaisiin paremmin keskitetty kummallekin nuorelle ehdokkaalle. Nyt toteutuneessa vaalissa Hakala sai ”aivan liikaa” ääniä, sillä hänen kansanedustajan paikkansa olisi varmistunut yli 2000 ääntä vähemmälläkin saaliilla. Näistä 2000 äänestä olisi varmasti paremmin asiasta asevelimiesten kesken sopimalla riittänyt Kivelällekin läpimeneen tarvittavat äänet. Tilanne oli kuitenkin sodan jäljiltä vielä sen verran jännittynyt, että poikkeuksellisissa oloissa pidetyissä vaaleissa asevelimiehet katsoivat yhden oman ehdokkaan eli Hakalan läpipääsyn varmistamista äänten jakamista tärkeämpänä. Lisäksi yhdeksän uuden ikäluokan mukanaolo vaikeutti vaalimatemaattista laskemista, sillä liikkuvia äänestäjiä oli mukana tavallista huomattavasti enemmän.²

---

¹ Tampereen kaupungin Maistraatti, kansio Hb:2, ”Äänestysaluejakoja” ja ”Tampereen kaupungin asemakartta vuodelta 1937”. Katso myös Aamulehti 23.3.1945 ”Eduskuntavaalien tarkastetut tulokset”.

² Eduskuntavaalien tulokset Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä, Tampere 1945 sekä Seppälä 1983, s. 57.

Kokoomus sai Hämeen-Pohjoisesta vaalipiiristä kolmannenkin kansanedustajan syksyllä 1945, kun Maalaisliiton kansanedustaja professori K.T.Jutila nimitettiin lähtemään Washingtoniin. Jutilan nimityksen myötä nousi eduskuntaan porvarillisen vaaliunion ensimmäinen varamies, joka oli juuri kokoomuksen Kivelä. Majuri Kivelän pääseminen kansanedustajaksi ei kuitenkaan ollut mikään yksinkertainen toimenpide, sillä Kivelä oli ns. asekatkentuksen yhtenä epäiltynä pidetty 6.7.1945 ja toimitettu Helsingin keskusvankilaan. Hänet oli vielä toimitettu kuulusteluiden jälkeen 5.9.1945 erityiseen turvasäilöön, joten Kivelän pääseminen vankilasta suorittamaan kansanedustajan tehtävänsä vaikutti epätodennäköiseltä. Tähän oli pitkälti syynä kommunistien hallinnoiman Valtiollisen poliisin haluttomuus päästää Kivelää eduskuntaan, sillä olihan hän oikeistolaisen asevelisiiven edustaja.¹ Kivelällä itsellään on paljon kertova muistikuva tapahtumien kulusta:

Ja kun minä olin Sörkän linnassa pimennyksessä. Siinä oli monta vaihetta, siinä kuulusteluvaiheessa ja muuta. Ja kun ne eivät saaneet meistä mitään irti, niin ne pistivät meidät yksityiselleihin Sörnäisten keskusvankilaan. Ja niin me oltiin viisi viikkoa pimennyksessä yksityiselleissä, etten minäkään kynnyksen yli astunut viiteen viikkoon.

Se oli alikersantti Saustala, joka sai tehtäväkseen viedä vangin vankien kokoomispaikalle. Minä sitten sanoin, että kertokaa nyt, mitä suureen maailmaan kuuluu, kun viidettä viikkoa ollaan, eikä mitään tietoa ulkopuolelta ole. Hän kertoi ja minä kyselin ja sitten kun minä sanoin, että en osaa enään kysellä, että kertokaa te nyt. Niin hän sanoi, ettei hän muuta tiedä, mutta Vapaa Sana kirjoitti toissapäivänä, että Jutila menee ministeriksi Washingtoniin. Minä sanoin, että jaa, sehän olikin mielenkiintoinen uutinen, että onko teillä oikeus pitää kansanedustajaa telkien takana? Minä sanoin aamulla saman vartialle, että onko teillä oikeus pitää kansanedustajaa

---

¹ Suomen kansanedustuslaitoksen historia VIII, s. 157 ja Valpo II (HMP), B 4713, Kivelä, Eero .

telkien takana. -Mitä te puhutte ? Kaveri tykkäsi, että nyt alkaa kaveri pehmenemään ja menee ihan sekasin. Naureskeli ja löi oven kiinni. Tuli lounasaika ja minä taas, että Vapaa Sana kirjoitti silloin ja silloin että Jutila menee ministeriksi Washingtoniin ja minä olen sattumalta Jutilan varamies. - Mitä, mistä te tiedätte mitä Vapaa Sana on kirjoittanut ? Luuletteko te, että me ei täällä tiedetä. Kaveri lähti ja kun minä kolmannelta kaverilta tiukkasin samaa , se sano, että juu, kyllä me tiedetään, että te olette Jutilan varamies, mutta ette te tule pääsemään eduskuntaan, tulee teidän varamies.

Minä pyrin valtiollisen poliisin puheille. Ja seuraavana päivänä minut vietiin valtiolliseen poliisiin ja velimies tuli sinne. Hän tuli valtakirjan kanssa ja sanoi, että pistä nimesi tuohon. Minä pistin valtakirjan alle nimeni, jolla minä valtuutin vaimoni nostamaan minun valtakirjani täällä Tampereella, kansanedustajavaltakirjani. Ja ylihuomenna minut kutsutaan valtiollisen poliisin päällikön puheille, niin minun vaimoni on siellä ja tuppaa minulle kirjekuoren kouraan ja sillon kun se valtakirja on tossa minun näpissäni, niin silloin minä olen kansanedustaja. Leino ja kumppanit pyrki vaikuttamaan asiaan siten, että valtakirjaa ei luovuteta minulle eikä minun valtuuttamalleni, vaan että se on täältä vaalilautakunnasta virkateitse toimitettava sisäministeriöön.

Minut vietiin iltapäivällä tuomari Vesasen ja sen toisen tuomarin kanssa valtiollisen poliisin autolla eduskuntaan. Minulle oli kerrottu, että minut viedään eduskuntaan perustuslakivaliokuntaan kuultavaksi. Ja Vesanen sanoi, että minä pyydän esittämään uuden kansanedustajan, edustaja Kivelän. Silloin minulle vasta selkisi, että nyt minä olen kansanedustaja. Minä soitin sitten vaimon sisarelle, kun minä tiesin että vaimo on siellä hänen luonaan ja sanoin, terve vaan terve, täällä sitä ollaan eduskunnassa, niin kolaus vaan kuului kun huuri putosi Mimmin, vaimoni, kädestä ja sisar tuli ja sanoi, mitä on tapahtunut. Niin, että minä vaan soitan, että voinkos minä nyt tulla teille, että

*kun minä olen nyt täällä eduskunnassa. Ja näin minä olin eduskunnassa ja kansanedustaja.*¹

Tultuaan näin valituksi kokoomuksen kansanedustajaksi, Kivelä osallistui myös paikallisen kansallisseuran toimintaan . Hän toimi sittemmin vuodet 1951-62 Tampereen Kansallisseuran puheenjohtajana.²

7. “TUNNUSTAEN TOSIASIAIN RAUTAISEN PAKON...”

Jatkosodan päättyessä 19.9.1944 oli Suomen järjestöllinen elämä lähes täysin lamaan-tunutta. Sotaponnistelut olivat usean vuoden ajan varastaneet kansalaisten mielenkiinnon, eikä aikaa ja kiinnostusta ollut riittänyt järjestötoimintaan. Rauhan palattua myös poliittinen järjestötoiminta lähti taas käyntiin. Olosuhteet olivat tosin muuttuneet aivan ratkaisevasti siitä, kun vuonna 1939 Suomikin joutui toisen maailmansodan pyörteisiin mukaan. Väli rauhansopimuksen mukaisesti Suomesta lakkautettiin kaikki Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa “suoltaneet” järjestöt, etunenässä tietysti äärioikeistolainen IKL. Tämän lisäksi kommunistien toiminta tuli taas sallituksi, joten Suomen poliittisen elämän puntarissa kasattiin painoa selkeästi vasempaan kuppiin.

Kokoomuksen ja muun oikeiston toimintaolosuhteet olivat siis selkeästi hankaloituneet, eikä uusien isäntien eli Liittoutuneiden valvontakomission läsnäolo ainakaan oikeiston työtä helpottanut. Järjestötoiminnan käynnistyminen olisikin varmasti sujunut varsin verkkaisesti ellei Suomen sekä ulko- että sisäpoliittinen asema olisi vaatinut pikaisten eduskuntavaalien järjestämistä. Vaalit olivatkin järjestöelämän vireytymisen kannalta ensiarvoisen tärkeä asia, sillä vaaleissa määriteltäisiin “vanhojen puolueiden” eli kokoomuksen, SDP:n ja maalaisliiton suhde “uuteen yrittäjään” eli kommu-

---

¹ Eero Kivelän haastattelu 27.11.1982 ja Aamulehti 7.10.1945 “ Sosiaalinen mieli ja politiikka” sekä Aamulehti 9.10.1945 “Eero Kivelä saa edustajanvaltakirjan”.

² Pitkänen 1989, s. 48.

nisteihin, jotka lähtivät vaaleihin SKDL nimikkeen alla. Koska edellisistä vaaleista oli kulunut jo kuusi vuotta ja äänioikeusikärajaa oli laskettu 24 vuodesta 21 vuoteen, niin epävarmuustekijöitä vaaleihin sisältyi enemmän kuin tarpeeksi.

Tampereella paikallinen kokoomus eli Tampereen Kansallisseura lähti sodan jälkeiseen toimintaan varsin heikoista lähtökohdista: kansallisseuran toiminta oli sota-aikana rajoittunut ainoastaan vuosikokousten pitämiseen piiritasolla ja kansallisseuran nuoriso-toiminta oli päässyt täysin sammumaan. Ei ollutkaan kovin tarkoituksenmukaista panna ensi sijassa kansallisseuran toiminnan elvyttämiseen, vaan tärkeimpänä oli piiri-järjestön, Pohjois-Hämeen Kansallisliiton, toiminnan organisoiminen. Kansallisliiton saatua toimintansa käyntiin oli mahdollisuus elvyttää myös piirin sisällä olevien moninaisten kansallisseurojen toimintaa. Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toiminta lähtikin verrattain rivakasti käyntiin, minkä mahdollisti paitsi vaalien läheisyys, niin myös onnistuneet henkilövalinnat. Näistä keskeisin oli piirisihteeri Lauri Santamäen valitseminen virkaan marraskuussa, jonka myötä myös maaliskaalien keskeinen organisoitumismuoto eli tukimiesorganisaation luominen vauhdittui ratkaisevasti.

Tukimiesorganisaatio luotiin suurelta osin varsinaisen puolueorganisaation rinnalle, joten Kansallisliitolla oli käytettävissään entistä suurempi aktiivien joukko, kun käytiin vaalikamppailuun kommunistien vaalivoiton estämiseksi. Tukimiesorganisaatio oli myös selkeästi vastaus sodanjälkeisen ajan tarpeeseen: nuorille sodassa kypsyneille aktiivisille miehille ja naisille oli löydettävä jotain yhteiskunnallista aktiviteettia, missä he pystyivät edelleenkin jatkamaan toimintaansa yhteiskunnan hyväksi. Tampereen tapauksessa tämä tarve oli erikoisen korostunut, sillä laajaa huoltotyötä hoitaneen Suomen Aseveljien Liiton suurin paikallisyhdistys sijaitti nimenomaan Tampereella. Kun aseveljiliitto LVK:n vaatimuksesta lakkautettiin 25.1.1945, niin yhtäkkiä oli noin 5700 nuorta vailla yhteiskunnallisesti hyödyllistä aktiviteettia. Puoluetoiminta ja sen tärkeä vaaliorganisaatio eli tukimiesverkosto tarjosi tähän ongelmaan ratkaisun ja erittäin monet aseveljiliitossa toimineet aktiivit käyttivätkin tilaisuutta hyväksi ja liittyivät joko kokoomuksen tai sosiaalidemokraattien paikallisyhdistyksiin.

Tampereella muodostui kahden asevelipuolueen, kokoomuksen ja sosiaalidemokratian, välinen yhteistyö erityisen läheiseksi. Se henkilöityi pitkälti kahteen henkilöön: kokoomuksen Lauri Santamäkeen ja SDP:n Erkki Lindforsiin. Näiden herrojen keskinäisestä ystävyydestä ja kokoomuksen ja SDP:n ajalle harvinaisen läheisestä yhteistyöstä alettiin käyttää nimitystä "Aseveliakseli", jonka vaikutukset Tampereen kunnallispolitiikkaan ovat aina 1980-luvulle olleet aivan ratkaisevia. Näin aseveliakselin ensimmäisten askelien myötä kokoomuksen organisoitumiselle ja toiminnalle oli olemassa läheinen yhteistyökumppani eli SDP, ja näillä yhteinen vihollinen eli kommunistit. Tämä asetelma, ja ennen kaikkea sen selkeys, oli omiaan ohjaamaan myös kokoomuksen paikallista toimintaa. Tampereella olikin nähtävissä asevelipuolueiden yhteistä taistelua kommunisteja vastaan mm. kommunistien yrittäessä vallata itselleen määrääviä asemia paikallisissa järjestöissä.

Valmistautuminen maalivaaleihin pakotti Tampereen ja koko maan paikalliset kokoomusyhdistykset organisoimaan toimintansa kuntoon mahdollisimman nopeasti. Vaalitoiminnan kokonaisvaltaisuus oli paikalliselle toiminnalle suuri haaste, sillä kokoomuksen keskusliiton ja sen rinnalla toimineen Puntilan vaalipalvelun vaatimukset vaalitoiminnan laadusta ja määrästä olivat korkealla. Vaalitoiminnan tueksi ja puolueen tavoitteiden selkeyttämiseksi puolue hyväksyi tammikuussa 1945 uuden ohjelman, jonka sosiaalipoliittisesta osasta piti tulla maalivaaleihin lyömäse, jolla kokoomus pystyisi taistelemaan vasemmistopuolueita ja maalaisliittoa vastaan vähintään tasapuolisesti. Uuden ohjelman sisällöstä tuli puoluetta aatteellisesti eheyttävä kokonaisuus, jonka merkitystä puolueen sodan jälkeiselle uudelleen organisoitumiselle on vaikea korostaa liikaa. Tämä siksi, että rajankäynti IKL:n kanssa sekä sodanjälkeisen ajan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden haasteet, saivat kummatkin vastauksen ohjelman uusien painotusten myötä.

Maalivaalit olivat vahva näyttö Kansallisliiton lyhyessä ajassa tapahtuneen uudelleen organisoitumisen tasosta. Kokoomus pystyi ja ennen kaikkea uskalsi myös käydä Tampereella täysipainoista vaalikamppailua kommunisteja vastaan. Mutta kuten Lindfors

asian totesi, oli tuuli vasemmalle vain yksinkertaisesti liian voimakas, jotta kokoomus olisi saavuttanut vaaleissa suurta voittoa. Torjuntavoiton se kuitenkin saavutti ja ennen kaikkea paikallisessa kunnallispolitiikassa oli aseveliakselin syntyminen mahdollistanut kokoomuksen osallistumisen keskeisesti Tampereen paikalliseen päätöksentekoon. Tämä tuli erittäin hyvin näkyviin vuoden 1945 joulukuussa pidetyissä kunnallisvaaleissa, missä kokoomus lisäsi kannatustaan verrattuna maaliskaaleihin. Tämä oli osoitus tukimiesorganisaation toimivuudesta, sillä puolueen paikallisyhdistysten ja tukimiesorganisaation yhteenhitsautumisen tulokset olivat nähtävillä jo joulukuun 1945 kunnallisvaaleissa. Ja vaikka yhdistymistä tapahtui, ei tukimiesorganisaatio sittenkään menettänyt merkitystään. Toinen kunnallisvaaleissa voimansa osoittanut, mutta jo maaliskaaleihin valmistauduttaessa tärkeksi muodostunut ryhmä, oli paikallinen nuorten yhdistys. Nuorten organisoituminen sai maaliskaalien menestyksestä lisää “vettä myllyynsä” ja nuorten panos vuoden 1945 kunnallisvaaleissa oli ratkaiseva.

ALKUPERÄISLÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki :

Vaalipalvelun vuoden 1945 arkisto.

Valpo II: AMP:

- Aseveliliitto kansio 43
- Eduskuntavaalit kansio 196
- Kokoomuksen Nuorten Liitto kansiot 2 ja 4

HMP:

- Hakala, Jaakko A4504
- Kivelä, Eero B4713

Tampereen kaupungin arkisto (TKA), Tampere:

Eduskuntavaalien tulokset Hämeen-Pohjoisessa vaalipiirissä, Tampere 1945.

Kertomus Tampereen sosiaalidemokraattisen kunnallisjärjestön toiminnasta vuosilta 1945-46.

Tampereen Aseveljet ry:n pöytäkirjat 1944-45.

Tampereen kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1944-1946.

Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1944-46.

Tampereen kaupungin maistraatin arkisto.

Uuno Sinisalonen arkisto.

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki :

Haastatteluja:

- Kivelä, Eero 27.6.1985
- Santamäki, Lauri 16.2.1989

Kansallisen Kokoomuksen julkaisuja:

- Kansallisen Kokoomuspuolueen käsikirja, Turku 1947.

- Tukimies ja tukimiestyö, Helsinki 1945.
- Tukimies ja tukimiestyö, Helsinki 1947.
- Tukimies, kaikki riippuu sinusta, Helsinki 1948.
- Tukimiespäällikön vaalitoimintaohje, Helsinki (ei painovuotta).
- Vuoden 1945 edustajanvaalit: tulosten tarkastelua ja vertailua, Helsinki 1945.
- Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirjat 14.-15.1.1945.
- Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945.
- Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1943-1945.
- Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1944-45.
- Kansallisen Kokoomuspuolueen keskusliiton kirjeet 1944-45.
- Kansallisen Kokoomuspuolueen keskustoimiston kiertokirjeet 1944-45.
- Kokoomuksen Nuorten Liiton vaalimateriaalia.
- Pohjois-Hämeen Kansallisliiton lähetetyt ja saapuneet kirjeet 1944-45.
- Pohjois-Hämeen Kansallisliiton piiritoimikunnan pöytäkirjat 1939-45.
- Pohjois-Hämeen Kansallisliiton toimintakertomukset vuosilta 1944 ja 1945.
- Signeeraamaton käsikirjoitus vuodelta 1948.

ARTIKKELIT JA KIRJALLISUUS

Beyer-Thoma 1990	Beyer-Thoma, Hermann. Vasemmisto ja vaaran vuodet. Jyväskylä.
Blinnikka 1969	Blinnikka, Aulis. Valvontakomission aika. Porvoo.
Borg 1965	Borg, Olavi. Suomen puolueideologiat. Porvoo.
Haataja 1988	Haataja, Lauri. Demokratian opissa. SKP, vaaran vuodet ja Neuvostoliitto. Helsinki.
Hakala 1947	Hakala, Jaakko. Kansallisen Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmä 1945 alkaneella kaudella. Turku.
Halme 1989	Halme, Laila. Härkäpäiset. Pohjois-Hämeen Kokoomus ry 1919-1989. Tampere.

- Halme 1991 Halme, Laila. Tampereen Suomalainen Klubi 2. Muuri-
ankkuri 1931-1991. Tampere.
- Honkala 1947 Honkala, Niilo. Kokoomuspuolueen tukimiesorgani-
saatio. Turku.
- Hyvämäki 1957 Hyvämäki, Lauri. Vaaran vuodet 1944-48. Helsinki.
- Hämäläinen 1978 Hämäläinen, Unto. Puolueyhtenäisyys ja muut perus-
tavoitteet kokoomuksessa 1945-77. Tampere.
- Innala 1975 Innala, Aune. Monitoiminen tamperelainen Selim A.
Nylund. Tampere-Seuran julkaisuja n:o 41. Tampere.
- Jokinen 1972 Jokinen, Jyrki. "Oikeiston diskriminointi" Suomen joh-
tavassa lehdistössä sodanjälkeisessä murrosvaiheessa.
Pro gradu. Turku.
- Jokisipilä 1997 Jokisipilä, Markku. Edwin Linkomiehen poliittinen toi-
minta 1943-46. Turku.
- Juho Kusti Paasikiven päiväkirjat I 1944-56. Juva 1985.
- Jussila 1990 Jussila, Osmo, Suomen tie 1944-48. Miksi siitä ei
tullut kansandemokratiaa. Juva.
- Kinnunen 1998 Kinnunen, Kaisa. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran histo-
ria 1944-74. Jyväskylä.
- Korjus 1968 Korjus, Jaakko (toim.). Kokoomus eilen ja tänään.
Helsinki.
- Korjus 1972 Korjus, Jaakko. Puolueen omatunto. Joensuu.
- Koskinen 1974 Koskinen, Pirjo. Poliittinen muutos ja tiedonvälitys.
Yleisradio Hella Wuolijoen kaudella 1945-49. Pro
gradu. Tampere.
- Kulha 1980 Kulha, Keijo, K. Aseveljien aika. Porvoo.
- Linkomies 1970 Linkomies, Edwin. Vaikea aika. Helsinki.
- Nevakivi 1992 Nevakivi, Jukka. Linnasta linnaan. Eero A. Wuoren
(1900-1966) poliittinen elämäkerta. Keuruu.
- Nevakivi 1995 Nevakivi, Jukka. Zhdanov Suomessa: Miksi meitä ei
neuvostoliittolaistettu. Helsinki.

- Paasikiven linja I. Juho Kusti Paasikiven puheita 1944-56. Porvoo 1956.
- Parkkali 1981 Parkkali, Esa. Taistelu aseveliliiton kohtalosta. Pro gradu. Tampere.
- Parkkali 1983 Parkkali, Esa. Aseveliliikkeen merkitys Kokoomuksessa ja SDP:ssä vuosina 1944-48. Pro gradu. Tampere.
- Pitkänen 1976 Pitkänen, Kaarlo. Tampereen Kokoomuksen Nuoret 1926-76. Tampere.
- Pitkänen 1989 Pitkänen, Kaarlo. Tampereen parhaaksi. Tampereen Kokoomus ry:n toimintaa vuosina 1919-89. Tampere.
- Polvinen 1981 Polvinen, Tuomo. Jaltasta Pariisiin rauhaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa 3 1945-47. Juva.
- Rantala 1980 Rantala, Onni. Suomen puolueiden muuttuminen 1945-80. Helsinki.
- Rasila 1992 Rasila, Viljo. Tampereen historia IV 1944-90. Tampere.
- Rihtniemi 1951 Rihtniemi, Juha. Kokoomuksen Nuorten Liiton 25-vuotisen toiminnan taipaleelta. Nuori Oikeisto n:o 25. Helsinki.
- Routavaara 1949 Routavaara, Akseli. Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918-48. Helsinki.
- Salminen 1979 Salminen, Esko. Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944-48. Keuruu.
- Saukkonen 1973 Saukkonen, Jussi. Vastuun sukupolvi. Vaasa.
- Seppälä 1983 Seppälä, Raimo. Tampereen Napoleon. Tampere.
- Sorvali 1975 Sorvali, Pentti. Niukkasesta Kekkoseen. Jyväskylä.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia VIII. Helsinki 1980.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX. Helsinki 1971.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia XII. Helsinki 1982.
- Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osasto r.y. 1944-84. Tampere 1984.

- Suomi 1988 Suomi, Juhani. Vonkamies Urho Kekkonen 1944-50. Keuruu.
- Tienari 1966 Tienari, Artturi. Tekojen aseveljeyttä. Tampere.
- Tommila 1988 Tommila, Päiviö (toim.). Suomen sanomalehdistön historia 3. Jyväskylä.
- Toropainen 1986 Toropainen, Juha. Kokoomuspuolueen uudelleen organisoituminen vuosina 1943-45. Pro gradu. Helsinki.
- Valtioneuvoston historia 2 1917-66. Helsinki 1977.
- Vihavainen 1996 Vihavainen, Timo. Sodan ja vaaran vuodet: teoksessa Yleisradion historia 1 1926-1949. Helsinki.
- Waronen 1989 Waronen, Eero. Kansakunnasta yksilöön. Kokoomus- aatteen ja ohjelmien kehityksestä. Helsinki.

VIRALLISJULKAISUT

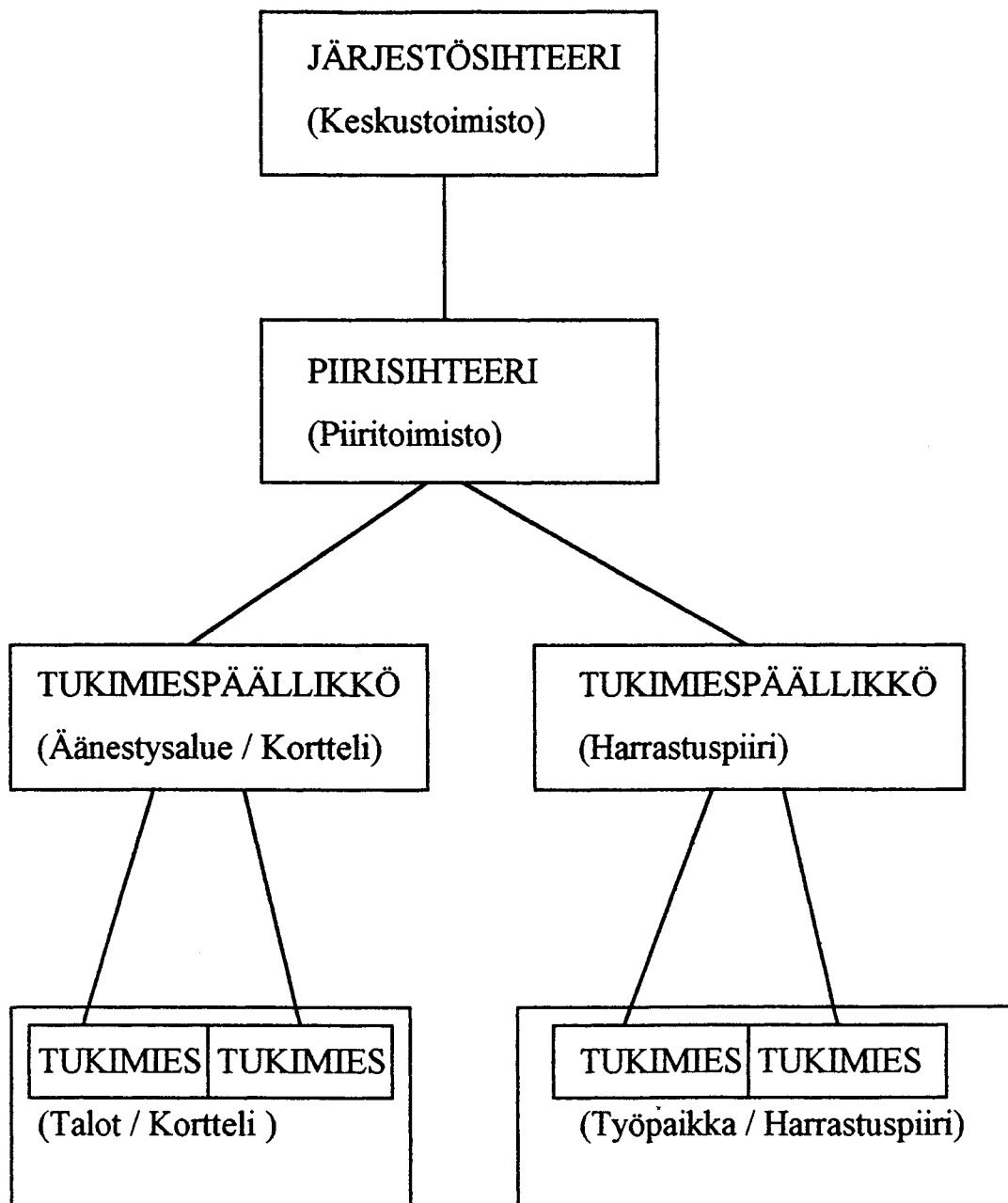
- Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1939, Helsinki 1940.
- Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Eduskuntavaalit 1945, Helsinki 1946.
- Suomen virallinen Vaalitulasto XXX Kunnallisvaalit 1936, Helsinki 1937.

LEHDET

- Aamulehti vuodet 1944-45.
- Kansan Lehti vuodet 1944-45.

LIITE 1:

TUKIMIES-ORGANISAATIO

Lähde: Tukimiespäällikön vaalitoimintaohje, Kansallisen Kokoomuksen julkaisuja,
Helsinki (ei painovuotta).

POHJOIS-HÄMEEN KANSALLISLIITTO

TAMPERE

Kuninkaankatu 19

Puh. 74 52

Pankit:	Kansallis-Osake-Pankki	tili n:o	14.936
	Pohjoismaiden Yhdyspankki	, ,	20.460.456
	Tampereen Säästöpankki	, ,	109.220

Tampereella 27. p:nä marraskuuta 1944

Lait. + 10 kirjelle

Historiamme tärkeimmät vaalit lähestyvät. Maassamme ei koskaan aikaisemmin ole suoritettu vaaleja niin kohtalokkaitten kysymysten merkeissä ja ulkonaisesti niin vaikeissa olosuhteissa kuin nyt suoritetaan. Vain syksyn 1917 eduskuntavaalit ovat merkitykseltään jossain määrin rinnastettavissa siihen ratkaisuun, joka ensi helmikuussa tehdään vaaliuurnilla. Taistelu kansallisen olemassaolomme, vapaan, isiltä perityn yhteiskuntamuotomme ja valtiollisen itsenäisyytemme puolesta joutuu tärkeään ratkaisu- vaiheeseen siinä kansan tahdon ilmauksessa, jota vaalitoimitus meidän kansanvaltaisen valtiosääntömme mukaisesti merkitsee. Tämä tahdonilmaus on melkein ainoa poliittinen, mutta samalla erittäin vaikuttava keino, joka raskaan välirauhan teon jälkeen on jäänyt käyttettäväksemme osoittaaksemme kansallisen ja yhteiskunnallisen kestävyys-temme. Kaikki voimat on nyt saatava hereille ja liikkeelle puolustamaan kalleimpia perinnäisiä arvojamme. Nykyisissä olosuhteissa on etenkin porvarillisen kansanaineksemme kyettävä vaaliuurnilla osoittamaan itsesäilytysvaistonsa ja elämisentah- tonsa. Ellei se siihen nyt kykene, on se sille itselleen ja koko maalle tavattoman kohtalokasta.

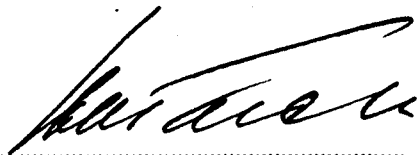
Kansallinen Kokoomuspuolue tahtoo ohjelmansa mukaisesti koota kaikki perinnäisiä arvojamme säilyttävät ja niitä edelleen kehittä- vävät voimat yhteiseen rintamaan. Sen toimesta on vaalipiiris- sämme ryhdytty suunnittelemaan porvarillisten puolueiden vaali- liittoa yhteisin tunnuksin. Porvarillisten on vaalitaistelussaar- myös omaksuttava uudet olosuhteiden mukaiset muodot. On saatava käyntiin voimakas henkilökohtainen herätys- ja valistustyö. Por- varilliset on välinpitämättömyyden ja lamaannuksen tilastaan ravis- tettava aktiiviseen valveuteen. Nykyisestä „kuoleman odotushuo- neen” tunnelmasta on päästävä. On osoitettava, etteivät mahdol- lisuutemme ole vielä menneet, jos emme omalla välinpitämättömyy- dellämme tai pelollamme päästä asioita vapaaehtoisesti luisumaar- johonkin „balttilaiseen” tilaan. Nuoret rintamamiehet on saa- tava mukaan. Tämä kaikki vaatii kuitenkin enemmän työvoimia, mat- koja ja organisatiota kuin vanhanmallinen vaalitaistelu. Tarvit-

tavat varat on porvarillisten joka tapauksessa saatava kokoon. Tässä mielessä Kansallisen Kokoomuspuolueen Piiritoimikunta kääntyy kauttamme Teidän puoleenne pyytäen Teitä osaltanne tukemaan sopivaksi katsomallanne summalla puolueen vaalitaistelurahastoa. On tehtävä työtä niin kauan kuin päivä on. Sitä, mikä nyt laiminlyödään, ei kenties voida enää korjata.

Lahjoitukset voidaan lähettää kirjelmän alussa mainittuihin pankkeihin.

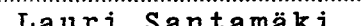
Pohjois-Hämeen Kansallisliiton Piiritoimikunnan valtuuttamina:

K. A. Lehtinen.

V. H. Tavela.

Lauri Pellas.

Martti Mikkola.

Lauri Santamäki,
piirisihteeri.

Lähde: Pohjois-Hämeen Kansallisliiton lähetetyt ja saapuneet kirjeet 1944-45, PTA.

Mitä me vaaleissa

puolustamme:

ITSENÄISYYTTÄMME

DEMOKRAATTISTA VALTIO-

JÄRJESTYSTÄMME

KANSALLISTA JA YKSILÖLLISTÄ

VAPAUTTAMME

NYKYISTÄ YHTEISKUNTA- JA TALOUS-

MUOTOAMME

KOTIEMME KOSKEMATTOMUUTTA

KAIKKIA PERINNÄISIÄ KANSALLISIA

ARVOJAMME

(Valok. Pänkäläinen)

Tämän kauniin maan, tämän isämme meille perinnöksi jättämän maan talviasussaankin hymyilevät äidinkasvot avautuvat eteemme vetoavina ja velvoittavina.

Mitä me puolustamme maaliskuun 17. ja 18. päivänä toimitettavissa edustajanvaaleissa?

Tämä kysymys herättää heti vastakysymyksiä: Onko meidän vaaleissa puolustettava jotakin jonka haluamme säilyttää ja jonka kenties olemme vaarassa menettää? Eikö nyt ole kysymys kuten ennenkin vain siitä, että kansalaiset saavat soveltaa kansanvaltaisen valtiojärjestyksemme mukaista oikeutta valita henkilöt puolestaan edustamaan itseään, edustamaan kansaa, jolle valtiolta kuuluu hallitusmuotomme mukaisesti?

Näin tietysti on asianlaita. Mutta valtiollisiin vaaleihin sisältyy aina taistelu erilaisten aatesuuntien ja elämänkatsomusten välillä sekä niiden pohjalle rakentuvien henkisten ja aineellisten arvojen puolesta. Niin on nytkin.

Tällä kertaa tuo taistelu on entistä merkityksellisempi ja koskee kansakunnan olemassaolon kannalta suorastaan perustavaa laatua olevia arvoja.

Taistelun olennaisimmat tunnusmerkit ovat vastakkaisten voimien yhteentörmäys, hyökkäys ja puolustus. Mikä on tunnusomaisinta sen ajatussuunnan vaalitoiminnalle, jota Kansallinen kokoomuspuolue edustaa? Onko sille luonteenomaista hyökkäys vai puolustus?

tai hengenviljelyksen alalla, on sekin sellainen perusarvo, josta me tinkimättömästi pidämme kiinni ja jota me puolustamme.

Oikeusjärjestys - Mutta vapaus sinänsä ei merkitse rajoittamatonta oikeutta toimia ja elää yhteiskunnassa omien mielitekojensa mukaisesti. Vapaus ei ole eikä saa olla vallattomuutta, vaan sen täytyy olla lainalaista, yhteiskuntakuriin ja oikeusjärjestykseen alistuvaa. Näidenkin säilymistä on meidän vaalessa puolustettava.

Koti ja perhe Terveen, kehityskelpoisen ja elinvoimaisen yhteiskuntarakennelman perusyksikönä on koti ja perhe. Kotien säilyminen suojattuina lujan siveellisen hengen tyyssijoina ja kansallisesti ajattelevan nuorison kasvattajina on edelleen sellainen kansamme vastaisun kohtaloihin syvästi vaikuttava tekijä, johon kaajoaminen olisi ei vain arveluttavaa, vaan suorastaan kohtalokasta. Tervehenkisen perhe-elämän ja kasvatuskelpoisen kodin piiristä ylenevä nuoriso on yksin sovelias ja kykenevä ottamaan aikanaan vastaan nyt elävän sukupolven perinnön sitä vaaliakseen ja kartuttaakseen. Siitä syystä me näitäkin arvoja puolustamme vaalessa.

Kaiken sen puolesta, mitä edellä on sanottu ja monien muiden perinnäisten, kalleimpina kansallisena omaisuutenamme pitämienne arvojen puolesta me haluamme äänemme antaa maaliskuun 17. ja 18. päivien vaalessa.

"Kansallinen kokoomuspuolue pitää valtiollisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tärkeimpänä päämääränä itsenäisyyden ja vapaan valtiojärjestyksen turvaamisen. Kaiken toiminnan ylimpänä ohjeena on oleva isänmaallisen yhteistunnon ja suomalaisen kansallishengen kohottaminen sekä pyrkimys valtion ja yhteiskunnan lujittamiseen.

Kansallinen kokoomuspuolue tahtoo säilyttää sen, mitä kansamme on aikaisemmilta sukupolvilta arvokasta perinyt, niinkuin vapauden rakkauten ja siihen perustuvan maanpuolustustahdon, kansan uskonnon, kansallisen sivistyksen, tervehenkisen perhe-elämän, elinvoimaisen talonpoikaisviljelyksen ja säästäväisyyden.

Oikeusjärjestystä on voimakkaasti suojeltava. Vapaan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen tähtävä yllätystä on kaikin keinoin vastustettava. On työskenneltävä vakavan siveellisen hengen, lain kunnioituksen ja kansalaissovun vahvistamiseksi.

Maan varallisuutta ja taloudellista itsenäisyyttä on kaikin keinoin edistettävä. Yritteliäisyyttä on kannustettava, kaikkea hyödyllistä työtä, niin henkistä kuin ruumiillista, on tuettava.

Tarmokkaasti on tehtävä sosiaalista uudistustyötä, joka kohottaa vähäväkisiä kansankerroksia."

(Kansallisen kokoomuspuolueen yleisistä periaatteista).

Kansalainen!

Tahdotko sinä olla mukana tässä rintamassa, tahdotko olla osallisena rakentavassa työssä repimisen sijasta?

Tahdotko taata kansamme elämän jatkumisen omalta kotoiselta pohjalta versovana?

Tahdotko turvata lapsillesi ja kaikille jälkeemme tuleville itsenäisen isänmaan, suojatut kodit ja yksilöllisen vapauden?

Tahdotko varmistaa rauhallisen kehityksen jatkumisen, yksityisomistuksen säilymistä ja oikeuden nauttia itse oman työsi tuloksesta?

Tahdotko säilyttää kansalaissovun keskuudessamme rikkumattomana ja kaikille kansamme jäsenille tilaisuuden nauttia yhtäläistä oikeusturvaa lakiin perustuvan järjestyksen alaisessa yhteiskunnassa?

Jos tätä tahdot, niin et voi olla puolustamatta näitä kaikkia arvoja. Sen teet varmimmin äänestämällä Kansallisen kokoomuspuolueen ehdokkaita.

Ratkaisun päivät ovat maaliskuun 17. ja 18. Älä laiminlytse tärkeimmän kansalaisoikeutesi, äänioikeutesi käyttämistä, mikä tällä kertaa on enemmän kuin koskaan ennen ei vain oikeus, vaan — ja ennen kaikkea — velvollisuus.

SUOM. KIRJ. SEURAN KIRJ. LAIKON OY

Lähde: Kansallinen Kokoomus: Eduskuntavaalit 1945, PTA.